

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

“SÖZDE KIZLAR” ROMANINDAN HAREKETLE
PEYAMİ SAFA’NIN ÜSLUBU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Nadir İLHAN

HAZIRLAYAN
Murat ELTUTMAZ

ELAZIĞ-2013

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

“SÖZDE KIZLAR” ROMANINDAN HAREKETLE PEYAMİ SAFA’NIN
ÜSLUBU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Nadir İLHAN

HAZIRLAYAN
Murat ELTUTMAZ

Jürimiz, tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans tezini oy birliği/oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

1. Prof. Dr. Ahmet BURAN
2. Prof. Dr. Ömer Osman UMAR
3. Doç. Dr. Nadir İLHAN

F.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih vesayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Enver ÇAKAR
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

“Sözde Kızlar” Romanından Hareketle Peyami Safa'nın Üslûbu

Murat ELTUTMAZ

Fırat Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Eski Türk Dili Bilim Dalı

Elazığ-2013; Sayfa: XII + 128

İnsanlar arası etkileşimde birinci planda rol oynayan dil, edebî eserlerin en önemli ögesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazarlar, dili kullanabildikleri ölçüde kalıcı olabilirler. Yazarı, okura tanıtan, edebiyat dünyasının ölümsüzleri arasına sokan kullandığı dildir.

Türk Edebiyatının en iyi yazarlarından biri olarak kabul edilen Safa da Türkçeyi başarılı bir şekilde kullanan romancılarımızdandır. Kahramanların ruh hâllerini, olay örgüsünün akışını edebî ifadelerle kuvvetlendirerek, edebiyatımıza ivme kazandıran Safa; çok kelimeli, yeni bileşimlerle dolu, incelikleri ayrı ve bol sıfatlarla, zarflarla ifade eden canlı, bol imajlı, istiareli ve teşbihli bir üslûbun sahibidir.

Bu çalışmada, Peyami Safa'nın “Sözde Kızlar” eserinden hareketle Türkiye Türkçesinin cümle bilgisi (sentaksı) karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Çeşitli dilbilimcilerin “Kelime Grupları ve Cümleler” hakkında yapmış olduğu değerlendirmeler göz önünde bulundurulmuştur.

Birinci bölümde **kelime grupları** başlığı altında kelime grupları; tekrar grubu, bağlama grubu, sıfat tamlamaları, iyelik grubu ve isim tamlamaları, aitlik grubu, unvan grupları, ünlem grupları, sayı grupları, edat grupları, kısaltma grupları, isim-fiil grupları, sıfat-fiil grupları, zarf-fiil grupları, bileşik isimler, bileşik fiiller alt başlıklarında incelenmiştir.

III

Cümle başlığı altında ise; cümlenin öğelerini yüklem, özne, nesne, dolaylı tümleç, zarf tümleci, cümle dışı unsurlar olarak alt başlıklara ayırdıktan sonra, cümle ve cümle türleri çalışmaları hakkında bilgiler verilmiş, yapısına göre cümle, yüklem türüne göre cümle, yüklem yerine göre cümle, anlamlarına göre cümleler şeklinde sınıflandırılmıştır. Çalışmada yer alan örneklemeleerde eserdeki kelime gruplarından faydalanılmıştır.

Çalışmanın son bölümünde ise bütün bu verilerden hareketle Safa'nın üslûbu çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dil, Peyami Safa, Sözde Kızlar, Söz Dizimi, Üslûp

ABSTRACT

Master's Thesis

Peyami Safa's style in accordance with his novel "Sözde Kızlar"

Murat ELTUTMAZ

Fırat University

Institute of Social Sciences

The Department of Turkish Language and Literature

Former Turkish Language, Field of Study

Elazığ-2013; Page: XII + 128

Language, which serves a function in communication firstly, appears as the most important item for the literary works. Writers may outlast to the extent that they use it. It is the language, which presents the writers to the readers and makes them eternal in the literary world.

Safa, accepted as one of the best writers in Turkish literary, is one of the novelists who use the Turkish language successfully in his works.

Safa who lends impetus to our literature by strengthening the plot and the moods of the protagonists with literary phrases has the literary style which has many words, full of new compositions, imagery and lively metaphors and similes, the niceties with many and various adjectives and adverbs.

In this study, Turkish Syntax is viewed comparatively with reference to "Sözde Kızlar", Peyami Safa's novel. The evaluation studies on "Phrases and Sentences" of several linguists are taken into consideration.

In the first chapter, phrases are viewed under the head of "Phrases". Repetitions, conjunctions, adjective clause, possessive pronouns, noun clause, possessive adjectives, titles, exclamations, number groups, prepositional phrases, abbreviation, gerunds, participles, verbal adverbs, compound nouns, compound verbs are viewed under the subtitles.

Under the head of sentence, there are sentence components : predicate, subject, object, indirect object, adverb. After the subtitles of non-sentence elements, it is informed of sentence and sentence types studies. They are classified under the subtitles of sentences according to the structure, predicate types, predicate place and semantics. It is benefitted from the phrases of the work in the samplings of the study.

In the last part, Safa's style is deducted with reference to all this study.

Key Words: Language, Peyami Safa, Söзде Kızlar, Syntax, Style.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	VI
TABLolar LİSTESİ	IX
ÖN SÖZ	X
KISALTMALAR	XII
GİRİŞ.....	1
I. YAZAR VE ESER HAKKINDA	2
I.1. Peyami Safa.....	2
I.1.1. Hayatı	2
I.1.2. Sanat Anlayışı.....	4
I.1.3. Fikirleri	5
I.1.4. Türler	6
I.1.5. Romancılığı	6
I.1.6. Eserleri.....	7
I.2. Sözde Kızlar	8
I.2.1. Romanın Konusu	8
I.2.2. Romanın Özeti.....	9

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KELİME GRUPLARI.....	11
1.1. Kelime Grupları İle İlgili Dilbilimcilerin Görüşleri	11
1.2. Türkçedeki Kelime Grupları.....	18
1.2.1. Tekrar Grubu (İkilemeler)	18
1.2.1.1. Aynen Tekrarlar	19
1.2.1.2. Eş Anlamlı Tekrarlar	19
1.2.1.3. Zıt Anlamlı Tekrarlar.....	19
1.2.1.4. İlaveli Tekrarlar	20
1.2.2. Bağlama Grupları.....	21
1.2.3. Sıfat Tamlamaları	22
1.2.4. İyelik Grubu ve İsim Tamlamaları.....	23
1.2.4.1. Belirtili İsim Tamlaması	24

VII

1.2.4.2. Belirtisiz İsim Tamlaması	25
1.2.4.3. Zincirleme İsim Tamlaması	25
1.2.5. Aitlik Grubu	26
1.2.6. Unvan Grupları	26
1.2.7. Ünlem Grupları	27
1.2.8. Sayı Grupları	28
1.2.9. Edat Grupları	29
1.2.10. Kısaltma Grupları	30
1.2.10.1. İsnat Grubu	30
1.2.10.2. İlgı (Genitif) Grubu	31
1.2.10.3. Yaklaşma / Yönelme (Datif) Grubu	31
1.2.10.4. Bulunma/Kalma (Lokatif) Grubu	32
1.2.10.5. Uzaklaşma/Ayrılma/Çıkma (Ablatif) Grubu	32
1.2.10.6. Yükleme/Belirtme (Akkuzatif) Grubu	33
1.2.11. İsim - Fiil Grubu	34
1.2.12. Sıfat-Fiil (Partisip) Grupları	35
1.2.13. Zarf-Fiil (Gerundium) Grupları	35
1.2.14. Birleşik İsimler	36
1.2.15. Birleşik Fiiller	37
1.2.15.1. İsimle Yapılan Birleşik Fiiller	37
1.2.15.2. Fiille Yapılan Birleşik Fiiller	38

İKİNCİ BÖLÜM

2. CÜMLE	40
2.1. Cümlenin Öğeleri	42
2.1.1. Yüklem	42
2.1.2. Özne (Fail)	43
2.1.3. Nesne	45
2.1.4. Yer Tamlayıcısı (Dolaylı Tümleç)	46
2.1.5. Zarf Tümleci	47
2.1.6. Cümle Dışı Unsurlar	49
2.2. Cümle ve Cümle Türleri	50
2.2.1. Yüklem Türüne Göre Cümleler	53

VIII

2.2.1.1. Fiil (Eylem) Cümlesi	53
2.2.1.2. İsim (Ad) Cümlesi	54
2.2.2. Anlamlarına Göre Cümleler.....	54
2.2.2.1. Olumlu Cümle.....	54
2.2.2.2. Olumsuz Cümle	55
2.2.2.3. Soru Cümlesi.....	56
2.2.3. Yüklemine Yerine Göre Cümleler.....	56
2.2.3.1. Kurallı (Düz) Cümle	56
2.2.3.2. Devrik Cümle.....	57
2.2.4. Yapılarına Göre Cümleler.....	57
2.2.4.1. Yapılarına Göre Cümleler Konusunda Yapılan Araştırmaların Genel Değerlendirmesi.....	62
2.2.4.2. Basit Cümle.....	63
2.2.4.3. Birleşik Cümleler	65
2.2.4.3.1. Şartlı Birleşik Cümle	65
2.2.4.3.2. Ki'li Birleşik Cümle.....	65
2.2.4.3.3. İç İçe Birleşik Cümle	67
2.2.4.4. Sıralı Cümle	68
2.2.4.5. Bağlı Cümle	69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. CÜMLE TAHLİLLERİ	70
----------------------------------	-----------

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. PEYAMİ SAFA'NIN ÜSLÛBU	90
SONUÇ	122
KAYNAKÇA.....	124
ÖZ GEÇMİŞ	128

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Romanda Cümle Yapısı	100
Tablo 2. Sözde Kızlar Romanındaki Montaj Tekniğinin Dağılım ve Görünümü.....	106
Tablo 3. Yüklemine Türüne Göre Cümleler	112
Tablo 4. Anlamlarına Göre Cümleler.....	113
Tablo 5. Yüklemine Yerine Göre Cümleler.....	113
Tablo 6. Yapısına Göre Cümleler	114
Tablo 7. Kelime Grupları	117
Tablo 8. Metindeki Kelime Sayısı	121

ÖN SÖZ

Dil, düşünce ve duyguları yansıtan, maddi ve manevi değerleri kuşaktan kuşağa aktaran, milleti millet yapan en önemli unsurlardan biridir. Türk dilinin yazı ve edebiyat dili olarak köklü bir geçmişi vardır. Toplumun kültürel değerlerinin başında gelen dil, insan topluluklarını bir yığın olmaktan kurtararak; duygu ve düşünce birliği olan bir millet haline getirir. Dilin en önemli görevi olan anlaşma ve iletişim, kelimeler arasında kurulan ilişkiler sonunda meydana gelen kelime gruplarıyla gerçekleşir. Cümle bilgisinin konusu sadece cümle değil, iki veya daha fazla kelimedenden oluşan tüm dil birlikleridir. Kelimeler, daima bir anlam ve anlatım ilişkisi içinde kullanılırlar. Bu anlam ve anlatım ilişkisinin oluşması için, kelimeler arasında bir örgünün, bağlantının kurulması gereklidir. Kelime grupları, bu ilişki sonucu ortaya çıkan dil birlikleridir.

Sanatı ve özellikle de edebiyatı belli kalıplara sokmak mümkün değildir. Böyle yapıldığı zaman sanat nefes alamaz olur. Edebiyat için, dil ile yapılan bir sanat; denilebilir ki bu sanatın aracı da dildir. Edebiyatta ise dilin kullanımı her şeyden önce gelir ve büyük önem taşır.

Bir dilin asırlar boyunca kazandığı işlevlik, o dilin gelişmişliğinin göstergesidir. Dilbiliminin merkezinde olan söz dizimi çalışmaları büyük önem taşıdığı için dilin cümle yapısı ile ilgili olarak yapılan çalışmalar da oldukça önemlidir. Dilin asırlar boyu nesilden nesile aktarılması sürecinde dil bilim alanında gelişmeler olmuş, dil bilgisi konuları farklı yaklaşımlarla ele alınmıştır.

Bu çalışmada Türk Edebiyatının en üretken yazarları arasında kabul edilen Peyami Safa'nın "**Sözde Kızlar**" romanı söz dizimi açısından incelenmiş ve romandan hareketle yazarın üslubu çıkarılmıştır.

Çalışmanın Peyami Safa'nın Üslûbu adlı Dördüncü Bölümünde ise roman; ses, sözcük, tümce vb. konular yönünden incelenerek yazarın biçim açısından dili kullanma gücüyle ilgili tespitlerde ve değerlendirmelerde bulunuldu. Bu tespitler eserden alınan örnek cümlelerle desteklendi. Bu bölüme kadar örnek cümlenin biçimine yay ayrıç içerisinde () iki sayı verildi. Bu sayılardan ilki sayfayı, ikincisi örneğin alındığı satırı göstermektedir. Örneğin (65/3) : 65. sayfa 3. satır gibi. Bu bölümde ise örnek cümle verilirken yay ayrıç içerisinde () tek sayı kullanıldı. Bu sayı örneğin geçtiği sayfa numarasını göstermektedir. Örneğin (40) : 40. sayfa gibi. Ayrıca yazarın anlatım teknikleri ve anlatım yöntemleri ile aktarım şekilleri irdelendi.

Bu çalışmamda her zaman yanımnda olan sevgili eşim Aynur Hanım ile kızım Belinay Buse'yi burada anmak istiyorum. Kıymetli zamanlarını bana ayırarak tezimi inceleyen hocalarım Yrd. Doç Dr. imen zam, Yrd. Doç. Dr. Fatih zek ve Yrd. Doç. Dr. Mutlu Deveci'ye ayrıca yüksek lisans öğrenciliğimden bu yana bilgi ve görüşleriyle dil alanında karanlık yolumu aydınlatan ışığımız kıymetli hocam Prof. Dr. Ahmet Buran'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yine çalışmamın her safhasında fikirlerine başvurduğum ve kilometrelerce uzakta olmasına rağmen manevi olarak her zaman yanımnda olan ve fikirleriyle beni yönlendiren değerli hocam Doç. Dr. Nadir İlhan'a teşekkürü borç bilirim.

ELAZIĞ-2013

Murat ELTUTMAZ

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
bln	: Belirtili nesne
bsn	: Belirtisiz nesne
cdu	: Cümle dışı unsur
g. özne	: Gizle özne
dt	: Dolaylı tümle
zt	: Zarf tümleci
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDAY	: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

Bir milletin dili, o milletin kimliği, künyesidir. Ortak bir geçmişe, tarihsel bir bağa, kültürel bir mirasa, birlikte yaşama arzusuna ve ortak bir ülkeye sahip olan topluluklar, millet olma vasfına dil sayesinde erişebilirler. Bu bilince sahip olmak da ancak aynı dili konuşmakla mümkündür. Çünkü toplulukları millet yapan tüm unsurlar dil sayesinde işlevini yerine getirebilecektir.

Milletlerin ebedî olması diline gösterdiği özenle doğru orantılıdır. Tarihte bunun pek çok örneği mevcuttur. Bugün adı bile bilinmeyen pek çok millet, dilini koruyamadığı için tarih sahnesinden silinmiş, unutulup gitmiştir.

Dilini yitiren bir millet bağımsızlığını da yitirecektir. Bu durum dilin, millet hayatındaki yeri ve öneminin ne denli fazla olduğunun bir göstergesidir. Bağımsızlığı karakterine işlemiş Türk milleti bu bilincini diline sahip çıkmasına borçludur. Göktürk hakanı Bilge Kağan, Orhun Yazıtları'nda "Türk milleti dilini yitirirse, yabancı milletlere tutsak olur." diyerek bu gerçeği vurgulamıştır. Yine bu yazıtlarda Türk dilinin ne kadar ince ve işlenmiş bir dil olduğu, ifade olanaklarının, söz hazinesinin ne kadar zengin olduğu görülmüş ve Türk milletinin tarihî eskiliği ortaya çıkmıştır.

Kaşgarlı Mahmut, Türkçenin zengin bir dil olduğunu, Arapçadan üstün bir dil olduğunu ispat etmek amacıyla hazırladığı Türk dilinin ilk ansiklopedik sözlüğü "Divânü Lügâti't-Türk" ile Türk dilinin gücüne dikkat çekmiştir. Aynı şekilde Ali Şir Nevâî, Türkçemizin, Farsçadan daha ince daha zengin daha edebî bir dil olduğunu göstermek amacıyla "Muhakemetü'l-Lügâteyn" adlı şaheserini hazırlamıştır. Yunus Emre en güzel ilahilerini yalın Türkçemizle söylemiş, gerek lirizmi gerek doğal diliyle çağları aşip günümüze kadar ulaşmıştır.

Türk dili her ne kadar tarihin bazı dönemlerinde layık olduğu değeri göremese de kendisini muhafaza etmeyi bilmiş ve millet olma bilincine sahip kalemlerce yeniden hak ettiği ilgiyi görmüştür. 15. yüzyıldan başlayarak Arapça ve Farsçanın yoğun etkisi altına giren Türk dili, 1911 yılında Selanik'te yayımlanan "Genç Kalemler" dergisinde Yeni Lisan makalesini yayımlayarak bir çığır açan Ömer Seyfettin ve kalem arkadaşlarıyla bir silkiniş dönemine girmiş, yabancı dillerin istilasından kurtarılmaya başlanmıştır. O dönemden sonra dil bilinci daha da yerleşmiş ve özellikle Kurtuluş Savaşı yıllarında Türk milletinin içinde bulunduğu hassas durum, millî olan her unsura sahip çıkılması bilincini doğurmuştur.

Cumhuriyetin ilanından sonraki yıllarda da bu hassasiyet sürmüŖ ve özellikle Ulu Önder Atatürk dilin millet hayatındaki yeri ve önemini her fırsatta vurgulamıştır. Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyatı yazar ve Ŗairleri, Türkçemizin en güzel, en olgun örneklerini vermiŖlerdir.

Bir dilin ifade gücünün ve zenginliğinin en güzel biçimde ortaya konduğu örnekler edebî eserlerdir. Çünkü dil, edebî eserler aracılığıyla işlenerek etkili ve güzel hâle getirilir. Edebî eserlerle dillerin geçirmiŖ olduğu gelişim ve değişim evreleri takip edilebilir. Bu bağlamda Türk dilinin imkânlarının, anlatım kudretinin, zenginliğinin incelenebilmesi de edebî metinlerin incelenmesiyle olacaktır.

Bir ulusun dili hakkında hüküm vermek için o dilde yazılan edebî eserlere bakmak, onları bilmek ve incelemek gerekir. Bu çalışmada Türk edebiyatında psikolojik roman tarzının kudretli üstadı Peyami Safa'nın "**Sözde Kızlar**" adlı romanı, söz dizimi açısından incelenmiŖ ve bundan hareketle yazarın üslubu ortaya konulmuştur.

I. YAZAR VE ESER HAKKINDA

I.1. Peyami Safa

I.1.1. Hayatı

Türk edebiyatında psikolojik roman tarzının başarılı kalemlerinden olan Peyami Safa, 2 Nisan 1899' da İstanbul'da doğmuştur. Babası, Servetifünûn Ŗairlerinden İsmail Safa; annesi Server Bedîa Hanım'dır. Sultan Abdülhamit döneminde Sivas'a sürgün olarak gönderilen babasını, iki yaşında kaybetti. Annesi Server Bedia Hanım, kocasının ölümünden sonra İstanbul'a taşındı. Büyük maddi sıkıntılar içinde yaşamaya çalıştılar. Tüm bu sıkıntılara, Peyami Safa'nın 9 yaşındayken yakalandığı ve bütün ömrü boyunca etkilerini gördüğu kemik hastalığı da eklendi. Doktorlar tarafından kolunun kesilmesine karar verilmesine rağmen, Safa buna izin vermedi. 17 yaşına kadar hastane koridorlarında zor bir hayat geçirdi. Çocukluk yıllarına ait izlenimlerini daha sonra "**Dokuzuncu Hariciye Koğuşu**" adlı eseriyle romanlaştırdı.

Hem sağ el eklemindeki kemik hastalığı hem de ailesini geçindirmek zorunda olması onun düzenli bir öğrenim görmesini de engellemişti. Bu yüzden Safa kendi kendini yetiştirdi. Hastalığın ve savaş yıllarının yol açtığı maddi sıkıntılar nedeniyle öğrenimini sürdürememiŖ, o sıralar Maarif Nazırı olan Recaizade Ekrem Bey, bu görevinden ayrılınca onu Galatasaray Lisesi'nde okutma vaadini yerine getirememiŖ, Peyami Safa da hayatını kazanmak ve annesine bakmak için Vefa İdadisi'ndeki

öğrenimini yarıda bırakmıştır. Keteon Matbaasında bir süre çalışan Peyami Safa, açılan sınavı kazanarak Posta-Telgraf Nezareti'ne girmiş, Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasına kadar orada çalışmıştır (1914). Edebiyat, felsefe, tarih ve psikoloji alanlarında o yaş için olağanüstü sayılacak bilgiler edinmiş daha sonra Boğaziçi'ndeki Rehber-i İttihat Mektebi'nde öğretmenlik yapmaya başlamıştır. Dört yıl çalıştığı bu okulda hem öğretmiş hem de kendi çabasıyla Fransızcasını ilerletmiştir. Onun Fransızca öğrenmesini sağlayan kişi Abdullah Cevdet'tir. Sunnet hediyesi olan "Petit Larousse" sözlüğü sayesinde Fransızca öğrenen Peyami Safa (1905), hayatının sonuna kadar Abdullah Cevdet'e minnettar kalmıştır. 19 yaşında iken ağabeyi İlhami Safa'nın isteğine uyarak öğretmenlikten ayrılmış (1918) ve birlikte çıkardıkları "Yirminci Asır" adlı akşam gazetesinde "Asrın Hikâyeleri" başlığı altında yazdığı öykülerle gazetecilik hayatına adım atan Safa, imzasız yazdığı bu öykülerin beğenilmesi, ilgi görmesi üzerine adını kullanmaya başlamıştır. Hikâyeleri Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ömer Seyfettin, Yahya Kemal Beyatlı gibi edebiyatçılar tarafından da beğenilmiştir. "Yirminci Asır" ile başlayan basın hayatını ölümüne kadar sırasıyla: "Son Telgraf, Tasvir-i Efkâr, Akşam, Cumhuriyet, Tasvir, Tan, Ulus, Zafer, Milliyet, Son Havadis" gibi devrin önde gelen gazetelerinde sürdürmüş, "Hafta, Kültür Haftası (21 sayı, 15 Ocak- 3 Haziran 1936) ve Türk Düşüncesi (63.sayı, 1953-1960)" adlarında üç tane de dergi çıkarmıştır. Fıkra, makale, roman yazarı olarak büyük üne kavuşan yazar, Türk Dil Kurumu ve Türk Ocağı'nda aktif rol almış, 1950 seçimlerinde CHP'den milletvekili adayı olduysa da seçimi kazanamamıştır. Bunun üzerine CHP'ye küsmüş ve ölümüne kadar Demokrat Parti'yi desteklemiştir.

Peyami Safa, 43 yıl hemen hiç ara vermeden Türkiye'de yayımlanan tüm gazete ve dergilerde çeşitli zamanlarda fıkra, makale ve romanlarını yayımlamış, son derece verimli bir yazar olarak edebiyat tarihine geçmiştir. Kendini yetiştirmiş bir sanatçı olan Peyami Safa, çağın düşünce akımlarıyla ilgilenmiş, siyasal sorunlar karşısında tavır almış bu yüzden Türk basınında derin izler bırakan tartışmalara girmiştir. Bunlar arasında en ünlüleri Nâzım Hikmet, Nurullah Ataç, Sabiha ve Zekeriya Sertel ve Aziz Nesin'le yaptığı kalem kavgalarıdır.

Oğlu Merve' nin genç yaşta ölmesi üzerine bir sarsıntı geçirmiş, bu hadiseden kısa bir süre sonra 15 Haziran 1961'de İstanbul'da ölmüştür. (Bakırcıoğlu, 1997: 106-107; Timurtaş, 1970: V-X)

I.1.2. Sanat Anlayışı

Peyami Safa, kendini yetiştirmiş şahsiyetlerden biridir. Yaşamak için yazmanın, yazmak için de okuma, araştırma, kendini yetiştirmenin gerekli olduğunu düşünen Peyami Safa çok yönlü bir şahsiyettir. Sanat, edebiyat, felsefe, psikoloji, sosyoloji, siyaset gibi pek çok alanla ilgili eser yazmış olan Safa'nın bir doktor kadar tıp bilgisine sahip olduğu söylenir. Onun tıp hakkındaki engin bilgisine şahit olan Ayhan Songar, Haziran 1981'de Türk Edebiyatı'nda çıkan bir yazısında amatörlüğü mümkün olmayan tek mesleğin tıp, bunun tek istisnasının da Peyami Safa olduğunu söylemektedir. (Ayvazoğlu, 1998: 501).

Beşir Ayvazoğlu, Peyami Safa'yı şöyle anlatmaktadır:

“... Roman tekniğine ciddi yenilikler getirmiş bir edebiyat adamı, resimden ve müzikten çok iyi anlayan bir estet/eleştirmen ve ciddi tezleri bulunan bir fikir adamı, bu dava için zaman zaman kalemini kılıç gibi kullanan usta bir polemikçi...” (Ayvazoğlu, 1998: 12-13).

Hiç ara vermeden Türkiye'de yayımlanan dergi ve gazetelerde çeşitli zamanlarda makale, fıkra ve romanlarını yayımlamış, son derece etkin bir yazar olmuştur. Beşir Ayvazoğlu'na göre Safa'nın kitapları beş yüz civarındadır. Gazete ve dergilerdeki yazılarının eksiksiz bir dökümü de yapılamamıştır. (Ayvazoğlu, 1998: 23).

1940'ta Cahit Sıtkı Tarancı'ya: “Benim şuurum bir facia içinde doğdu. Dokuz yaşında başlayan bir hastalık ve on üç yaşında hayatımı kazanmak zarureti beni edebiyattan önce kendimi anlamaya ve yetiştirmeye mecbur bir küçük insanı, tamamıyla hayati zorluklardan doğma bir terbiye, psikoloji, felsefe tecessüsü (araştırmasıyla) ile doldurdu. Belki bütün kitaplarımı dolduran bir facia beklemek vehmi bunun neticesidir.” (www.belgeci.com) diyerek sanatının kaynağı hakkında bilgi verir.

Kendi görüşlerini ve bilhassa milletimizin manevi değerlerini, inançla, bilgi ve şiddetle savunmuştur. Bu mücadele adamının özel hayatında, dostları arasında yumuşak, temkinli ve hoş sohbet olduğu yazılmıştır. Peyami Safa'nın fıkra ve makalelerinde sağlam bir mantık dokusu ve inandırıcılık görülür. Romanlarında olaydan çok tahlile önem vermiştir.

Yalnızca yazmış olduğu yazılarıyla geçinen Peyami Safa, pek çok roman kaleme almış para kazanma kaygısıyla yazmış olduğu bu romanlarda “Server Bedi” takma adını kullanmıştır. Sayısı yaklaşık yüz olan bu eserler arasında, “**Cingöz Recai**” polis hikâyeleri ile “**Cumbadan Rumbaya**” (1936) romanı en ünlüleridir.

Hakkı Süha Gezgin, “Server Bedi’i, aynı sermayenin daha aşağı bir semtte açtığı başka bir mağaza gibi düşünebiliriz. Onda sanat endişesi, güzel yaratmak gayesi aramak, boşuna emek harcamak olur. O, Peyami’nin sadece kazanmak için kullandığı bir kalem amelesidir.” demiştir (Gezgin, 1997: 237).

I.1.3. Fikirleri

Peyami Safa, birçok makale ve fıkranın, 150'ye yakın basılı eserin sahibi olarak siyasi, iktisadi, edebî, felsefi vb. hemen her alanda fikirler savunmuş, görüşler ileri sürmüştür. Bu fikirlerle hareket yaratıp uygun veya karşıt tezlerin doğuşlarını görmüştür. 1936'da çıkan Kültür Haftası ve 1953'ten 1960'a kadar yayımladığı Türk Düşüncesi dergilerinde bazı fikirlerini sistemleştirmiştir. Ayrıca yazarın Türk devrimlerini tarafsız ilim usulüyle inceleyen ve milliyetçilik, insanlık, felsefe, dil, sanat, millet ve doktrinler üzerinde görüşlerini açıklayan Türk İnkılâbı'na Bakışlar (1938), Büyük Avrupa Anketi (1938), Felsefi Buhran (1939), Millet ve İnsan (1943), Mahutlar (1959), Sosyalizm (1961), Nasyonalizm (1961), Mistisizm (1961) adlı eserleri de vardır.

Toplumumuzdaki ahlâk çöküntüsünü, medeniyetin yarattığı bocalamayı, nesiller ve sosyal çevreler arasındaki çatışmayı dile getiren zıt kavramları, duygu ve düşünce tezadını ustaca işleyen Peyami Safa milliyetçi görüşe sahiptir. O milliyetçiliği Türkler için bir varlık şartı olarak görür. Ona göre milliyetçilik kanda değil, ortaklaşa, bir soya ve ülkeye bağlılık şuurundadır.

Safa, “**Türk İnkılâbı'na Bakışlar**” adlı eserinde iki farklı milliyetçilik anlayışı üzerinde durur. Bunlardan biri sosyalist anlayıştır ki, bütün millî kavgaları ve kalkınmaları sadece emperyalizm baskısından bir kurtuluş hareketi şeklinde gösterir. Böylece yarı esir halde yaşayan milletlerde, burjuva ve kapitalist nizamına karşı bir direniş uyandırmak ister. Bu sosyalist görüşe göre; bir Çinlinin, bir Kamboçyalının veya bir Türk'ün hiç farkı yoktur. Milliyetçiliği ikinci bir tarzda anlayanlar vardır ki, onlar öz milliyetçilerdir. Bu zümre için milliyetçilik geniş bir ırk, dil ve tarih hareketidir. İnsanın ihtiyaçlarından ve haklarından önce millî zaruretleri kabul eder. Nitekim Anadolu'nun kurtuluşu da Kuva-yi Milliye'ye dayanır.

Peyami Safa, batıcı ve devrimcidir fakat geçmişle lüzumlu bağların kopmasını istemez. Çünkü bu Doğu-Batı sentezi fikrine aykırıdır. Yazar bilhassa Avrupa karşısında hissedilen aşağılık duygusunu millî onurumuz için zararlı görür. Fertlerin şahsiyet sahibi olduğu ölçüde toplumun yükseleceğine inanır. Hemen bütün

romanlarında bir mesele ortaya atar. Özellikle Türk toplumundaki Doğu-Batı çekişmelerini ve bunların çözüm tarzlarını; 1. ve 2. Dünya Savaşlarının getirdiği buhranları, bu buhranlarda aydınların ve maddi olayların payını ruh-madde, akıl, his, inanç-inançsızlık konularını tartışır. Romancı, bu meseleler karşısında kesin bir taraf tutmaz. Hepsini bazı tartışmalar halinde gözler önüne serer. Peyami Safa dinin ancak laiklikle mümkün olacağını söyleyerek hem dindar hem de filozof olunması gerektiğini belirtir.

I.1.4. Türler

Peyami Safa fıkra, makale, hikâye, roman türlerinde eserler kaleme almıştır. “**Gün Doğuyor**” adlı bir de tiyatro eseri olan sanatçının geçinmek endişesiyle yazdığı ve kendince değersiz bulduğu romanlarında “Server Bedi” takma adı kullandığı bilinmektedir. Bu isimle yazdığı roman ve hikâyelerin sayısı 65’tir Diğer eserleriyle birlikte bu külliyat Ahmet Mithat Efendi' nin eser rekorunu dahi kırmaktadır. Ne var ki bunların yanında avam işi (popüler) romanlara da bir seviye getirdiği söylenebilir. Hele bu isimle yazdığı “**Cingöz Recai**” serisinde öyle bir hırsız tipi ortaya koymuş ve kahramanın başından öyle maceralar geçirtmiştir ki bu seri, edebiyatımızın önemli polisiye romanlarından sayılır. Peyami Safa'nın eserlerinde kullandığı diğer takma adlar: Serazad, Safiye, Peyman ve Çömez'dir.

I.1.5. Romancılığı

Peyami Safa, kişilere ve eşyaya psikolojik bir dikkatle bakan bir tahlil romancısıdır. Maddi-manevi ıstırap dolu, hasta beden ve ruhları, ahlak bunalımlarını, kişi-toplum çatışmalarını, vicdan azaplarını, günah, hayâsızlık, kopmuşluk, işe yaramazlık, yalnızlık duygularını, önsezileri, ruh hastalıklarını ve psikanaliz deneyişlerini konu edinir. Bu tarz tahlil romanlarında olay değil, kişilerin, eşyanın ve bizzat olayın ince bir dikkatle çözümlenmesi önemlidir. Böylece insanın iç macerasını ele alan çağdaş roman, Batı'daki benzerleri gibi sinemaya benzemekten, yani sırf bir olay etrafında dönmekten kurtulmaktadır.

Peyami Safa, iç maceraların yanı sıra kişilerin sosyal çatışmalarını da ele alarak psiko-sosyal türde romanlar vermiştir. Toplumumuzdaki ahlak çöküntüsünü, medeniyetin yarattığı bocalamayı, nesiller ve sosyal çevreler arasındaki çatışmayı dile getirmiştir. Zıt kavramları, duygu ve düşünce tezadını ustalıkla işlemiş, her eserinde

kendi sosyal görüşlerini savunan bir kahraman bulundurmuştur. Fakat romanın açıktan açığa bir dava gütmesini, bir iddiayı ispat bir görüşü telkin için yazılmasını uygun görmez.

Roman kuruluşları çok ustaca olan Peyami Safa her romanında farklı bir teknik denemiştir. Vakaları pek güzel sıralamış veya iç içe koymuş, anlatacağı ruh ve fikir zeminlerini dikkatle hazırlamıştır. Her tesadüfü, her sonucu, her intiharı, her cinneti veya kayboluşu önceden hesaplamıştır.

Yazar, olayların gerçek hayattan alınmasını pek önemsemez. Ona göre bir vakanın yaşanmış olması değil yaşanırken belirecek ruh ve düşünce hallerinin ifade edilmesi önemlidir. Peyami Safa gerek romanlarındaki gerek fıkralarındaki üslûbunun kudreti ile tanınmış, sevilmiş bir yazardır. Türkçe üzerine sayısız makaleleri, ve dilbilgisi kitabı olan yazar, cümle ve kelime kurmada Türkçenin bütün imkânlarını kullanmıştır. Üslûp tasasını günlük fıkralarından Cingöz Recai maceralarına kadar hiçbir yerde elden bırakmamıştır.

Cümleleri çok defa uzun ve karmaşık ama yerine göre kesik, kısa hatta devrik de olur. Bir düşünce veya duyguyu en kestirme yoldan anlatma gücüne sahiptir. Kişileri kendi ağızlarıyla konuşturan Peyami Safa, söyleşme ve hitaplarda kahramanlarını kültür seviyesine, ruh haline, mizacına ve zevkine göre söyletmek hüneri gösterir. Arada bir ağız tespitleri de yapar. Fakat bunu meddah ağzı denecek kadar aşırıya götürmez.

Tahkiye, tasvir ve tahlil bölümlerinde konuşur gibi yazmaya karşı olan Safa, konuşur gibi yazmanın, özel üslubu yok edeceğini düşünür. Romana çirkin, bayağı sözler sokulmasını da şiddetle kınar. Ona göre, gerçek halk şiirinde ve halis folklor örneklerinde öyle çirkin kelimelere de rastlanmamaktadır. Peyami Safa, çok kelimeli, yeni bileşimlerle dolu, incelikleri bol sıfatlarla ve zarflarla ayrı ayrı dile getiren, canlı, bol imajlı, teşbihli, istiareli bir üslûbun sahibidir. Felsefeye, ruhbilimine ve sosyal konulara düşkünlüğü dolayısıyla tıbbi tabirleri, soyut kavramları, yabancı terimleri ve Frenkçe kelimeleri çok sık kullanmıştır.

I.1.6. Eserleri

Roman ve Hikâyeler: Gençliğimiz (1922), Siyah Beyaz Hikâyeler (1923), İstanbul Hikâyeleri (1923), Şimşek (1923), Sözde Kızlar (1923), Aşk Oyunları (1924), Süngülerin Gölgesinde (1924), Mahşer (1924), Bir Akşamdı (1924), Bir Genç Kız Kalbinin Cürmü (1925), Ateşböcekleri (1925), Canan (1925), Dokuzuncu Hariciye

Koşu (1930), Fatih-Harbiye (1931), Atilla (1931), Bir Tereddüdün Romanı (1933), Matmazel Noraliya'nın Koltuğu (1949), Yalnızız (1951), Biz İnsanlar (1959).

Hikâyeleri daha sonra Halil Açıkğöz tarafından derlenmiş, 1980'de "Hikâyeler" adıyla yayımlanmıştır.

Piyes: Gün Doğuyor (1932)

İnceleme-Deneme: Zavallı Celal Nuri Bey (1914), Türk İnkılâbına Bakışlar (1938), Büyük Avrupa Anketi (1938), Felsefî Buhran (1939), Millet ve İnsan, (1943), Mahutlar (1959), Doğu-Batı Sentezi (1963), Nasyonalizm- Mistisizm- Sosyalizm (1968), Sanat-Edebiyat-Tenkrit (1970), Osmanlıca Türkçe Uydurmaca (1970), Sosyalizm-Marksizm-Kominizm (1970), Din-İnkılâp-İrtica (1971), Kadın-Aşk-Aile (1973), Yazarlar-Sanatçılar-Meşhurlar (1976), Eğitim-Gençlik-Üniversite (1976), 20. Asır- Avrupa ve Biz (1976).

Ders Kitapları: Cumhuriyet Mekteplerine Millet Alfabeti (1929), Cumhuriyet Mekteplerine Alfabe, (1929) Kıraat (Dört cilt, 1929), Yeni Talebe Mektupları (1930), Büyük Mektup Numuneleri (1932), Türk Grameri (1941), Dil Bilgisi (1942), Fransız Grameri (1942), Türkçe İzahlı Fransız Grameri (1948)

Bunların dışında yazarın Kurtuluş Savaşı komutanları ve dünya siyasetinin meşhurları ile ilgili pek çok biyografik eseri, bazı tercümeleri, en meşhurları "**Cingöz Recai**" serisi olan yüz kadar polisiye romanı vardır. (Timurtaş, 1970: XI-XIII; Ayvazoğlu, 1998: 511-516)

I.2. Sözde Kızlar

Çalışmamıza konu olan bu romanın Ötüken Yayınları'ndan çıkan yirmi beşinci baskısı, 208 sayfadan oluşmaktadır. Eserin ilk baskısı 1923 yılında yapılmıştır.

I.2.1. Romanın Konusu

Peyami Sefa'nın ilk romanı olan "**Sözde Kızlar**" da 1923 yılında Batı Anadolu'nun Yunanlılar tarafından işgali üzerine Mebrure'nin İstanbul'a kaçıışı, Şişli'de bir köşkte yaşayan uzak akrabalarının yanına sığınmak zorunda kalması, bu köşkte yaşayan sözde kızların arasında kendini nasıl koruduğu ve Yunanlıların casus olduğu gerekçesiyle yakalamak istedikleri babası İhsan Efendi'yi bulmaya çalışması anlatılmaktadır.

I.2.2. Romannın Özeti

Mebrure annesi gençken ölen ve babası tarafından büyütülmüş tipik bir Anadolu kızıdır. İzmir'deki Amerikan Mektebi'nde okumuş ve eğitimini orada tamamlamıştır. Kızı ile birlikte Manisa'da yaşayan İhsan Efendi Manisa'nın önde gelen tanınmış insanlarından biriydi. Yunanlıların Manisa'ya girmesi üzerine, kızı ile birlikte Manisa'yı terk eder ve hikâye burada başlar.

Mebrure, Bursa'ya dayısı Hüseyin Efendi'nin yanına gider. Hüseyin Efendi'nin ölmesi üzerine de babasını aramak için İstanbul'a gider. Bu, olayların başlangıcı olur. Mebrure İstanbul'da babasının sütkardeşi Nafi Bey'in evinde kalır ancak Nafi Bey de ölür. Nafi Bey'in karısı Nazmiye Hanım'ın kızı Nevin ve oğlu Behiç, Mebrure'nin İstanbul'daki tek yakınlarıdır. Mebrure onları bulur ve onlara hikâyesini anlatır. Nazmiye Hanım ve ailesi de Mebrure'ye yanlarında kalabileceğini belirtirler. Bunun üzerine Mebrure de onlarla birlikte kalmaya karar verir.

Evdeki yaşam Avrupa özentisi bir yaşamdır. Evin kızı Nevin, Fransızca konuşur, köpeğine bile Fransızca seslenir. Mebrure ise evdeki bu yaşamdan hoşlanmaz. Mebrure, Nazmiye'nin oğlu Behiç'in kendisine olan yakın ilgisinden de rahatsız olur. Behiç; içkiye, kumara, kadına düşkün biridir. Evde sık sık da partiler verilir. Bu partilerin değişmeyen isimleri vardır. Bunlar; Nazmiye Hanım'ın arkadaşı Naciye Hanım ve onun kızı Güzide, Behiç'in arkadaşı Siyret, Behiç'in uzatmalı sevgilisi Belma (Hatice) ve onun ağabeyi Salih'tir. Mebrure bu ortamdaki hoşlanmamakla birlikte babasını bulmak için bu evde kalmak zorunda olduğunu bilir. Belma, Behiç'in Mebrure'ye olan ilgisinden pek hoşlanmamıştır. Behiç'le Belma çok uzun yıllardır bir ilişki yaşamakta ve Belma bu ilişkisi sırasında Behiç'in her türlü taşkınlığına ve onu aldatmasına göz yumar, hâlâ onun kendisiyle evlenmesini bekler. Fakat Behiç, Mebrure için bütün kötü alışkanlıklarından hatta Belma'dan vazgeçmeye hazırdır ve Mebrure'ye de böyle görünmeye çalışır.

Bir gün aile dostlarından Nadir'in çok yakın arkadaşı olan Fahri çıkar gelir. Fahri, düzgün bir karaktere sahiptir. Mebrure İzmir'de Amerikan Mektebinde okurken, babasının yanında bir süre misafir olarak kalmıştır. Mebrure, Fahri ile tanıştığına çok memnun olmuş, kendine yakın bir insan olduğuna sevinmiştir. Fahri de Mebrure'den hoşlanır; ancak Behiç'in aksine onunla evlenmek onu mutlu etmek ister.

Behiç, Mebrure eve geleli hemen hemen bütün eski alışkanlıklarını unutmuştur. Tek amacı Mebrure'yi etkilemektir. Mebrure de Behiç'in bu tavrına inanmaya başlar.

Behiç'in Mebrure'ye olan ilgisi Belma'nın hoşuna gitmez, kendisinin başına gelenlerin Mebrure'nin de başına gelmesini istemez ve Behiç'i herkesin tanınmasını, onun yaptıklarından herkesin ders çıkarmasını ve bu konuda Mebrure'yi de uyarmak ister.

Mebrure ile Belma buluşurlar. Belma, Behiç'le yaşadıklarını ve onunla arasında geçen tüm olayları anlatır. Çok eskiden Behiç'ten hamile kaldığını ve doğan çocuğunun Behiç'in o zamanlar Avrupalı bir kadından kapıldığı hastalık (frengi) yüzünden hasta doğduğunu, Behiç'in de çocuğu diri diri toprağa gömdüğünü anlatır. Mebrure bunları duyunca çok şaşırır. Belma ise konuşma esnasında zehir içerek intihar eder ve arkasından da bir mektup bırakır. Bu mektupta bütün olanları anlatmaktadır. Belma, bu mektubun gazetede yayınlanmasını ve herkesin bu olaydan ibret almasını ister. Bunun üzerine Behiç tutuklanır.

Mebrure bütün bu kötü olayların üzerine sevindirici bir haber alır. Babası yaşıyordur ve ona bir mektup göndermiştir. İhsan Efendi mektupta Mebrure'nin onu nasıl bulacağını anlatmış ve ona bir miktar para yollamıştır. Mebrure'nin babası Amasya'da kendine küçük bir işletme açma hazırlığındadır ve Mebrure'nin de yanına gelmesini istemektedir. Mevsim kıştır. Mebrure tek başına yola çıkamaz ve yanında gelecek kişinin ona ömrü boyunca eşlik edecek olan Fahri'den başkası olmayacağını bilir.

Mebrure bunun üzerine Fahri'yle beraber Anadolu'ya gider ve roman mutlu sonla biter.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KELİME GRUPLARI

Kelime grupları, kelimelerin kavram, varlık ve hareketlerini karşılayarak, belirli kurallara göre meydana gelen bir diziliştir. Bu dil birlikleri iki veya daha fazla kelime ile kurulur. Anlamları tek bir kelime ile karşılanamayan varlıkları, kavramları, nitelikleri tanımlamakla kalmaz, aynı zamanda bu anlamları belirterek, niteleyerek, genişleterek ve ayrıca pekiştirerek karşılarlar.

Cümlede kelime grubu, yapı ve anlam bakımından bütünlük oluşturan, birden fazla kelimenin, bir bütün olarak ele alındığı bir dil birliğidir. Yapısında ve manasında bir bütünlük vardır. Cümle içinde tek bir kelime gibi çekime girerler. “Kelime grupları, aynı zamanda belirtme gruplarıdır. Bu bakımdan kelime gruplarında genellikle; belirten-belirtilen, tamlayan-tamlanan, bağlı olan-bağlı olunan ve asıl yardımcı şeklinde iki öge vardır (Birinci vd., 1997: 144).

Nesnelere ve hareketleri daha geniş olarak ifade etmek ve belirtmek için birden fazla kelimeyi kullanarak meydana getirilen dil birliğine “kelime grubu” denir (Ergin, 2002: 374).

Kelime grupları, mensubu oldukları dillerin genel özelliklerini taşırlar. Örnek olarak Türkçede kelime grupları, Türkçe konuşan insanların duygu, düşünce ve mantığını bize yansıtır. Kelimelerin dizilişleri, hareketlerin ve nesnenin varoluş, meydana çıkış zamanına uygundur. İlk olarak meydana çıkan hareket, yardımcı hareket başta; yapılan asıl hareket ise sonda söylenir. Bundan dolayı belirten, tamlayan, tâbi olan öge başta yer alırken; tâbi olunan yani asıl hareket sonda yer alır. Eklerin sıralanış sistemi de bu düzeni destekler vaziyettedir. Buna bağlı olarak yapım ekleri önce, iyelik ekleri ile hâl ekleri sonda gelir.

1.1. Kelime Grupları İle İlgili Dilbilimcilerin Görüşleri

Kelime gruplarına pek çok gramer kitabında yer verilmediği görülmektedir. Kelime gruplarının yer aldığı eserlerde ise bu grupların sayısı ve sınıflandırılmasında önemli farklılıklar göze çarpmaktadır. Konunun uzmanlarının kelime grupları hakkındaki görüşleri şöyledir:

Kelime grubu, yapı ve anlam bakımından bütünlük oluşturan, birden fazla kelimenin, cümlede bir bütün olarak ele alındığı bir dil birliğidir. Kelime grupları aynı zamanda söz dizimi, cümle bilgisi, sentaks, tümce bilim gibi kelimeler ile karşılaşmıştır (Vardar, 1980: 134).

Jean Deny, “**Türk Dili Grameri**” adlı eserinde kelime gruplarını “kelime öbekleri” olarak adlandırır ve kelime gruplarını şöyle tanımlar: “Kelimelerin şekil bakımından olduğu gibi, mantık bakımından da bir bütün vücuda getiren her topluluğuna, biz, kelime grubu adını vereceğiz. Bir kelime grubu mantık bakımından az çok tam bir mânâyı içine almış bulunur. Şekil veya morfoloji bakımından ise esas itibarıyla tek bir kelimedenden ibaret imiş gibi insiraf hallerini alabilir” (Deny, Ali Ülvi Elöve Tercümesi, 1943: 709).

Tahsin Banguoğlu “**Türkçe’nin Grameri**” adlı eserinde kelime gruplarını “belirtme öbekleri” diye isimlendirerek kelime gruplarıyla ilgili olarak, “Sözü geliştirmek üzere kelimeler öbeklenirler, kavramlar arasında derece derece ilişkiler meydana getirirler. Böylece tek kavramdan anlatmaya doğru giderler. Bunlara kelime öbekleri (groupe de mot) diyoruz. Kimi kelime öbekleri sadece kavramları daha yakından belirtmeğe yararlar” demektedir (Banguoğlu, 1995: 496).

Mazhar Kükey, “**Türkçenin Sözdizimi**” adlı eserinde, “sözcük öbekleri” dediği kelime grupları hakkında şunları söylemektedir: “Birden çok sözcüğü içine alan, anlamında ve yapısında bir bütünlük bulunan, tümcede bir tek sözcük gibi iş gören; tümceden küçük, sözcükten büyük, anlamlı geniş dil birliğine “sözcük öbeği” adı verilir. Sözcükler, ek alarak ya da eksiz olarak birbirine bağlanma yolu ile sözcük öbeklerini oluştururlar” (Kükey, 1975: 3).

Muharrem Ergin, “**Türk Dil Bilgisi**”nde kelime grubunu, “Birden fazla kelimeyi içine alan, yapısında ve mânâsında bir bütünlük bulunan, dilde bir bütün olarak muamele gören bir dil birliğidir.” şeklinde tanımlamıştır. (Ergin, 2002 : 374)

Ergin, kelime gruplarını tek bir nesneyi veya hareketi birlikte karşılayan kelimeler topluluğu olarak değerlendirmiş, bunların bir kelimeymiş gibi çekime tabi tutulduğunu, sona gelen işletme ekinin bütün grubu kapsamı içine aldığını söyledikten sonra, bunları “belirtme grubu” olarak isimlendirmiştir.

Yazar, Türkçedeki asıl unsurun yardımcı unsurdan sonra gelmesi kanununun kelime gruplarında da görüldüğünü, bu gruplarda belirtilen unsurun sonda, belirten unsurun önde bulunduğunu, kelime gruplarında kelime sırasının zaman sırasına

dayandığını, kelime gruplarının, kelime grupları ve cümle içinde daima tek bir kelime gibi vazife gördüğünü belirtmiştir (Ergin, 2002: 353-355).

Ergin, “tekrarlar, bağlama grubu, sıfat tamlaması, iyelik grubu ve isim tamlaması, aitlik grubu, birleşik isim, birleşik fiil, unvan grubu, ünlem grubu, sayı grubu, edat grubu, isnat grubu, genitif, datif, lokatif, ablatif grupları, fiil grubu, partisip grubu, gerundium grubu ve kısaltma grubu” olmak üzere yirmi kelime grubundan meydana geldiğini söyler (Ergin, 2002: 353-375).

Ahmet Topaloğlu, “**Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü**”nde kelime grubunu şöyle tanımlar: “Kelime Grubu, yalın veya türemiş bir sözcükle karşılanamayan kavramların ifadesi için veya cümlede anlamın bütünleştirilmesini sağlayacak görevli unsurları oluşturmak için bir araya getirilen anlamlı veya hem anlamlı hem de görevli kelimelerin oluşturduğu topluluğun dilbilgisindeki terim karşılığıdır” (Topaloğlu, 1989: 115).

Ahmet Beserek, “**Türkçede Cümle Yapısı**” adlı eserinde kelime grupları hakkında şunları söylemektedir: “Birden fazla kelimenin çeşitli faktörler vasıtasıyla bir araya gelmesi, bir bütün oluşturması kelime gruplarını meydana getirir. Kelime gruplarının en ehemmiyetli fonksiyonu, bir kelimeymiş gibi işlem görmesidir. Çünkü kelime grupları bir cümle içerisinde bir blok, bir unsur oluştururlar. Kelime grupları bilinmeden cümlenin tahlil edilmesi zordur. Cümle konusunu da anlayabilmek için kelime gruplarını anlamak gerekmektedir.

Kelimeler yan yana gelirken birtakım vazifeler üstlenirler. Aynı zamanda kelimelerin grup oluşturabilmesinin belirli ölçüleri vardır. Bu ölçüler, kelime gruplarının çeşitliliğini gösterirler” (Beserek, 1991: 28).

Fuat Bozkurt, “**Türkiye Türkçesi**” nde “birlik” olarak isimlendirdiği kelime grupları hakkında şöyle demektedir: “Her sözcük ya da dilsel simge, başka sözcüklerle belli kurallar uyarınca ilişki içindedir. Bu kurallar belli bir dizge oluşturur. ... Birlikler, Türkçenin yargısız anlatım olanaklarıdır. Sözcükten türemeye geçiş evresidir. Türkçenin dil kuralları içinde oluşan birimlerdir. Kimileyin tümceye yakın bir anlam taşırlar. Yan tümce işlevi görürler. Sözcüklerden kurulan her türlü tamlamalardır” (Bozkurt, 1995: 139).

M. Kaya Bilgegil, “**Türkçe Dilbilgisi**” adlı eserinde kelime gruplarını “belirtme (tayin) grupları” olarak adlandırıp “Birden ziyade kelimedenden meydana geldiği halde cümledeki görevi yönünden bir tek kelimedenden farksız olan, gerektiği takdirde yine bir kelime imiş gibi çekim eki alabilen isim soyundan kelimelerin teşkil ettiği birleşik

sözlere belirtme (tâyin) grupları diyoruz.” şeklinde tarif etmektedir (Bilgegil, 1984: 115).

Yazar, kelime gruplarını, “isim tamlamaları, sıfat tamlamaları, bağlaç grupları, zarf grupları, isim grupları, ikizlemeler, edat grupları ve ünlem grupları” olarak, sekiz başlık altında incelemektedir (Bilgegil, 1963: 116-163).

Vecihe Hatiboğlu, “**Türkçenin Sözdizimi**”nde” “yargısız anlatımlar” dediği kelime grupları hakkında şunları söylemektedir: “Yargısız anlatımlar, yargılı anlatımlara çeşitli yönlerden yardımcı olurlar. Yargısız anlatımlar en az iki sözcüğün türlü ilgi ve nedenlerle yan yana sıralanmasından doğan birliklerdir. Yargı bildirmeyen bu birlikler, anlatımlar ya kalıplaşmamış sözcüklerden kurulan her türlü tamlamalardır ya da kalıplaşmış sözcüklerden kurulan birleşik sözcükler, deyimler veya ikilemelerdir (Hatiboğlu, 1972: 2).

Prof. Dr. Vecihe Hatiboğlu, “Kelime Grupları ve Kuralları” isimli makalesinde ise şunları ifade etmektedir: “Kelime grupları, kavramları en verimli şekilde dile getirmek için başvurulan kolaylıklardır.” Yazar, bu makalede her dilin kendine göre kelime gruplarının olduğunu, bir dilde, bir kelime grubu için yapılan tanımın öteki dile uymayabileceğini de belirtmiştir (agm: 203).

Hatiboğlu, kelime gruplarını gramer yönünden “yapıbilim (morphologie) ve sözdizimi (syntaxe)” olarak iki bölümde incelemiş, bunları “aralarında kalıplaşma bulunan kelime grupları” ve “aralarında kalıplaşma bulunmayan kelime grupları” olarak da ele almıştır. Birleşik kelimeleri, deyimleri, bilmeceleleri, atasözlerini, vecizeleri ve argo ifadeleri “kalıplaşmış kelime grupları” olarak değerlendiren yazar; sıfat tamlaması, zarf-fiil grubu, isim tamlaması gibi kelime gruplarını da “kalıplaşmamış kelime grupları” olarak isimlendirmiştir (Hatiboğlu, 1972: 203-244).

Tahir Nejat Gencan, “**Dilbilgisi**”nde kelime grupları için ayrı bir bölüm ayırmamıştır. İsim ve sıfat tamlamalarından “takım” olarak bahseder. Yan önermelerin görevleri başlığı altında “fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil” gruplarından ve birleşik eylemlerden bahseden yazar pek çok kelime grubuna değinmemiştir (Gencan, 1962: 136-138).

Haydar Ediskun'un “**Türk Dilbilgisi**” adlı eserinde de kelime grupları ile ilgili bir bölüm yoktur. Yazar isim ve sıfat tamlamalarından “takım” olarak bahsetmiştir. Kelime grupları hakkında, “Türkçede kelimelerin gruplaşmasındaki temel kaide şudur: Önce yardımcı öge, sonra esas öge gelir.” hükmüne yer vermiştir (Ediskun, 1985:114-116).

Prof. Dr. Leyla Karahan “**Türkçede Söz Dizimi**” adlı eserinde kelime grubunu, “Bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durumu veya bir hareketi karşılamak üzere, belirli kurallar içinde yan yana gelen kelimeler topluluğudur. Türkçede varlık, kavram, nitelik, durum ve hareketler, kelime ve kelime grupları ile karşılanır. İki dil birliği arasındaki fark, kelime grubunun bir kelimeler topluluğu oluşudur.” diye tanımlamıştır (Karahana, 1991: 3).

Yazar, kelime gruplarının özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

1. Kelime grupları, cümle ve diğer kelime grupları içinde, tek kelime gibi isim, sıfat, zarf ve fiil görevi görür.

2. Kelimelerin grup içindeki sıralanışı sıralıdır. Görev bakımından birbirine denk olmayan unsurların bulunduğu bir kelime grubunda ana unsur, genellikle grubun sonundadır. Fiile dayalı gruplarda bu düzen aynı zamanda hareketin oluş sırasını gösterir. Sadece birleşik fiil ile edat grubunda, ana unsur başta bulunur. Bu gruplarda ikinci unsur bir çekim unsurudur.

3. Kelime gruplarında unsurların sırası, konuşma ve şiir dilinde bozulabilir.

4. Kelime gruplarının diğer kelime ve kelime gruplarıyla ilişkisi grubun sonundaki çekim ekleriyle sağlanır. Çekim eki bağlandığı kelimeye değil, o kelime grubuna aittir.

5. İki'den fazla kelimeli kelime gruplarında iç içe geçmiş, birbirini tamamlayan başka kelime grupları bulunur.

6. Kelime gruplarının vurgusu grubun yapısına göre değişir. Vurgu başta, sonda veya sondan bir önceki kelime üzerinde olabilir. Bazı gruplarda, bütün unsurların vurgusu aynıdır.

Prof. Dr. Leyla Karahan “**Türkçede Söz Dizimi**” adlı eserinde “isim tamlaması (belirli isim tamlaması, belirsiz isim tamlaması), sıfat tamlaması, sıfat-fiil grubu, zarf-fiil grubu, isim-fiil grubu, tekrar grubu (unsurları aynı olan tekrar grubu, unsurları yakın anlamlı olan tekrar grubu, unsurları zıt anlamlı olan tekrar grubu), edat grubu, bağlama grubu, ünvan grubu, birleşik isim, ünlem grubu, sayı grubu, birleşik fiil (bir isim unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller, bir fiil unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller, anlamca kaynaşmış birleşik fiiller), kısaltma grupları (isnat grubu, yükleme grubu, yaklaşma grubu, bulunma grubu, uzaklaşma grubu, vasıta grubu)” olmak üzere on dört kelime grubundan bahsetmektedir (Karahana, 1991: 5- 40).

Nurettin Koç “**Yeni Dilbilgisi**” adlı eserinde “sözcük öbekleri” olarak isimlendirdiği kelime gruplarını “eylem öbeği, ad öbeği [ad tamlaması (belirtili ad tamlaması, belirtisiz ad tamlaması, eksiz (takısız) ad tamlaması, zincirleme ad tamlaması), adıl tamlaması, ön ad(sıfat) tamlaması, ad durum ekleriyle kurulmuş tamlamalar, (-dan -den) ekiyle yapılan tamlama, (-da -de) ekiyle yapılan tamlama, (-a -e) ekiyle yapılan tamlama, ilgeçli tamlama, ikilemeli tamlama, iyelikli tamlama, bağlaçlı tamlama, ilgi ekiyle yapılan tamlama, ünlemlili tamlama, eylemsili tamlama, eylemli tamlama], belirteç öbeği, ilgeç öbeği” olmak üzere dört bölümde incelemiştir (Koç, 1990: 334-357).

Neşe Atabay, Sevgi Özel ve Ayfer Çam “**Türkçenin Söz Dizimi**” adlı eserde sadece tamlamalara değinmiş, diğer kelime gruplarına yer vermemişlerdir (Atabay, Özel, Çam, 1981: 7-8).

Halil İbrahim Delice, “**Türkçe Sözdizimi**” adlı eserinde kelime gruplarını “kelime öbekleri” olarak adlandırıp “Birden çok kelimedenden oluşan, yapısında ve anlamında bir bütünlük bulunan, cümle veya cümlemsi içinde tek cümle ögesi; kelime öbeği içinde bütün hâlinde yardımcı ve temel öge olarak işlem gören ve bir kelime türü(isim, sıfat, zamir, edat, vb.) yerine kullanılan söz dizileridir.

Halil İbrahim Delice, “**Türkçe Sözdizimi**”nde “kelime öbekleri” dediği kelime gruplarını (1.1. **Kelimeyle kurulan öbekler**, 1.1.1. Edat Öbekleri, 1.1.2. Eksiz İsim Tamlaması, 1.1.3. Fiil Öbeği, 1.1.4. Özel İsim Öbeği, 1.1.5. Unvan Öbeği, 1.1.6. Sayı Öbeği, 1.1.7. Sıfat Tamlaması, 1.1.8. Tekrar Öbeği, 1.1.9. Zarf Öbeği, 1.1.10. Yineleme Öbeği, 1.2. **Ekle Kurulan Öbekler**, 1.2.1.İsim Tamlaması, 1.2.2. Kısaltma Öbekleri, 1.2.3. İki durumlu Öbek, 1.2.4. Sıfat Yapım Ekli Öbek, 1.2.5. Yüklemsi Öbekleri” olmak üzere on beş ana bölümde değerlendirmektedir (Delice, 2007:19)

Rasim Şimşek, “**Örneklerle Türkçe Sözdizimi**” adlı eserinde kelime gruplarını “belirtme öbekleri” olarak isimlendirdikten sonra, şu görüşlere yer verir: “Sözcüklerin ikinci tür öbeklenmesi, kavramlar-arası ilişkilere dayanır. Burada adsoylu sözcükler, bir yüklem olmaksızın, doğrudan doğruya kendi aralarında ilişki içine girerler. Sözcüklerin bu tür ilişkisinden belirtme öbeği adı verilen yargısız anlatımlar doğar. Yargısız anlatımlar, sözdiziminin alt-birimini oluşturur. Belirtme öbekleri, yargı bildirmez. Bu dil birimlerinin ortak işlevi, kavramları açıp genişleterek belli etmektir.” (Şimşek, 1987: 321).

Rasim Şimşek, “**Örneklerle Türkçe Sözdizimi**”nde “belirtme öbekleri” dediği kelime gruplarını “iyelik öbekleri [ad takımı (belirtili ad takımı, belirtisiz ad takımı, adıl takımı)], niteleme öbekleri (ön ad takımı, sayı öbeği, san öbeği, belirteç öbeği), çekim öbekleri [ad öbekleri (yönelmeli ad öbeği, kalmalı ad öbeği, çıkmalı ad öbeği, belirtmeli ad öbeği, katımlı ad öbeği, iyelikli ad öbeği, başka ad öbekleri), eylem öbekleri, ilgeç öbekleri], ikileme, bağlaç öbekleri, ünlem öbeği” olmak üzere altı ana bölümde değerlendirmektedir (Şimşek, 198: 322-400).

Ata Çatıkkaş “**Türk Dili Kılavuzu**” adlı eserinde, “Kelime grubu dediğimiz zaman birden fazla kelimededen meydana gelen; mana ve yapısında bir bütünlük bulunan ve tek bir nesne veya hareketi birlikte karşılayan kelimeler topluluğu aklımıza gelir.” demektedir ve bu grupları “belirtme grubu” olarak adlandırmaktadır. Yazar kelime gruplarını “bağlama grubu, iyelik grubu ve isim tamlaması, genitif, datif, lokatif ve ablatif grupları, sıfat ve partisip grubu, aitlik grubu, tekrarlar ve ikilemeler, ünvan grubu, isnat grubu, akkuzatif grubu, kısaltma grupları, ünlem grubu, sayı grubu, edat grubu, fiil grubu, gerundium grubu” olmak üzere on beşe ayırmıştır (Çatıkkaş, 2001: 193-202).

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli “Türkiye Türkçesi Söz Dizimi” nde gruplarını “İsim tamlaması ve iyelik grubu, sıfat tamlaması, birleşik isim grubu, tekrar grubu, aitlik grubu, ünvan grubu, birleşik fiil grubu, isim fiil grubu, sıfat-fiil grubu, zarf-fiil grubu, Sayı grubu, ünlem grubu, bağlama grubu, kısaltma grupları (1. Yönelme grubu, 2. Bulunma grubu, 3. Uzaklaşma grubu, 4. Isnat grubu, 5. Yükleme grubu, 6. Vasıta grubu 7. İlgi grubu, 8. eşitlik grubu, 9. Kısaltma (isim) gruplarının tersi görünüşünde olan kelime grupları ” olmak üzere 23 kelime grubundan bahsetmektedir (Özkan, 1998: 17-89)

Süer Eker, “**Çağdaş Türk Dili**” nde kelime gruplarını “tamlamalar, aitlik grubu, ünvan grubu, tekrar grupları, birleşik sözcükler, sayı grubu, edat grubu, sıfat- fiil (ortaç) grubu, zarf-fiil grubu, eylem grubu, birleşik eylem grubu, ünlem grubu, bağlama grubu, kısaltma grupları, dayanma grubu, deyimler, atasözleri/savlar” olmak üzere on yedi başlık altında değerlendirmiştir (Eker, 2005: 460-479).

Yukarıda ifade edilenler değerlendirildiğinde kelime gruplarının ne olduğu konusunda bir birlik olduğu fakat bunların çeşitleri, miktarı ve isimlendirilmesi konusunda pek çok farklılığın görüldüğü göze çarpmaktadır. Kelime grupları için “kelime grubu, belirtme öbeği, yargısız anlatımlar, takımlar” gibi terimler kullanılmıştır.

Ergin'de 20, Eker'de 17, Çatıkkaş'da 15, Karahan'da 14, Hatiboğlu'nda 10, Bilgegil ve Banguoğlu'nda 8, Şimşek'te 6, Gencan ve Ediskun'da 2 çeşit kelime grubu yer almaktadır.

Yazarların kelime gruplarını hangi ölçülere göre sınıflandırdıkları da net olarak belli değildir. Mesela kısaltma gruplarında sınıflandırma farkı çok belirgindir. Kısaltma grupları çeşitli araştırmacılar tarafından farklı şekillerde tasnif edilmiştir. Bunların bir kısmı bazı araştırmacılar tarafından ele alınmamış bir kısmı ise farklı başlıklar altında incelenmiştir. Leyla Karahan; isnat, yükleme, yaklaşma, bulunma, uzaklaşma ve vasıta gruplarını “kısaltma grupları” başlığı altında ele almış, (Karahan, 1991: 39-44) Metin Karaörs de bu grupların aynı başlık altında ele alınması gerektiği görüşünü ileri sürmüştür. Yazar, “İsnat, ilgi, yaklaşma, bulunma, uzaklaşma ve yapma gruplarını kısaltma grupları adı altında toplamak daha uygundur. Çünkü bunların sonunda bir fiil düşerek kısalmış şekle gelmiş durumdadır. Ayrıca isnat grubu dışında olan bu gruplara hâl grubu demek de uygun olur.” demektedir (Karaörs, 1993: 26-28).

Karahan ve Karaörs'ün görüşüne katılmakta bu grupların hepsi birer kısaltma grubu olduğu için bunların aynı başlık altında ele alınması gerektiği kanaatindeyiz.

Kelime gruplarının temel özelliklerini ve uzmanların konu hakkında söylediklerini değerlendirerek şöyle bir tanım yapabiliriz: Birden çok kelimenin belirli kurallar içinde yan yana gelmesinden oluşan, cümle ve kelime grupları içinde tek kelime gibi işlem gören yargısız anlatım birimlerine kelime grubu denir.

1.2. Türkçedeki Kelime Grupları

1.2.1. Tekrar Grubu (İkilemeler)

Eş görevli iki kelimenin bir nesneyi, bir hareketi karşılamak üzere meydana getirdiği kelime gruplarıdır. Şekilleri, fonksiyonları ve vurguları birbirinden farksızdır. Tekrar grupları yan yana eksiz gelirler. Türkçede hemen hemen her çeşit, kelimeden tekrar oluşturulabilir. Kullanılan bir tekrar ya bir çeşit çokluğu ifade etmek ya da tekrarı meydana getiren sözcüğün anlamını kuvvetlendirmek için yapılır. Türkçede tekrar grupları daha çok isimler, sıfatlar, zarflar ve zarf fiillerle oluşturulur. Tekrar grupları tek bir kelime olduğundan tekrar gruplarının arasına herhangi bir noktalama işareti konulmaz. Aşağıda, incelediğimiz roman Sözde Kızlar'dan alınmış tekrar gruplarından örnekler sıralanmıştır.

1.2.1.1. Aynen Tekrarlar

Bir kelimenin arka arkaya iki defa tekrarlanmasıyla yapılır. Bir kelimenin arka arkaya iki defa tekrarlanmasına “aynen tekrar” adı verilir. (Karaörs, 1993: 4).

bekleye bekleye (5/3)

dikkatli dikkatli (6/16)

sendeliye sendeliye (7/22)

ağır ağır (9/5)

dalga dalga (40/29)

sık sık (48/31)

hayran hayran (60/27)

kıs kıs (70/30)

bucak bucak (137/31)

yavaş yavaş (178/24)

tekrar tekrar (179/3)

sinirli sinirli (181/27)

titreye titreye (184/6)

ciyak ciyak (201/16)

hüngür hüngür (204/6)

1.2.1.2. Eş Anlamlı Tekrarlar

Anlamları aynı veya çok yakın iki kelimenin arka arkaya tekrarlanmasıyla meydana gelen tekrarlardır. Aynı manada veya çok yakın manada iki kelimenin arka arkaya tekrarlanmasına “eş manalı tekrar” adı verilir. (Karaörs, 1993: 5).

bitmez tükenmez (5/15)

dağ taş (22/21)

uslu akıllı (83/2)

eşe dostu (151/22)

deli divane (198/35)

1.2.1.3. Zıt Anlamlı Tekrarlar

Anlamları birbirinin zıttı olan iki kelimenin tekrarıyla oluşur. Birbirinin zıttı olan iki kelimenin tekrarına “zıt manalı tekrar” adı verilir. (Karaörs, 1993: 5).

karı erkek (5/16)

sağa sola (35/34)
 karı koca (39/25)
 büyükten küçüğe (62/24)
 aşağı yukarı (83/10)
 sabahtan akşama (85/3)
 iyiyi kötüden (88/29)
 yerden göğe (91/36)
 kadın erkek (142/29)
 ana baba (203/29)

1.2.1.4. İlaveli Tekrarlar

Kelime başına bir harf veya hece eklenerek yapılan tekrarlardır. İlaveli tekrarlar kelimenin başına bir ses eklenmesiyle ve kelimenin başına bir veya iki hece eklenmek suretiyle iki farklı şekilde yapılırlar. İlk heceleri ünlü ile biten bir kısım sıfatlara doğrudan doğruya, ünsüzle bitenlerde ise ünsüzün atılarak yerine “m, p, r, s” harflerinden birinin asıl kelimenin önüne getirilmesiyle yapılır. “İlaveli tekrarlar” kelime başına bir harf eklenerek, kelime başına hece ilave edilerek yapılmak üzere yapıları iki çeşittir. (Karaörs, 1993: 5).

büsbütün (62/19)
 bomboş (65/3)
 çarçabuk (68/4)
 kapkara (111/7)
 bembeyaz (118/3)
 bambaşka (125/19)
 dimdik (133/26)

“Falan” kelimesiyle de ilaveli tekrar yapılabilir.

Gazeteler falan (40/2)
 Yapayalnız (49/16)
 Çepeçevre (114/29)

İlaveli tekrarlar “sıkı fıkı (68/7)” örneğinde olduğu gibi kelimenin ilk konsonantının değişmesiyle de yapılır. “tek tük (5/7)” örneğinde olduğu gibi bazen kelimenin ilk vokalinin değişmesiyle, az buz (37/13) örneğindeki gibi biri anlamlı biri anlamsız kelimelerin tekrarıyla da tekrar grubu oluşturulmaktadır.

Ayrıca ünlüyle başlayan kelimelere doğrudan doğruya, ünsüzle başlayanlarda ise o ünsüzün yerine “m-” eklenmesiyle yapılmış tekrar gruplarına da rastlanmaktadır. Metinde geçen Siyret Miyret (74/6) örneği bu kullanıma örnektir.

1.2.2. Bağlama Grupları

İki veya daha fazla isim unsurunun bağlama edatlarıyla birbirine bağlanmasıyla oluşturulan kelime grubudur. Kelime veya kelime grubunun eksiz olarak sıralama edatları olan “ve”, “ile” edatlarıyla bir de (...' den '... e kadar) manasını veren “ila” edatının meydana getirdiği kelime grubudur. Edat bağlanan iki unsurun arasına girer (Karaörs , 1993: 7).

Bağlama grubunun, bağlama edatları kullanılarak iki veya daha fazla isim unsurunun birbirlerine bağlanmasıyla meydana geldiğini belirten Leyla Karahan, “ve”, “veya”, “ile”, “fakat”, “ama”, “değil” gibi bağlama edatlarının isim unsurları arasında bulunduğunu belirtmektedir. Yine Leyla Karahan, içerisinde ikiden fazla isim bulduran bir bağlama grubunda “ve” bağlama edatının son iki isim arasında yer alabileceğini de ifade etmektedir. Bunun yanında, ne... ne..., hem... hem..., ...da ...da, ister... ister..., ya... ya..., mı... mi vb. bağlama edatlarının isim unsurlarının başında veya sonunda bulunduğunu belirtmiştir (Karahan, 1995 : 30-31).

Karşılaştırma edatları ve denkleştirme edatları ile yapılanlar da bağlama grubu olarak kabul edilir. Kelime grupları içerisinde en zayıf olanının bağlama grubu olduğu söylenebilir. Sözde Kızlar romanında konuyla ilgili olarak kullanılmış örnekler şunlardır:

- kocalarının yahut akrabalarının (7/21)
- ince ve pürüzlü (12/18)
- pudra ve sürme (40/27)
- Nevin'le Belma (49/10)
- hem şaşırtmış, hem sevindirmiş (70/29)
- sakin ve şen (134/19)
- kansız ve soğuk (135/16)
- acı ve uzun (137/11)
- boğuk ve çatlak (162 /10)
- hem zevkimiz, hem de vazifemiz (196/23)

1.2.3. Sıfat Tamlamaları

Sıfatın tamlayan, ismin ise tamlanan halde bulunduğu kelime grubuna sıfat tamlaması denir. Sıfat tamlamasında sıfat yardımcı, isim ise asıl unsurdur. Sıfat unsuru isim unsuru bir yönüyle niteler veya belirtir. Sıfat veya isim bir kelime olabileceği gibi, kelime grubu da olabilir. Sıfat tamlamasında, sıfat daima isim unsurunun önünde yer alır ve yer değiştirmesi mümkün değildir. Her iki unsur da grup oluşturmayı sağlayan herhangi bir ek almazlar ve sıfat daima teklik halde bulunur.

Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, sıfat tamlamasını şöyle tanımlamışlardır: “Bir sıfat unsuru ile bir isim unsurundan meydana gelir. Sıfat unsuru ismin önünde niteleme ya da belirtme görevinde bulunur. Sıfat tamlaması eksiz bir birleşmedir. Sıfat unsuru, bir kelime olabileceği gibi, bu görevi üstlenen bir kelime grubu da olabilir” (Özkan, Sevinçli, 2008: 30).

Sıfatlar çokluk eki almazlar. Sıfat tamlaması, cümle içerisinde ve kelime gruplarında isim muamelesi görür, bir bütün olarak değerlendirilir. Sıfat tamlaması, sıfat+isim unsuru şeklinde kurulur. Romandan alınan örnekleri şöyle sıralayabiliriz.

Zarif / bir araba (5/3)

Ilık / su (14/23)

karışık ve boğuk / sesler (25/36)

güzel kokulu / bir rüzgar (29/35)

yeşil ve tatlı / bir ışık (30/22)

büyük / çam ağaçları (45/22)

başı, elleri ve ayakları büyük, bütün vücudu titrek, üstü başı dağınık, tuvaletsiz, pantolonu ütüsüz / bir delikanlı (69/18)

kirli / sarı saçları (72/33)

siyah / dalga dalga lekeler (79/29)

kendi halinde, uslu, hassas, iyi kalpli / bir genç (82/30)

acemi, saf, inatçı / bir kız (83/12)

sükût ve gölge dolu / akşamlar (100/17)

yerlilere mahsus / ince ve güzel adetler (115/26)

titretici / soğuk bir hava (117/23)

kalın ve kirli / muşamba perdeler (153/15)

etli ve uzun tüylü / bir kedi (204/22)

1.2.4. İyelik Grubu ve İsim Tamlamaları

İyelik grubu da isim tamlaması gibi iyelik eki ile kurulur ve iki isim unsurundan meydana gelir. İyelik grubu, bir şahıs zamiri ile iyelik eki almış bir kelime ile ortaya çıkar. Bir nesnenin başka bir nesneye ait olduğunu, başka bir nesnenin parçası olduğunu, başka bir nesne ile tamamlandığını ifade etmek için iyelik grubu kullanılır. İki isim unsurundan biri tamlayan, diğeri tamlanan unsurdur. Tamlayan ilgi halini, tamlanan mutlaka iyelik ekini taşır. Grubun temelini, iyelik ifadesi meydana getirir. İyelik grubunun altı şekli vardır. Çünkü bütün nesnelere altı şahsın iyeliği, mülkiyeti altındadır. Tamlayan unsur, teklik ve çokluk birinci ve ikinci şahıslar da daima şahıs zamirini alır ve o şahısların iyeliğini ifade eder. Teklik ve çokluk üçüncü şahıslar da yalnız üçüncü şahsın değil, her nesnenin iyeliğini temsil edeceğinden tamlayan unsur şahıs zamiri olabileceği gibi başka bir isim ya da isim grubu olabilir. Tamlayan unsur zamir ise daima genitif eki alır. İsim olduğu zaman ise bazen genitif eki almayabilir. Kısacası iyelik eklerine bağlı olarak tamlayan unsuru şahıs zamiri ile oluşturulan gruplara iyelik grubu denir.

Muharrem Ergin, iyelik grubunu “İyelik grubu ve isim tamlaması” başlığı altında ele almıştır. “Bu grup iki isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur. Bir ismin manasının iyelik sistemi içinde başka bir isimle tamamlanması esasına dayanır. Demek ki iyelik grubu iyelik ekli bir isim unsuru ile genitif halinde bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur” şeklinde açıkladıktan sonra “benim kalemim, senin kalemin, onun kalemi, bizim kalemimiz, sizin kaleminiz, onların kalemleri...” örneklerini vermiştir (Ergin, 2002: 662). Romandan alınan örnekleri şöyle sıralayabiliriz:

onların resimleri (60/24)

benim ismim (74/31)

onun karşısı (81/32)

onun mukavemeti (83/1)

bizim üstümüz (88/26)

benim plânım (102/32)

senin oğullarım (114/1)

benim yerim (137/32)

sizin konuştuklarınız (171/13)

sizin hâminiz (196/25)

Tamlayan unsur söylenip yazılmadan tamlanan unsur tek başına kullanılabilir. Çünkü iyelik ekleri eklendikleri ismin dışında bir şahıs ifade ederler. Buna örnek olarak:

hakkın (21/31)
 pederiniz (23/18)
 samimiyetiniz (56/25)
 validem (67/9)
 yüzü (110/17)
 misafirleri (112/31)
 kızların (114/2)
 mahallemiz (115/5)
 gizlediği (131/33)
 odam (135/12)
 irademiz (152/24)
 öfkem (186/16)
 yazdığı (198/26)
 akrabanız (199/35)
 kelimeleri verilebilir.

Aslında yukarıda belirtilen yapılar belirtili isim tamlaması olmasına rağmen, buna bazı araştırmacılar iyelik grubu demektirler. İlerideki cümle tahlilleri bahsinde buna uyarak kelime gruplarını önce belirtili isim tamlaması sonra iyelik grubu olarak değerlendirdik.

Bir ismin başka bir isim tarafından tamamlanmasıyla meydana gelen kelime grubuna isim tamlaması denir. İsim tamlamaları üç türdür. Bunlar: Belirtili İsim Tamlaması, Belirtisiz İsim Tamlaması ve Zincirleme İsim Tamlamasıdır.

1.2.4.1. Belirtili İsim Tamlaması

Tamlayanın ilgi hâli, tamlananın ise iyelik eki aldığı tamlamalara belirtili isim tamlaması denir. Tamlayan ve tamlanan arasına başka söz ve söz öbekleri girebilir. Bu tamlama grubuna metinde geçen şu örnekler verilebilir:

Köşkün / karanlık cephesi (8/7)
 Mebrure'nin / parayı tutan eli (21/37)
 Hassasiyetin / izleri (50/25)
 Kütüphanenin / önü (60/26)

Şehrin / çok süratle değişen manzaraları (65/26)
 Hayatınızın / en buhranlı günleri (71/30)
 aptal babanın / akıllı oğlu (80/24)
 bu muhitin / sahte ve hilekar kadınları (83/11)
 oğlunun / sözü (87/29)
 fırtınanın / uğultuları (118/10)
 samimiyetin / bütün izleri (134/34)
 ışıksız gözlerinin / donuk rengi (175/32)
 camlı kapının / yanı (194/16)
 hikâyenin / bir noktası (207/15)

1.2.4.2. Belirtisiz İsim Tamlaması

Tamlayanın ilgi hâlini almadığı, tamlananın iyelik ekini aldığı tamlamalara belirtisiz isim tamlaması denir. Metinden bazı örnekler:

saman yığını (7/29)
 elektrik lâmbası (30/21)
 Moda caddesi (40/6)
 manastır sükûneti (65/27)
 toz kümesi (83/33)
 cinayet mahkemesi (84/9)
 istikbâl vaadi (119/26)
 kaldırım taşları (137/11)
 merdiven başı (172/20)
 kömür ocağı (203/7)

1.2.4.3. Zincirleme İsim Tamlaması

Tamlayanı veya tamlananı ayrıca bir isim tamlaması olan tamlamalara zincirleme isim tamlaması denir. Metinden bazı örnekler:

Pangaltı caddesinin / sonları (6/21)
 bahriye neferinin / göğsü (17/25)
 mektep çantasının / üstü (72/29)
 papağan gazetelerinin / çiğ boyalı resimleri (79/35)
 ilâç şişesinin / tıpası (175/15)

mahkeme kararının / tebliği (195/26)

Arap şairinin / mezarı (205/16)

Yukarıdaki örneklerde tamlayan kendi içinde belirtisiz isim tamlamasıdır.

Odanın / tavan süsleri (12/2)

Mebrure'nin / süt babası (14/11)

Yolcuların / ayak sesleri (204/19)

örneklerinde ise tamlanan belirtisiz isim tamlamasıdır.

1.2.5. Aitlik Grubu

Aitlik ekine dayanan bir kelime grubudur. Kelimenin yalın, genitif veya lokatif hâllerine -ki aitlik ekinin getirilmesiyle yapılan bir kelime grubudur. Kelime grubu olarak tek başına zamirdir. Diğer kelime gruplarında ve cümle içerisinde zamir veya sıfat olarak görev yapar. M. Metin Karaörs, bu grubun yapısının kelime gruplarının tarifine fazla uymadığını belirtir (Karaörs, 1993: 16-17). Aitlik grubu, kelime grupları içerisinde genellikle sıfat olarak kullanılır. Sözde Kızlar romanında kullanılmış olan Aitlik grupları şöyle sıralanabilir:

odanın bahçe üstündeki (12/8)

Mebrure'nin yüzündeki (20/32)

sofranın etrafındaki (29/24)

karyolanın baş ucundaki (81/5)

ıssız bir gölün kenarındaki (101/11)

mahallemizin köşesindeki (115/5)

birinin öteki üzerindeki (189/13)

camlı kapının yanındaki (194/16)

pederim hakkındaki (196/24)

bir Arap şairinin mezarındaki (205/16)

1.2.6. Unvan Grupları

Bir şahıs ismi ile bir unvan isminin meydana getirdiği kelime grubudur. Her iki kelime de eksiz olup genellikle şahıs ismi önce, unvan veya akrabalık ismi daha sonra gelir. İsim unsuru tek kelime olabileceği gibi, birleşik isim de olabilir. Unvan isimleri, insanların il, meslek, akrabalık veya toplum içindeki durumlarını ifade eden isimlerdir. Saygı ifadesi taşıyan veya insanları farklı özellikleriyle belirten adlar da bu grup

içerisinde yer alır. Rasim Şimşek, “San Öbeği” diye adlandırdığı unvan grubunu “Bir kişi adıyla buna bağlı san adının oluşturduğu niteleme öbeğine san öbeği denir. San öbeğinde san adı belirten, kişi adı belirtilendir. Bu duruma göre, san öbeğinde temel öge, kişi adıdır.” şeklinde tanımlamıştır (Şimşek, 1987: 323). Metinde geçen unvan grupları şunlardır:

- Faik Paşa (14/11)
- İhsan Efendi (19/13)
- Hüseyin Bey (19/20)
- Nevin Hanım (19/29)
- Güzide Hanım (41/27)
- Nazmiye Hanım (46/13)
- Nizamettin Bey (50/13)
- Mecbur Kalfa (67/1)
- Nadir Sekip Bey (71/8)
- Mustafa Efendi (77/27)
- Salih reis (78/19)
- Mebrure Hanım (135/7)
- Hayriye Hanım (141/11)
- Fahri Bey (141/35)
- Nafi Bey (159/26)

Eğer unvan ve akrabalık isimleri başa getirilirse ya birleşik isim ya da sıfat tamlaması meydana gelir. Vurgu birinci unsur üzerinde ise sıfat tamlaması, ikinci unsur (asıl isim) üzerinde ise isim tamlaması oluşur. Romanda geçen örnekler aşağıda sıralanmıştır:

- Hoca Mustafa Efendi (193/29)
- Kabile Kadriye Hanım (206/13)
- Doktor Şemsettin Bey (206/14)

1.2.7. Ünlem Grupları

Bir isim veya isim yerine geçen bir kelime grubu ile seslenme edatının ek almadan meydana getirdiği kelime grubudur. Seslenme edatı önce, isim unsuru sonra

gelir. Ünlem grubu genellikle “hey” ve “ey” ünlem edatları ile kurulan bir kelime grubudur. Ayrıca bu ünlem grupları cümlede cümle dışı unsuru olarak kullanılmaktadır.

Rasim Şimşek, ünlem grubunu “Ünlem Öbeği” diye adlandırmış ve “seslenme ünlemi ile çağrı durumunda bir addan oluşan belirtme öbeğine ünlem öbeği denir” şeklinde açıklamıştır. Ünlem grubunun kuruluşunu, niteliğini, kullanımını açıklamış ve şu örnekleri vermiştir: “Hey Dirse Han!, ey vuslat!, bre koçyiğitler bre kocalar... (Şimşek, 1987: 36). Romanda geçen ünlem grupları şunlardır:

be ağa (5/20)

be kardeş (7/5)

A... Nadir Bey (50/35)

vah yavrum (66/14)

Hay Allah (79/9)

a yavrum (115/19)

vay mel'un (126/19)

“Ah... Mebrure Hanım” (135/7)

Hu kızım (175/30)

a kız (200/27)

1.2.8. Sayı Grupları

Türkçede sayılar, tek kelime şeklinde, sıfat tamlaması halinde ve sayı grubu olmak üzere üç şekilde kullanılırlar. Sayı grupları meydana getirilirken öğeleri arasında herhangi bir çekim eki bulunmaz. İki veya daha fazla basamaktan oluşan sayıları ifade eden sayı isimleri topluluğuna sayı grubu denir. Sayı grupları, sıfat tamlamaları ile karıştırılmaktadır. Eğer birinci öge ikinci ögeden büyük ise sayı grubu; ikinci öge ilkenden büyük ise sıfat tamlaması oluşturur.

Metin Karaörs, sayı grubunu “Türkçede sayılar, tek kelimelik sayılar, sıfat tamlaması halinde olan sayılar, sayı grubu halinde olan sayılar olmak üzere üç şekilde karşılanır. Tek kelimelik sayıların ondan sonra gelenlerinin ve sıfat tamlaması halindeki sayıların ondan sonra gelenlerinin ve sıfat tamlaması halindeki sayıların ara yerlerindeki sayılar sayı grupları ile karşılanır” dedikten sonra “on yedi, yirmi iki, kırk dört, yüz on, yüz yirmi, beş yüz kırk, iki bin beş yüz, iki milyon beş yüz bin ...” örneklerini vermiştir (Karaörs, 1993: 22).

Sayı grubu büyük sayı ve küçük sayı olmak üzere iki ögeden oluşur. Ek almadan yan yana getirilirler. Her iki ögede tek kelime olabileceği gibi sıfat tamlaması veya sayı grubu da olabilir. “Onlar, yüzler, binler, milyonlar, milyarlar” bağlanma noktalarıdır. Hangi şekilde olursa olsun çok kelimeli sayıları bitişik yazmamak gerekir. Romanda geçen sayı grupları şunlardır.

on / iki (5/6)

yirmi / beş (19/3)

yirmi / yedi (69/17)

yüz / altmış (80/13)

on / yedi (88/28)

otuz / sekiz (114/18)

on / altı (115/14)

on / bir (199/6)

altı yüz / seksen (199/5)

Yedi bin / dört yüz örneği sayı grubudur. Yedi bin ve dört yüz kendi içlerinde sıfat grubu oluşturur. Altı yüz / seksen örneği sayı grubudur. Altı yüz sıfat grubu oluşturur.

1.2.9. Edat Grupları

Bir isim veya bir son çekim edatının oluşturduğu kelime grubuna edat grubu denir. Edat grupları eklendikleri dil gruplarının fiil biçimiyle ilişkilerini kuran ve ismin hâl eki gibi kullanılan gruplardır. “için, ile, gibi, kadar, göre, doğru, karşı, üzere, başka, dair, dolayı, beri, rağmen, öte, önce, evvel, ötürü, ait, sonra” gibi son çekim edatları bu grubu oluşturur. İsim unsuru çeşitli hâl eklerini alarak son çekim edatından önce gelir. Son çekim edatı ise eksiz olarak bulunur. İsim unsuru kelime grubu da olabilir. Cümlelerde edat grupları sıfat ve zarf olarak kullanılabilir.

Metin Karaörs, edat grubunu “bir isim unsuru ile bir son çekim edatının oluşturduğu kelime grubudur” diye tanımlamış ve şu örnekleri vermiştir: “Benim gibi, senin için, çocuk gibi, görünmek hevesiyle, rüyalarını yazmak isteyen adam bile, gecenin bitmeye yüz tuttuğu andan beri, büyük bir edip olduğu kadar, dinlenme kabiliyetinden başka, yeniden dünyaya gelmek üzere, dünkü konuşmamıza dair, çalışkanlığından ötürü...” örneklerini vermiştir (Karaörs, 1993: 24-25). Romandaki edat grupları şöyle sıralanabilir:

dalgın bakışlar**la** (7/16)
 bu hanım kızı tanıyabilmek **için** (18/34)
 titrek bir tebessüm**le** (19/8)
 bir yumruk kadar küçük midesine iki lokma ekmek sokmak **için** (22/23)
 nur topu **gibi** (40/9)
 ince bir siyah çizgi **kadar** (49/5)
 kendi aklına **göre** (63/15)
 sakal koyuvermezden **evvel** (78/14)
 Mebrure gibi doğrudan doğruya düşman zulmü gördüğü **için** (119/8)
 hiç sönmeyen bir pırıltı **ile** (134/33)
 ilk nümayişlerden **sonra** (138/31)
 sabaha **karşı** (160/34)
 keskin bir çığlık **daha** (174/17)
 birkaç sene **evvel** (179/7)
 en münevver kadınlarımızı ve genç kızlarımızı **bile** (187/14)
 haysiyetsiz ve merhametsiz bir hayatın üzüntülerine **göre** (188/6)

1.2.10. Kısaltma Grupları

1.2.10.1. İsnat Grubu

İsnat grupları iyelik eki almış bir unsur ile yalın halde bulunan bir unsurdan meydana gelir. Biri diğerine isnat edilen iki isim unsurunun yan yana gelerek oluşturduğu kelime grubudur. Bu grup kelime grupları ve cümlelerin kısaltılması sonucu meydana gelmiştir. İsnat grubu genellikle sıfat-fiil grubunun kısaltılmış şekli gibidir. İsnat yapılan unsur yalın veya iyelik eki almış olarak isnat edilenden önce gelir. İsnat edilen unsur bir sıfat veya sıfat yerine geçen bir kelime grubu, isnat yapılan unsur ise bir tek isim veya isim yerine geçen bir kelime grubu da olabilir.

Metin Karaörs, isnat grubunu “Bir şeyi bir başkası için yapmaya isnat denir. Biri diğerine isnat edilen iki isim unsurunun oluşturduğu kelime grubudur” şeklinde tanımlamış ve şu örnekleri vermiştir. “başı açık olan, kalbi yanık olan, yüz göz perişan olarak, ensesi kalın olan...” (Karaörs, 1993: 26-27).

Metinden isnat grubuna verilebilecek örnekler aşağıda sıralanmıştır:

saçları dağınık (9/6)
 rengi uçuk (10/6)

ağız açık (13/8)
 boynu bükük (16/16)
 yaşı küçük (64/10)
 yüzü yanık (69/17)
 nefesim kesik (135/23)
 döşemeleri çatlak (142/27)
 tavanı basık (186/31)
 gözleri çapaklı (200/18)
 başları eğik (204/33)

1.2.10.2. İlgi (Genitif) Grubu

İlgi eki almış bir isim unsuru ile yalın hâldeki bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur. Her iki unsur da ya tek isim veya ismin yerini tutan bir devrik kelime grubudur. İlgi grubu, iyelik eki düşmüş bir isim tamlaması gibidir. Yani isim tamlamasının kısaltılmış bir şekli gibi de kabul edilebilir. İlgi eki almış isim önce gelir.

Metin Karaörs, ilgi (genitif) grubunu “Genitifli bir isim unsuru ile yalın bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur” şeklinde tanımlamış ve şu örnekleri vermiştir. “Sizin oğlan, senin kız, onların çocuk...” (Karaörs, 1993: 27). Ad göreviyle kelime görevi içerisinde kullanılan ilgi gruplarına örnek olarak romandan alınan şu örnekler verilebilir:

benim ahır (7/7)
 bizim Behiç (16/20)
 bizim sevgili (37/32)
 bizim fırka (70/10)
 bizim moruk (75/2)

1.2.10.3. Yaklaşma / Yönelme (Datif) Grubu

Yönelme hâl ekini almış bir isim unsuru ile yalın hâlde bulunan bir kelimedenden oluşan dil birliğine yaklaşma/yönelme grubu denir. Bu kelime grubunda yaklaşma hal ekini almış isim önce, yalın haldeki unsur ise sonra gelir. Her iki unsur da ya bir isim veya isim yerine geçen bir kelime grubudur. Kısaltılmış, klişeleşmiş bir fiil grubu gibidir. Bu grup kelime grupları içinde sıfat görevinde kullanılır.

Metin Karaörs, yaklaşma/yönelme grubunu “Yaklaşma halindeki bir isim unsuru ile yalın haldeki bir isim unsurunun oluşturduğu kelime grubudur” şeklinde tanımlamış ve şu örnekleri vermiştir. “boğazına düşkün, başa dert, aslına uygun...” (Karaörs, 1993: 26-27). Metinden yaklaşma/yönelme (datif) grubuna verilebilecek örnekler aşağıda sıralanmıştır:

zevcelerine ihanet (98/13)
 fedakârlıklara hazır (102/26)
 Anadolu’ya bir seyahat (125/13)
 felâketlere mahkum (168/20)

1.2.10.4. Bulunma/Kalma (Lokatif) Grubu

Kalma eki almış bir isim unsuru ile yalın hâldeki bir isim unsurunun meydana getirdiği dil birliğine kalma grubu denir. Kalma eki almış unsur da sonraki unsur da ya tek bir isim veya isim yerine geçen bir kelime grubu olur. Kısalmış, kalıplaşmış bir fiil grubu gibidir. Genellikle kelime grupları içerisinde isim görevinde bulunurlar.

Metin Karaörs, bulunma/kalma(lokatif) grubunu “Bulunma halindeki bir isim unsuru ile yalın haldeki bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur” şeklinde tanımlamış ve şu örnekleri vermiştir. “tarihte bugün, işinde uzman, beşte bir...” (Karaörs, 1993: 28). Metinden bulunma/kalma(lokatif) grubuna verilebilecek örnekler aşağıda sıralanmıştır:

yüzde on (23/29),
 yüzde altmış (24/16),
 sözde kızlar (113/1),
 İstanbul’da berhayat (201/21)

1.2.10.5. Uzaklaşma/Ayrılma/Çıkma (Ablatif) Grubu

Çıkma eki almış bir isim unsuru ile yalın hâldeki bir isim unsurunun meydana getirdiği dil birliğine çıkma grubu denir. Uzaklaşma eki almış isim unsuru önce gelir. Uzaklaşma eki almış unsur ile ondan sonra gelen unsur da ya tek bir isim olur veya onun yerine geçen bir kelime grubu olur. Genellikle sıfat göreviyle kelime grupları içerisinde kullanılırlar.

Metin Karaörs, uzaklaşma/ayrılma(ablatif) grubunu “Uzaklaşma halindeki bir isim unsuru ile yalın haldeki bir isim unsurunun meydana getirdiği bir kelime grubudur”

şeklinde tanımlamış ve şu örnekleri vermiştir. “sonradan görme, daldan bitme, kökten sürme, gözden ırak...” (Karaörs, 1993:28). Metinden uzaklaşma/ayrılma(ablatif) grubuna verilebilecek örnekler aşağıda sıralanmıştır:

- bunlardan çoğu (7/19)
- sandalyelerden biri (11/19)
- yollarından biri (12/25)
- muslinden bir dekolte (13/20)
- dizlerinden aşağı (18/9)
- hademelerden biri (27/21)
- eskisinden fazla (97/12)
- ev halkından istiskal (99/20)
- İhtimallerden bir tanesi (108/27)
- sabahîden ezan (115/7)
- Muhacirîn'den bir haber (141/4)
- külüpten istifa (144/25)
- vazifeden başka bir şey (200/10)

1.2.10.6. Yükleme/Belirtme (Akkuzatif) Grubu

Belirtme eki almış bir isim unsuru ile ona bağlı olarak kullanılan bir ismin oluşturduğu kelime grubudur. Bu grup da kısaltma gruplarından biri olarak kabul edilir. İkinci isim unsuru, isimle yapılan birleşik fiilin isim kısmıdır. Partisip grubu veya birleşik fiil grubunun yardımcı fiilinin düşmüş, kısaltmış şeklidir. Kelime grupları içerisinde bu grup, genellikle isim gibi kullanılır.

Metin Karaörs Yükleme/belirtme (Akkuzatif) grubunu “Akkuzatifli bir isim unsuru ile bir isim unsurunun birleşmesiyle kurulur. İkinci isim unsuru isimle yapılan birleşik fiilin isim kısmı durumundadır. Sıfat-fiil grubu veya fiil grubunun kısaltmış şekli durumundadır” şeklinde tanımlamış ve şu örnekleri vermiştir. “yapılanı tenkit (et-), her şeyi borçlu (olan), kitabını birine ithaf (etmek)” (Karaörs, 1993: 28-29). Metinden Yükleme/belirtme (akkuzatif) grubuna verilebilecek örnekler aşağıda sıralanmıştır:

- şuurunu kaybeden hasta (63/32)
- yalnız kadınların bu zayıf anlarını keşfetmekle (64/1)
- bu tehlikeyi hissedebilmesi (64/11)
- hissiyatını zaptedememekle (69/26)

aklı başında (88/29)

ağırca bir ithamı kabul etmekle (128/35)

1.2.11. İsim - Fiil Grubu

İsim fiil grubu bir hareket grubu olup fiillerden, iş ve hareket bildiren eklerle yapılan kelime grubudur. Hareket ismi yapmaya elverişli olan “-mak, -mek”, “-ış, -iş, -uş, -üş”, “-ma, -me”li fiil isimleri ile isim fiil grubu yapılır. Bunlardan “-ma, -me” ve “-ış, -iş”li fiil isimleri, iş ismi olarak kullanıldıklarından isim fiil grubu yapamazlar. Fiil isimleri bu grubun esas unsurudur ve sonda bulunur. Kendisinden önce fiilin manasını tamamlayan “özne, nesne, zarf ve yer tamlayıcısı” unsurları yer alabilir. İsim-fiil grupları, cümle içerisinde genellikle isim gibi kullanılırlar. Bu grubu, ..+yardımcı unsur+ yardımcı unsur+ isim-fiil=İsim-Fiil Grubu olarak formüle edebiliriz.

Metin Karaörs İsim - Fiil grubunu “Fiil isimleri olan “-mak”, “-ma,-me”, “-ış, -iş, -uş, -üş” lü şekillerle yapılan kelime grubudur” şeklinde tanımlamış ve şu örnekleri vermiştir. “pazara gitmek, kitap okumak, aziz vatandan ayrılış...” (Karaörs, 1993: 29-30). Metinden isim - fiil grubuna verilebilecek örnekler aşağıda sıralanmıştır:

elpençe divan **duruş** (14/13)

ilân **vermek** (23/26)

hatır **alma** (42/14)

lâubali **oluş** (69/21)

uslu akıllı görün**me** (83/2)

yorgun gözlerle bak**ış** (84/21)

kendini dinle**mek** (85/23)

saf görün**me** (113/4)

bir ecnebi gibi rahatça ge**zmek** (134/29)

kapı **çalış** (148/27)

büyük felâketler gör**me** (152/27)

çelik bir tel gibi kudretli bir geril**iş** (157/2)

otomobilin arkasına takıl**ış** (171/13)

çelimsiz bir kıvıldan**ış** (176/31)

uzun kahkahalarla gül**me** (192/17)

1.2.12. Sıfat-Fiil (Partisip) Grupları

Sıfat-fiil grubu bir sıfat-fiil unsuru ile ona bağlı diğer unsurların oluşturduğu kelime grubudur. Sıfat-fiiller, isimlerin hareket durumunu gösterirler. Kelime grupları içerisinde isim gibi görev alıp, sıfat göreviyle kullanılırlar. Bu grubu, yardımcı unsur+sıfat-fiil= Sıfat-Fiil Grubu şeklinde formüle edebiliriz.

Metin Karaörs Sıfat- Fiil grubunu “Bir sıfat-fiille ona bağlı unsurlardan oluşan kelime grubudur” şeklinde tanımlamış ve şu örnekleri vermiştir. “suya giren, havadan gelen, bin yıl sürececek zannedilen...” (Karaörs, 1993: 32). Metinden sıfat- fiil grubuna verilebilecek örnekler aşağıda sıralanmıştır:

- kaldırımları dolduran (5/8)
- yanakları kabarmış (7/26)
- uykunun buruşturduğ(u) (9/8)
- birbirinin varlığına ehemmiyet vermeyen (22/30)
- mağazası yağma edilmiş (112/10)
- kurşunî bir bulut kümesinin çatlaklarından sızan (118/2)
- yabana atılacak (146/21)
- hiçbir hünerle yapılamayacak (156/37)
- derileri çatlamış (170/10)
- çabucak yapılabilecek (173/18)
- büyük sobadan gelen (196/4)

1.2.13. Zarf-Fiil (Gerundium) Grupları

Fiillere “- inca, - ince, - madan, - meden, - arak, - erek, - alı, - eli, - ip, - ip, - up, - üp, - ken, - dıkça, - dikçe, - tıkça, - tikçe, - a, - e, - r/ - mez...” ekleri getirilerek zarf-fiiller meydana getirilir. Bir zarf-fiil unsuru ile ona bağlı unsurların oluşturduğu kelime grubudur. Fiili, zarf-fiil olan isim-fiil grubudur. Kelime grupları içerisinde bu grup, zarf olarak görev aldıkları gibi zarf tümleci olarak da kullanılırlar.

Metin Karaörs Zarf- Fiil grubunu “Bir zarf-fiil ve ona bağlı unsurlardan meydana gelen bir kelime grubudur” şeklinde tanımlamış ve şu örnekleri vermiştir. “sabahtan akşama kadar kırlarda gezip, bir ayna kadar parlayan suda durgunlaşıp, akşam perde perde kapanınca...” (Karaörs, 1993: 34). Metinden zarf- fiil grubuna verilebilecek örnekler aşağıda sıralanmıştır:

- koşumlarını bırakarak (6/20)

caddeye çıkınca (22/19)
 lüzum gördükçe (34/25)
 arkadaşının koluna sıcak bir sokulganlıkla girerek (46/16)
 odasına giden küçük dar merdivenleri çıkarırken (58/26)
 Muhacirîn'in merdivenlerini çıkarken (70/34)
 Mebrure salondan çıkmak üzere iken (101/30)
 likör sarhoşluğunun fena sonunu hiç düşünmeden (146/4)
 karyolaya doğru ilk adımlarını atarken (153/19)
 dünyasını görmeden (159/5)
 kulağını bu sestten kurtararak (160/24)
 dudaklarının ucunu hafifçe kıpırdatıp (161/30)
 yokuşu biraz daha çıkınca (166/7)
 topuzu sökercesine çekerek (172/19)
 dudakla diş etleri arasında birikip (176/29)
 ömrü oldukça (189/11)
 koltuğa otururken (196/10)

1.2.14. Birleşik İsimler

Birden fazla ismin, kendi anlamlarından kısmen ya da tamamen uzaklaşarak başka bir nesnenin ismi olmak üzere yan yana gelmesiyle oluşan kelime grubudur. İkili üçlü şahıs adları ile bazı yer adları birleşik isimleri meydana getirirler. Cins isimlerle yapılan birleşik isimler, cins isimlerin has isim haline gelmiş hallerinden yapılırlar.

Leyla Karahan Birleşik isimleri “Bir nesnenin özel adı olmak üzere bir araya gelen kelimeler topluluğudur” şeklinde tanımlamış ve şu örnekleri vermiştir. “Reşit Rahmeti Arat, Muharrem Ergin, Ulubatlı Hasan, Deli Dumrul...” (Karahan, 1991: 32-33).

Herhangi bir kelime grubunun birleşerek tek bir kelime haline gelmesiyle birleşik kelime oluşur. Unvan grubu, isim tamlaması vs. gibi kelime grupları birleşik kelimelerdir. Metinde birleşik kelimelerle ilgili örnekler yer almakla birlikte birleşik isim ile ilgili örneklere fazla rastlanmamıştır.

Nadir Şekip (71/8)

Metinden birleşik kelimelere verilebilecek örnekler aşağıda sıralanmıştır:

Zeytinburnu (28/14)

karaciğer (40/1)
 Şehzadebaşı (50/16)
 sonbahar (69/35)
 Cağaloğlu (70/27)
 Cerrahpaşa (72/27)
 Sulukule (74/11)
 Portakaloğlu (78/30)
 Bağlarbaşı (117/29)
 gökyüzü (118/1)
 Vaniköy (159/32)

1.2.15. Birleşik Fiiller

Zeynep Korkmaz Birleşik Fiilleri “Ad soylu bir kelimeyle etmek, eylemek, olmak yardımcı fiillerinin birleşmesinden veya birer sıfat-fiil ya da zarf-fiil ekleriyle birbirine bağlanmış iki ayrı fiil şeklinin anlamca kaynaşmasından oluşmuş fiil türü” şeklinde tanımlamış ve şu örnekleri vermiştir “akın et- , göç et-, kul ol-, mecbur ol-, son bul-, kabul buyur-, dikkat buyur-, namaz kıl-, icra kıl-, doğum yap-...” (Korkmaz 2003: 46).

Leyla Karahan “Türkçede üç tip birleşik fiil vardır” der. Bunlar: Bir isim unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller, bir fiil unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller, anlamca kaynaşmış birleşik fiiller. Karahan Türkçede üç tip birleşik fiil vardır dedikten sonra şu örnekleri vermiştir. “duymaz ol-, karar kıl-,devam et-, sağlanabilecekti, oluvermiş, kalakaldı, akar gider, kol gezmek, gönül vermek...” (Karahan 1991: 36-39).

1.2.15.1. İsimle Yapılan Birleşik Fiiller

İsim unsurundan sonra “et-, eyle-, ol-, bulun-, yap-” yardımcı fiillerinden birinin gelmesiyle meydana getirilir. “ol-, bulun-” yardımcı fiilleri, isimlerle geçişsiz birleşik fiil; “et-, eyle-, yap-” yardımcı fiilleri ise isimlerle geçişli birleşik fiiller oluştururlar. Metinden isimle yapılan birleşik fiillere verilebilecek örnekler aşağıda sıralanmıştır:

kaybolduktan (21/29)
 devam etti (23/27)
 halletmeli (119/14)

reddolunmaktan (131/14)
 zannediordu (159/30)
 kabul ettim (170/37)
 vadet (172/7)
 selâm eyle (199/10)

1.2.15.2. Fiille Yapılan Birleşik Filler

Bir fiile, “bil-, ver-, gör-, gel-, dur-, yaz-, kal-, koy-” yardımcı fiillerinden birinin getirilmesiyle meydana gelen birleşik fiil şeklidir. İki fiil birbirine “-a, -e, -i, -i, -u, -ü” veya “-ıp, ip, -up, -üp” zarf-fiil ekleriyle bağlanır.

“bil-” fiili iktidar bildirir, “ver-” fiili kolaylık, çabukluk ve birdenbirelik; “gel-, gör-, koy-, dur-, kal-” süre, deneme ve devamlılık, “yaz-” fiili ise yaklaşma ifade eder. Metinden fiille yapılan birleşik fiillere verilebilecek örnekler aşağıda sıralanmıştır:

taniyabiliyor musun (18/31)
 bağlanıvermiş (39/27)
 diyebilirim (43/21)
 salıverdiği (81/7)
 kızarıvermişti (110/17)
 bekleyedursun (133/29)
 bırakılıvermek 138/11)
 sıkıvereyim (159/3)
 sığınabilirim (190/24)
 yakalatabilir (195/36)

Birleşik fiillerin olumsuz şekli her zaman olduğu gibi -ma, -me olumsuzluk bildiren fiilden fiil yapım ekiyle teşekkül ettirilir. Metinden bazı örnekler:

hükmedivermemeli (92/19)
 tereddüt etmedim (95/36)
 tahmin edilemez (109/9)
 mükedder olma (114/1)
 şüphe etme (131/12)
 muvaffak olamamıştı (132/19)
 mahrum etmedi (137/5)
 cesur olamadım (141/22)

ümit etmem (191/8)

menetmedim (197/12)

Yardımcı fiilden önce gelen unsur genellikle tek kelimedenden ibarettir, bazen bir kelime grubu da olabilir. Birleşik fiiller genellikle ayrı yazılır. Tek başına kullanılmayan veya kullanıldıklarında aslî şekillerini koruyamayan bazı isimler, yardımcı fiile bitişik yazılır. “sabret-(sabr>sabır), hallet-(hall>hal), hisset-(hiss>his)”(Karahan, 1991: 36-37).

İKİNCİ BÖLÜM

2. CÜMLE

Bir duyguyu, bir durumu, bir düşünceyi, bir olayı yargı bildirerek anlatan kelime veya kelime topluluğuna cümle denir. Cümle tek bir fiil kipinden ibaret olabileceği gibi, birbirine gramatikal bağlarla bağlı birçok kelimedenden de meydana gelmiş olabilir. Kelime grupları birer belirtme grubu, cümleler ise birer hüküm grubudur.

Bir düşünceyi, bir dilek ya da duyguyu sözle ve yazıyla anlatabilmemiz için en az iki öge gereklidir. Bunlardan biri, kendisinden söz edilen, anlatılmak istenilen şey, öteki de kendisinden söz edilen şeyin ne olduğu ya da ne yaptığıdır. Sözü edilen kişi, varlık ya da kavrama özne denir. Öznenin ne olduğunu ya da ne yaptığını belirtip açıklayan ögeye de yüklem adı verilir. Bir cümlenin oluşması için en az bu iki ögeye gereksinim vardır. Bunlar olmadan cümle kurulamaz, yargı oluşamaz. Bunun sonucunda da ister istemez duygu, dilek ve düşünceler de dile getirilemez.

Çekimli fiil olmak şartıyla tek kelime de cümle olabilir. Bu şekilde kurulmuş cümlelerde çekimli fiiller kip ve şahıs bildirdiklerinden, gizli bir özne unsuru oluşur.

Farklı gramer kitaplarında cümle şu şekillerde tarif edilmiştir:

“Bir düşünceyi bir duyguyu, bir durumu, bir olayı yargı bildirerek anlatan kelime veya kelime dizisine cümle denir” (Karaah, 1991: 44)

“Bir hüküm (yargı) bildirmek üzere tek başına kullanılan çekimli bir fiile veya çekimli bir fiille birlikte kullanılan kelimeler dizisine cümle denir” (Gülensoy, 2000: 428).

“Duygu ve düşüncelerimizi anlatan ve içinde yargı bulunan sözcük dizisine cümle denir” (Hengirmen, 1995: 323).

“İki unsur arasındaki olumlu veya olumsuz ilgiyi sözü dinleyende soruya yer bırakmayacak şekilde tam olarak haber veya dilek (inşa) yoluyla ifade eden kelimeler dizisine cümle denir” (Bilgegil, 1984: 12).

“Yargı birimi olan tümce, ya tek bir düşünceyi, tek bir duyguyu yansıtır; ya da birden çok duygu ve düşünce, tümce kalıbı içinde bir araya gelerek bir temel yargıya bağlanır” (Dizdaroğlu, 1976: 187).

“Cümle, bir fikri, bir düşünceyi, bir hareketi, bir duyguyu, bir hadiseyi tam olarak bir hüküm halinde ifade eden kelime grubudur” (Ergin, 2002: 398).

“Kendi kendine yeten bir yargı bir cümle sayılır” (Banguoğlu, 1995: 522).

“Cümle, içinde ya bir tek bağımsız hüküm ya da yeteri kadar yan hükümle bir tek temel hüküm bulunan kelime dizisidir” (Ediskun, 1985: 323).

“Bir düşünceyi, bir duyguyu, bir isteği, bir haberi... Eksiksiz ve yargıya bağlayarak anlatan sözcük dizisine “tümce” denir” (Atabay, Özel ve Çam, 1981: 11).

“Cümle, bir hüküm bildirmek için kullanılan en geniş ve en büyük kelime grubudur” (Karaörs, 1993: 36).

“Bir duyguyu, bir düşünceyi, bir isteği, bir yargıyı, bir olayı anlatmak için kurulan sözcük dizisine tümce denir” (Gencan, 1962: 114).

Romandan cümle ile ilgili olarak verilebilecek örnekler şunlardır:

Mebrure derin bir nefes alarak cevap verdi. (15/13)

Nevin hayretle boynunu bükerken içeri Behiç girdi. (29/1)

Yetişmez mi?... (34/17)

Bu, Mebrure'yi hayrete düşürmedi. (36/10)

Gelin size garip bir ağaç göstereceğim. (48/22)

Hademe gitti, biraz sonra iki genci Müdür-i Umumînin odasına soktu. (71/9)

Behiç’le de bu meseleyi inceden inceye konuşmadım. (92/24)

Mebrure salondan çıkmak üzere iken, Behiç elektriği söndürdü. (101/29)

Sonra gözlerini pencereye yaklaştırdı. (125/31)

Behiç hâlâ uyanmamıştı. (133/14)

Kısa ve yumruk serçe parmağının ağır bir hareketiyle sigarasının külünü boşluğa fiskeleyerek bağırdı: (144/22)

Demin... Nadir Beyden öğrendim, tramvaya atlı yarak geldim, bir saniye kaybetmedim. (153/33)

Mebrure dişlerini sıkarak fısıldadı: (160/7)

Korunun müthiş manzarası aklıma geldikçe, gözlerimi açarak, bu hayali kovmağa çalışıyordum. (168/25)

Hastanın gözkapakları gene kımıldadı. (177/7)

Öldü mü? (183/20)

Genç kız gülererek başını eğdi, cevap vermedi. (200/1)

Bak evlâdım, benim babam titiz, geçimsiz bir adamdı, beni sık sık döverdi. (203/32)

Genç kız, itiraz etmedi, gülümsedi. (208/15)

Bir cümlede bulunabilecek unsurlar yüklem (fiil), özne (fail), nesne, dolaylı tümleç (yer tamlayıcısı), zarf ve zarf tümlecidir. Cümlede aynı unsurdan birden fazla öge bulunabilir.

2.1. Cümlenin Öğeleri

2.1.1. Yüklem

Cümlenin üzerine kurulduğu temel ögedir. Yüklem çekimli bir fiilden meydana gelen bir hareketi, bir hükmü, bir olayı ve bir oluşu bildiren söz ya da sözcük grubudur. Cümlenin ağırlığını, yükünü üzerine alan, taşıyan, yüklenen ögedir. Diğer ögeler yüklem tamamlayıcısı ve destekleyicisi durumundadır. Ya tek veya birleşik fiilin çekimli şekli, ya “-i-” (ek-fiil) fiilinin çekimli şekilleri ismin birleşmesinden oluşan kelime veya kelime grubudur. Türk dilinin bir özelliği olarak yüklem sonda bulunur.

Metin Karaörs yüklemi “Cümlenin esas unsurudur. Ana unsurdur ve temel unsurdur. Diğer bütün unsurlar, fiili tamamlayan, destekleyen, onun etrafında toplanan unsurlardır” şeklinde açıklamış ve şu örnekleri vermiştir. “İstanbul’u alan Fatih Sultan Mehmet’tir, Bizim evin kapısı kapalı, Kara gökler, kül rengi bulutlarla kapanık...” (Karaörs, 1993: 37-38).

Çekimli fiille yapılan yüklemlere şunları örnek verebiliriz:

Kira arabacısı, tevekkülle başını salladı. Yüklem: **salladı** (5/18)

Mebrure hayretle bakıyordu. Yüklem: **bakıyordu** (13/3)

Ona Davutpaşa muhacirler yerini gösterdiler. Yüklem: **gösterdiler** (25/32)

Genç kız razı oldu. Yüklem: **razı oldu** (34/3)

Genç kız yaklaşmıştı. Yüklem: **yaklaşmıştı** (38/3)

Behiç bu ani zaaftan hemen istifade etmek istedi. Yüklem: **istifade etmek istedi** (57/34)

Nadir, Mebrure’yi de takdim etti. Yüklem: **takdim etti** (69/7)

Mustafa Efendi sinirli sinirli güldü. Yüklem: **güldü** (80/21)

Anlamıyorum. Yüklem: **anlamıyorum** (97/10)

Fahri gökyüzünde bitmeyen renk oyunlarını göstermişti. Yüklem: **göstermişti** (118/1)

Tertemiz, saf bir ruh, bu gözlerde kendisine bakılmasına müsaade ediyordu. Yüklem: **müsaade ediyordu** (134/ 35)

Sanki, her tarafım, ayrı ayrı benden kopacak, sökülecek, ayrılacak gibi sarsılıyordu. Yüklem: *sarsılıyordu* (168/6)

Hasta, hafif hafif sıçrayarak iniliyordu. Yüklem: *iniliyordu* (174/10)

Bu tramvay Aksaray'a gider. Yüklem: *gider* (201/4)

Sükût uzun sürdü. Yüklem: *sürdü* (205/6)

i- fiiliyle yapılan yüklemelere şunları örnek verebiliriz:

Salih öfkeli değildi. Yüklem: *öfkeli değildi* (74/15)

Hele bu kıza kuvvetle hareket etmek yanlıştır. Yüklem: *yanlıştır* (82/20)

Mebrure'ye tâbî değil görünüyorlardı. Yüklem: *görünüyorlardı* (101/10)

Behiç dün bir haylazdı. Yüklem: *haylazdı* (131/8)

Salih yabana atılacak herif değildir. Yüklem: *yabana atılacak herif değildir* (146/20)

Haber pek doğru değil. Yüklem: *doğru değil* (154/36)

Babamın Bolu'da evi, akrabası vardı. Yüklem: *vardı* (159/23)

Belma bugün ölüdür, dostlar. Yüklem: *ölüdür* (186/30)

Bütün yaşayanlar gibi hareket içindeydi. Yüklem: *hareket içindeydi* (187/2)

Öğrenmek için hemen en büyük fedakârlığa hazırdı. Yüklem: *hazırdı* (208/6)

2.1.2. Özne (Fail)

Cümlede yüklem bildirdiği işi, hareketi yapan ya da oluş içinde bulunan özne, yüklemden sonra cümlenin ikinci önemli ögesidir. Dilbilimciler cümlede temel unsur olarak yüklemden sonra özneyi göstermişlerdir. Özne okuyucuya yüklem aldıkları şahıs ekleriyle de hissettirilir. Teklik üçüncü şahıslarla kurulmuş olan meçhul fiillerde özne bulunmaz. Özne diğer bütün yüklemelere yalın halde bağlanır. Cümle içinde özne belirtilmese de yüklem şahıs bildirdiğinden öznenin varlığı cümlede daima hissedilir. Yükleminden tespit edilen, cümlede olmayan bu tür öznelere “gizli özne” denir.

Özneyi bulmak için yükleme “kim” ve “ne” soruları sorulur. Özne isim cinsinden bir kelime veya kelime grubu olabilir. Bir cümle içerisinde birden fazla özne bulunabilir. Bunlar noktalama işaretleriyle ya da bağlaçlarla birbirlerine bağlanırlar.

Yüklem bildirdiği işi, hareketi, oluşu yapmadığı halde yapıyormuş gibi görünen özneye “sözde özne” denir. Edilgen çatı ile kurulan bu tür cümlelerin belirtisiz nesnesi durumundaki kelime veya kelime gurubu o cümlenin sözde öznesi olur.

Metin Karaörs özneyi “Cümlelerin ikinci önemli unsuru öznedir. Fiiller yapma ve olma bildirmek üzere iki türlü olduklarından özneye cümlede fiili yapan veya olan unsur olarak bulunur” şeklinde açıklamış ve şu örnekleri vermiştir. “Tarihim, şanlı şerefle yazılmıştır, Ölmek kaderde var, Gittikçe artıyor yalnızlığım...” (Karaörs, 1993: 38-39).

Sözde öznenin kullanıldığı cümlelere şu örnekleri verebiliriz:

Babasının yüzü bir fotoğraf gibi hayalinde göründü. Sözde özne: ***babasının yüzü*** (32/34)

Mebrure içeri girince kelimeler kendisine okundu. Sözde özne: ***kelimeler*** (45/6)

Sürgü kıvıldamadan Mebrure'nin ince sesi duyuldu. Sözde özne: ***Mebrure'nin ince sesi*** (55/17)

Birdenbire İzmir işgal edildi. Sözde özne: ***İzmir*** (66/32)

Oda kapısı açıldı. Sözde özne: ***oda kapısı*** (204/32)

Birinci sayfa açıldı. Sözde özne: ***birinci sayfa*** (205/27)

Susuldu ve düşünüldü. (145/13)

Yukarıda verilmiş olan cümlelerin öznesi yoktur.

Öznesi cümlelerin içerisinde olanlara şu örnekleri verebiliriz:

Behiç odadan çıkmadan Mebrure'ye döndü Özne: ***Behiç*** (19/6)

Küçük hanımefendi, yemek hazır, dedi. Özne: ***küçük hanımefendi*** (21/4)

Ertesi sabah bütün gazeteler, Mebrure'nin babasını ilân ettiler. Özne: ***bütün gazeteler*** (34/26)

Hayriye Hanım, bu hayatın bütün sahnelerini gözlerinin önünden geçirerek başını salladı. Özne: ***Hayriye Hanım*** (67/16)

İki arkadaş yorgun gözlerle bakışarak ayrıldılar. Özne: ***iki arkadaş*** (84/20)

Ufukta kehribar sarısı yılankavi parıltılar vardı. Özne: ***kehribar sarısı yılankavi parıltılar*** (117/29)

Genç kız, ürpererek gözlerini kapıyor, dizlerini birbirine çarpıyordu. Özne: ***genç kız*** (126/5)

Haber pek doğru değil Özne: ***haber*** (154/36)

Hasta söz söylerken, son derece güçlük çekmeğe başlamıştı. Özne: ***hasta*** (171/20)

Nadir hemen cevap verdi. Özne: *Nadir* (184/17)

Hademe içeriye girdi, çıktı. **Özne: hademe (194/30)**

Birdenbire gözlerinde her şey başkalaştı. Özne: *her şey* (200/11)

Bu mesele artık mazidir. Özne: *bu mesele* (206/25)

Gizli öznenin kullanıldığı cümlelere şu örnekleri verebiliriz:

Birşey soracaktım. Gizli özne: *Ben* (23/6)

Ve ağladı. Gizli özne: *O* (61/12)

Kâfi derecede dinlediniz galiba? Gizli özne: *Siz* (100/35)

On dakika evvel geldi. Gizli özne: *O* (71/7)

Fakat bir kelime konuşmadılar. Gizli özne: *Onlar* (200/32)

2.1.3. Nesne

Yüklemi geçişli fiil olan cümlelerde yüklemın etkilediği varlığı karşılayan unsurlara nesne denir. Nesne isim cinsinden bir kelime grubu olabilir. Yükleme sorulan “ne”, “neyi”, “kimi” soruları ile tespit edilir. Nesnelere belirtme hâli ekini almışsa “belirtili nesne”, almamışsa “belirtisiz nesne” olarak adlandırılır. Özne ve nesnenin sorduğu soru sıklıkla birbiriyle karışır. Bundan dolayı yüklemi bulduktan sonra önce öznenin sonra ise nesnenin bulunması gerekir.

Fiiller, nesne alıp almama hallerine göre değişiklik gösterirler. Nesne alan fiillere geçişli, nesne almayan fiillere ise geçişsiz fiiller adı verilir. Doğrudan doğruya öznenin yaptığı işten etkilenen öge nesnedir.

Metin Karaörs nesneyi “Geçişli fiillerin tesir ettiği şahsı veya nesneyi gösteren karşılayan cümle unsuru nesnedir” şeklinde açıklamış ve şu örnekleri vermiştir. “Memleket hasreti diyorsunuz, Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın, Kuytu bir yamaca çadır kurmuştum...” (Karaörs, 1993: 40-41).

Belirtili nesnenin kullanıldığı cümlelere şu örnekleri verebiliriz:

Kadın kapının aralığını azaltarak, vücudunu kanadın arkasına gizledi. Belirtili nesne: *vücudunu* (9/18)

Kadınlar yüzlerini buruşturdular. Belirtili nesne: *yüzlerini* (40/8)

Mebrure ismi Belma’yı titretti. Belirtili nesne : *Belma’yı* (59/11)

Tramvay yolunda Siyret Behiç’e elini uzattı. Belirtili nesne: *elini* (84/15)

Nazmiye Hanım, bu sitem fırtınasının geçmesini bekliyordu. Belirtili nesne: **bu sitem fırtınasının geçmesini** (91/14)

Behiç de o gecesini düşünmekle geçirmişti. Belirtili nesne: **o gecesini** (118/19)

Sonra gözlerini pencereye yaklaştırdı. Belirtili nesne: **gözlerini** (125/31)

Beni sabahleyin evden aradılar. Belirtili nesne: **beni** (150/31)

Gündüzden ben yerini hazırladım. Belirtili nesne: **yerini** (165/16)

Ah, bu manzarayı görmek isterdim. Belirtili nesne: **manzarayı** (188/25)

Bu himayeyi kabul etmedim. Belirtili nesne: **bu himayeyi** (207/25)

Belirtisiz nesnenin kullanıldığı cümlelere şu örnekleri verebiliriz:

Hiçbir haber getirmiyorum. Belirtisiz nesne: **hiçbir haber** (41/18)

Şimdi ikinizden son söz istiyorum. Belirtisiz nesne: **son söz** (76/31)

Sizinle biraz hususî görüşmek istiyorum. Belirtisiz nesne: **biraz hususî görüşmek** (90/12)

Karşı evlerden birinde, alışıktır bir el ut çalıyordu. Belirtisiz nesne: **ut** (109/15)

Bir çare düşünüyordu. Belirtisiz nesne: **bir çare** (119/11)

Bana küçük bir kutu toz verdi. Belirtisiz nesne: **küçük bir kutu toz** (159/9)

O günden sonra müthiş geceler geçirdim. Belirtisiz nesne: **müthiş geceler** 163/5)

Belma birdenbire yatağında sıçradı ve küçük bir çığlık kopardı. Belirtisiz nesne: **küçük bir çığlık** (170/5)

Hanım sizi yemeğe bekliyor, dedi. Belirtisiz nesne: **hanım sizi yemeğe bekliyor** (202/2)

2.1.4. Yer Tamlayıcısı (Dolaylı Tümleç)

Yer tamlayıcısı yüklem gösterdiği işin yönünü ve yerini cümlede ifade eden unsurdur. İsim ve isim cinsinden bir kelime veya kelime grubudur. Yaklaşma (-a, -e) , bulunma (-da, -de), ayrılma (-dan, -den) halindeki söz ya da söz grupları cümle içerisinde yer veya yön ifadesiyle genellikle yer tamlayıcısı (dolaylı tümleç) olarak görev yaparlar. Yükleme sorulan “kime, kimde, kimden, nereye, nerede, nereden; neye, nede, neden” soruları cümlede yer tamlayıcısını (dolaylı tümleci) buldurmaya yöneliktir.

Romanda yer tamlayıcısının kullanıldığı cümleler şunlardır:

Nevin, Mebrure'yi ikinci kata çıkardı. Dolaylı tümleş: **ikinci kata** (10/25)

Mebrure, yemekte fazla dalgın, düşünceliydi. Dolaylı tümleş: **yemekte** (21/6)

Erkekler piyanoya yaklaştılar. Dolaylı tümleş: **piyanoya** (42/29)

Türbe'den tramvaya bindiler. Dolaylı tümleş: **türbeden tramvaya** (64/33)

Selâmlığın dar, karanlık merdiveninden çıktılar. Dolaylı tümleş: **Selâmlığın dar, karanlık merdiveninden** (65/10)

Küçük, yorgun vücudunu zahmetle taşıyan ince bacakları üstünde doğruldu. Dolaylı tümleş: **küçük, yorgun vücudunu zahmetle taşıyan ince bacakları üstünde** (73/8)

Yemekten sonra Nazmiye Hanımla Naciye Hanım ve Behiç salona çıktılar. Dolaylı tümleş: **salona** (93/11)

Karşı evlerden birinde, alışık bir el ut çalıyordu. Dolaylı tümleş: **karşı evlerden birinde** (109/15)

Ufukta kehribar sarısı yilankavi parıltılar vardı. Dolaylı tümleş: **ufukta** (117/29)

Mebrure, kendi odasında hazırlanıyordu. Dolaylı tümleş: **kendi odasında** (121/17)

Buna salih kızdı. Dolaylı tümleş: **buna** (152/1)

Merdivenlerden ayak sesleri geliyordu. Dolaylı tümleş: **merdivenlerden** (175/8)

Nadir, Mebrureyle Fahri'yi o gece, evinde misafir etti. Dolaylı tümleş: **evinde** (185/25)

Genç kız, memurla beraber kaleme girerek bir sandalyeye ilişti. Dolaylı tümleş: **bir sandalyeye** (194/32)

Birdenbire gözlerinde her şey başkalaştı. Dolaylı tümleş: **gözlerinde** (200/11)

Akşam, Mebrure ve Hayriye Hanım, sokak üstündeki cumbalı odada, Nadir'le Fahri'yi beklediler. Dolaylı tümleş: **sokak üstündeki cumbalı odada** (204/16)

Nadir genç kıza bakıyordu. Dolaylı tümleş: **genç kıza** (208/8)

2.1.5. Zarf Tümleci

Cümlede, yüklem farklı durumlarını, şartlarını ve durumlarını gösteren ögeye zarf denir. Fiil unsurunun zamanını ve şartlarını gösteren zarflar, kelime ve kelime öbekleri zarf tümleci olarak kullanıldıklarında son çekim edatlarından herhangi biriyle

yükleme bağlanırlar. İsim veya isim cinsinden bir kelime grubu, gerundium veya gerundium grubu, cümlede bir edat grubu olarak yer alır.

Zarf olan sözcükler yalın halde bulunup yüklem anlamını doğrudan doğruya etkilerler. Zarf tümlecini bulmak için yükleme “nasıl, ne zaman, neyle, kiminle, niçin, ne şekilde, hangi amaçla,” vb. sorular sorulur. Kelime ve kelime grubu yönelme, bulunma, ayrılma ekleriyle zarf fiil ekini alan kelimeye bağlanıyorsa zarf tümleci diğer hallerde ise zarf olarak kullanılır.

Metinde zarf olarak kullanılan kelime öbekleri şöyle sıralanabilir:

Mebrure hayretle bakıyordu. Zarf: **hayretle** (13/3)

Mebrure derin bir nefes alarak cevap verdi. Zarf: **derin bir nefes alarak** (15/14)

Buraya dün geceyarısı geldim. Zarf: **dün geceyarısı** (19/28)

Güzide büsbütün heyecana gelmişti. Zarf: **büsbütün** (48/6)

Mebrure, karşısındaki gence taaccüple bakıyordu. Zarf: **taaccüple** (69/15)

Kapıyı vurmada n girdiler. Zarf: **vurmadan** (110/14)

O akşam köşk kalabalıktı. Zarf: **o akşam** (143/31)

Mebrure, bir sürü çocuk hastalıkları hatırlayarak Belma'ya bakıyor, bunu keşfetmeye çalışıyordu. Zarf: **bir sürü çocuk hastalıkları hatırlayarak** (161/28)

O gece sesimi çıkardım. Zarf: **o gece** (163/33)

Genç kız gülererek başını eğdi, cevap vermedi. Zarf: **gülererek** (200/1)

Fahri parmağını uzatarak son sütunu gösterdi. Zarf: **parmağını uzatarak** (205/27)

Romanda zarf tümlecini n kullarıldığı cümleler şunlardır:

Çocuk bu parayı alırken yabancıda n alır gibi tereddüt içinde idi. Zarf tümleci: **bu parayı alırken yabancıda n alır gibi** (73/9)

Behiçle Siyret, köşkten çıkınca Tepe'ye doğru yürümüşlerdi. Zarf tümleci: **köşkten çıkınca** (81/9)

Nazmiye Hanım ayağa kalktı, dışarıya çıkarken Behiç'e gözleriyle işaret etti. Zarf tümleci: **dışarıya çıkarken** (88/12)

Behiç'le de bu meseleyi inceden inceye konuşmadım. Zarf tümleci: **inceden inceye** (92/25)

Belma kulağını bu sestem kurtararak devam etti. Zarf tümleci: **bu sestem kurtararak** (160/24)

O benim nefretimi anlayarak elinden geldiği kadar müşfik davrandı: Zarf tümleci: *elinden geldiği kadar* (168/10)

Nadir, kitap sahifesine parmağını sokarak Hatice'nin üstüne eğildi. Zarf tümleci: *kitap sahifesine parmağını sokarak* (174/17)

2.1.6. Cümle Dışı Unsurlar

Cümlenin kuruluşuna doğrudan katılmayan, cümlede fiille ilgisi olmayan yüklem, özne, nesne, dolaylı tümleç ve zarf dışında kalan, cümleye ilave edilmiş bağlama edatları, ünlem edatları veya ünlem grupları cümle dışı unsurlardır.

Açıklama cümlelerini de cümle dışı unsur olarak kabul eden dilbilimciler vardır. Cümle dışı unsurlar cümlenin başında, ortasında, sonunda yani; cümlenin her yerinde bulunabilirler.

Leyla Karahan cümle dışı unsurları “Cümlenin kuruluşuna katılmayan ve dolaylı olarak cümlenin anlamına yardımcı olan unsurlardır” şeklinde açıklamış ve şu örnekleri vermiştir. “Sana dün bir tepeden baktım, aziz İstanbul, Bu ezanlar ki şehâdetleri dinin temeli, Ruhumun senden ilahî şudur ancak emeli...” (Karahan, 1991:59-60).

Metinden cümle dışı unsura seçilen örnekler aşağıda verilmiştir.

Haydi, sıra sana geldi. (36/20)

Görüyorsun *ya*... (49/12)

Yahut böyle görünmesini pek iyi biliyor. (63/21)

Anladık amma Salih reis, ben gençliğimde sizin gibi eğlenmezdim. (78/19)

Fakat anlamadı. (99/3)

Mebrure Hanım, ben bu kızları eksiksiz tanırım. (113/5)

Aman beyim burada Çingenerler vardır, onlar olmalı, her zaman yaparlar. (126/22)

Belma bugün ölüdür, *dostlar*. (186/30)

Ah, bu manzarayı görmek isterdim. (188/24)

Daha öğrenemedim efendim. (194/11)

Küçük hizmetçi kız *da*, gülerken Mebrure'ye bakıyor, dilinin ucuna gelmiş birşeyi söylemek ister gibi görünüyordu. (202/30)

2.2. Cümle ve Cümle Türleri

Değişik dilbilgisi kitaplarında cümlelerin tanımı şu şekillerde yapılmıştır:

“Cümle, çeşitli duyguların, düşüncelerin dönüştürüldüğü anlamlı söz birimlerinin bir yargı bildirecek biçimde birtakım kurallara bağlı olarak bir araya getirildiği dizidir” (Korkmaz, Zülfiyar, Akalın, Ercilasun, Gülensoy, Birinci, 2001: 153).

“Bir yargı taşıyan; bir düşünceyi, bir duyguyu, bir isteği dile getiren çekimli bir eyleme ya da çekimli bir eylemle veya ek eylem almış ad soylu bir sözcükle düzenlenen anlamlı en geniş dil birliğine tümce denir” (Kükey, 1975: 261).

Rasim Şimşek cümle için “tümce” ifadesini kullanmış ve şu şekilde tanımlamıştır: “Bir düşüncenin, bir duygunun yargısal bütünlük içinde anlatımını sağlayan dizinsel yapıya tümce denir” (Şimşek, 1987: 16).

“Bir fikri, bir düşünceyi, hareketi, duyguyu tam olarak anlatan kelime veya kelime grubuna cümle denir” (Paçacıoğlu, 1997: 163).

“Bir düşünceyi, bir duyguyu, bir isteği, bir haberi... Eksiksiz ve yargıya bağlayarak anlatan sözcük dizisine “tümce” denir.” (Atabay, Özel ve Çam, 1981: 11)

“Bir düşünceyi, bir duyguyu, bir hareketi, bir olayı bir isteği tam bir hüküm hâlinde ifade eden kelime veya kelime dizisine cümle denir.” (Özkan, Sevinçli, 2008: 91)

“Bir yargıyı bildirmek üzere tek başına kullanılan çekimli bir eyleme veya çekimli bir eylemle birlikte kullanılan sözcükler dizisine tümce denir.” (Hatipoğlu, 1972: 99)

Bütün bu anlatılanlardan da anlaşılacağı gibi değişik gramer kitaplarında yer alan cümle tanımları, dilbilimcilerinin cümlelerin tanıtımında çok da farklı düşünmediklerini göstermektedir. Bütün bu tanımlardan hareket edilecek olursa; cümle, bir düşünceyi bir duyguyu bir olayı bir haberi tam bir yargı halinde bildiren çekimli bir fiil veya ek fiille bu fiile bağlı kelime dizisi olarak tanımlanabilir.

Dilbilimcilerin cümle türlerini inceleme metotlarında bazı farklılıklar görülmektedir.

Tuncer Gülensoy, “**Türkçe El Kitabı**” adlı eserinde cümleleri, yapı bakımından cümle türleri, hüküm (yargı) bakımından cümle türleri ve fiil (yüklem) bakımından cümle türleri olmak üzere üç ana başlıkta inceler. Yapı bakımından cümle türleri; yalnız tümce, birleşik tümce, temel cümle, yan cümle, bağlaçlı (ki'li) yan cümle, dilekli yan

cümle, şartlı yan cümle, edatlı yan cümle, sorulu yan cümle, ikilemeli yan cümle, ara cümle, girişik cümle, sıralı cümle (a. bağımlı sıralı cümle, b. bağımsız sıralı cümle), devrik cümle ve kesik cümle olmak üzere on beş başlıkta ele alınmıştır. Hüküm (yargı) bakımından cümleler; olumlu cümle, olumsuz cümle ve sorulu cümle olarak üç başlıkta incelemiştir. Gülensoy, fiil (yüklem) bakımından cümleleri ise isim cümlesi ve fiil cümlesi (a. haber cümleleri, b. dilek cümleleri) olmak üzere iki başlıkta incelemiştir (Gülensoy, 2000: 435-443).

Bilal Aktan, “**Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi**” adlı eserinde cümle türlerini, yüklem türüne göre cümleler, anlamlarına göre cümleler, yüklem yerine göre cümleler ve yapılarına göre cümleler olmak üzere dört grupta toplamıştır. Yüklem türüne göre cümleler; isim cümlesi ve fiil cümlesi; anlamlarına göre cümleler, olumlu cümle, olumsuz cümle, soru cümlesi, emir cümlesi ve ünlem cümlesi olmak üzere beş başlıkta incelenmiştir. Yüklem yerine göre cümleler; kurallı cümle ve devrik cümle olarak ele alınmıştır. Aktan, eserinde yapılarına göre cümleleri; basit cümle, birleşik cümle (→ şartlı birleşik cümle, iç içe birleşik cümle, ki'li birleşik cümle), sıralı cümle (bağımlı sıralı cümle, bağımsız sıralı cümle), bağlı cümle, ara sözlü cümle ve eksiltili (kesik) cümle olmak üzere altı başlıkta inceler (Aktan, 2009: 115-139).

Burhan Paçacıoğlu “**Türk Dili ve Kompozisyon**” adlı eserinde yüklemine göre (isim cümlesi, fiil cümlesi), yapılarına göre, yüklemine göre (kurallı cümleler, devrik cümleler), anlamlarına göre cümleler (olumlu cümle, olumsuz cümleler, soru cümlesi, ünlem cümlesi) olarak dört grupta incelemektedir (Paçacıoğlu, 1997: 181-198).

Leyla Karahan, “**Türkçede Söz Dizimi**” adlı kitabının dördüncü baskısında cümleleri; yapısına göre cümleler (a. basit, b. birleşik b.1. şartlı birleşik, b.2. iç içe birleşik, c. bağlı cümleler c.1. ki'li bağlı cümleler, c.2. diğer bağlama edatlarıyla kurulan bağlı cümleler, ç. sıralı cümleler), yüklem türüne göre cümleler (fiil cümlesi, isim cümlesi), yüklem yerine göre cümleler (kurallı cümle, devrik cümle) ve anlamına göre cümleler (olumlu cümle, olumsuz cümle, soru cümlesi) olmak üzere dört ana başlıkta sınıflandırmıştır. Karahan, kitabının son baskısında yapısına göre cümleler bahsini çıkarıp cümleleri bağlanma şekilleri bakımından (a. bağlama edatlarıyla bağlanan cümleler, b. ortak cümle öğeleriyle bağlanan cümleler, c. ortak kip/şahıs ekleriyle bağlanan cümleler, d. anlam ilişkisiyle bağlanan cümleler) ele almıştır (Karahan, 1991: 61-72).

Ayhan Üçer, “**Ömer Seyfettin'den Seçme Hikâyeler Adlı Eser Üzerinde Sentaks Çalışması**” isimli yayımlanmamış yüksek lisans tezinde cümleleri; yapısına göre, yüklem türüne göre, yüklem yerine göre ve anlamına göre cümleler olmak üzere dört ana başlıkta inceler. Yapısına göre cümleler; basit cümle, birleşik cümle (→şartlı birleşik cümle, iç içe birleşik cümle, ki'li birleşik cümle), sıralı cümle (→bağımlı sıralı cümle, bağımsız sıralı cümle) şeklinde sınıflandırılmıştır. Yüklem türüne göre cümleler; fiil cümlesi ve isim cümlesi; yüklem yerine göre cümleler, kurallı cümle ve devrik cümle olarak ele alınmıştır. Anlamına göre cümleler ise; bildirme cümlesi, olumlu cümle, olumsuz cümle, soru cümlesi, ünlem cümlesi ve emir cümlesi olarak altı grupta toplanmıştır (Üçer, 2007: 94-122).

Ahmet Bican Ercilasun, Hamza Zülfikar, Zeynep Korkmaz'ın beraber yazdıkları “**Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri**” adlı eserlerinin cümle bahsinde cümleleri; yapılarına göre (basit, birleşik, sıra cümleler), anlamlarına göre (olumlu, olumsuz, olumsuz soru cümleleri), dizilişlerine göre (kurallı, devrik cümleler), yüklemine göre (fiil ve isim cümleleri) olmak üzere dört temel başlıkta ele alırlar (Ercilasun, Korkmaz, Zülfikar, 2001: 191-196).

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli tarafından kaleme alınan “**Türkiye Türkçesi Söz Dizimi**” adlı kitapta cümle türleri; yüklemine göre cümleler, anlamlarına göre cümleler, yüklem yerine göre cümleler ve yapılarına göre cümleler olmak üzere dört ana başlıkta toplanır. Yüklemine göre cümleler; isim cümlesi ve fiil cümlesi olarak ikiye ayrılır. Anlamlarına göre cümleler; olumlu cümle, olumsuz cümle, soru cümlesi, emir cümlesi ve ünlem cümlesi olarak beş grupta incelenir. Yüklem yerine göre cümleler; kurallı cümle ve devrik cümle olarak ikiye ayrılır. Yapılarına göre cümleler; basit cümle, birleşik cümle (şartlı birleşik cümle, iç içe birleşik cümle, ki'li birleşik cümle), sıralı cümle (bağımlı sıralı cümle, bağımsız sıralı cümle), bağlı cümle, ara sözlü cümle ve eksilteli (kesik) cümle olmak üzere altı başlıkta ele alınmıştır (Özkan, Sevinçli 2008: 127-179).

Yukarıda sözünü ettiğimiz ve diğer kaynaklardan yapılan araştırmalar neticesinde yüklem türüne göre; anlamlarına göre, yüklem yerine göre ve yapısına göre dört ana başlıkta inceledik. Metnimizi aşağıda verilen tasnif doğrultusunda ele aldık.

1. Yüklemin Türüne Göre Cümleler

- a. Fiil(Eylem) Cümlesi
- b. İsim(Ad) Cümlesi

2. Anlamlarına Göre Cümleler

- a. Olumlu Cümle
- b. Olumsuz Cümleler
- c. Soru Cümleleri

3. Yükleminin Yerine Göre Cümleler

- a. Kurallı(Düz)Cümleler
- b. Devrik Cümle

4. Yapısına Göre Cümleler

1. Basit Cümle
2. Birleşik Cümle
 - a. Şartlı Birleşik Cümle
 - b. Ki'li Birleşik Cümle
 - c. İç İçe Birleşik Cümle
3. Sıralı Cümle
4. Bağlı Cümle

2.2.1. Yüklemin Türüne Göre Cümleler

2.2.1.1. Fiil (Eylem) Cümlesi

Yüklemi fiil kök ya da gövdelerinden türeyen kelimelerden oluşan cümlelerdir. Yüklem; fiil, kip ve şahıs kavramlarından meydana gelir. Fiillerin yüklem olması için mutlaka çekimli bir biçime girmeleri gerekir. Metinde fiil eylem cümlelerinin kullanıldığı örnekler şunlardır:

Bu gece bir taarruz daha **yapacağım**. (46/18)

Nadir kendi odasının kapısını **açtı**. (65/14)

Hele kendi odası pek sinirine **dokunuyordu**. (79/27)

Behiç'le Siyret, köşkten çıkınca Tepe'ye doğru **yürümüşlerdi**. (81/9)

Behiç de o gecesini düşünmekle **geçirmişti**. (118/19)

Mebrure cevap *vermiyordu*. (131/11)

Gaibi bir şartröz *uzatıyordu*. (144/29)

Hasta söz söylerken, son derece güçlük çekmeğe *başlamıştı*. (171/20)

Onun çığlıklarını *hatırlıyordu*. (193/18)

Mebrure, koltuğa otururken, hafifçe *sararmıştı*. (196/10)

2.2.1.2. İsim (Ad) Cümlesi

Yüklemi ad ve ad soylu kelimedenden oluşan cümlelere isim cümlesi denir. İsim, zamir, sıfat, edat, bağlaç ve zarf gibi sözcükler ek fiille yargıya bağlanır. Metinde isim (ad) cümlelerinin kullanıldığı örnekler şunlardır:

İkinci uyanışında iyice *gündüzdü*. (11/37)

Mebrure, yemekte fazla dalgın, *düşünceliydi*. (21/6)

Tramvayın kadınlar tarafında *yapayalnızdı*. (27/28)

Oğlan *nur topu gibi idi*. (40/9)

Bu gece ziyareti, Behiç'in muvaffakiyetleri sırasına dizilmeye *layıktı*. (58/25)

Pederimin de Manisa'da ticareti *yolunda idi*. (66/30)

Söyleyeceğim şey size *aittir*. (75/36)

Hava *karanlıktı*. (122/18)

Aşkın bile evvelden çizilmiş programları, muayyen safhaları *vardır*. (124/4)

Mebrure öyle *değildi*. (187/27)

Odada, dört kişinin düşündüğü şey *birdi*. (205/4)

2.2.2. Anlamlarına Göre Cümleler

2.2.2.1. Olumlu Cümle

Yüklemin bildirdiği işin, oluşun ya da yargının yapıldığını, yapılacağını bildiren cümlelere olumlu cümle denir. Türkçede isim veya fiil soylu tüm kelimeler olumludur.

Mebrure hayretle bakıyordu. (13/3)

Kalemde birkaç memur, kendilerini gittikçe meraka düşüren bu maceranın neticesini öğrenmek ihtiyaciyle büyük defterin başına geçtiler. (24/25)

Ertesi sabah, bütün gazeteler, Mebrure'nin babasını ilân ettiler. (34/27)

Mecliste bir sükût başladı. (43/11)

Bütün vücudu titriyordu. (61/24)

Mebrure, çalarken daha eski günleri, bütün Manisa'yı çepeçevre dağları, sükût ve gölge dolu akşamları, Anadolu'nun hiçbir yabancı sesle örselenmeyen devamlı sükûnunu, küçük evlerini, babasını, ölen dadısını, hep iyi kalpli komşuları ve arkadaşları hatırlıyordu. (100/16)

Hava kararırken köşke dönen Mebrure, bütün ev halkını yemek odasında buldu. (143/33)

Aşağıda hareketler oldu. (172/22)

Nazmiye Hanım ve kızı, sesinin titreyişinden Nadir'in ciddi olduğunu hemen anlıyarak bağırıldılar: (183/19)

Köşeyi dönen helvacının uyuşturucu bir makamla tekrarladığı kelimeler, uzaklaştı. (204/21)

Yukarıda sıralanan cümleler romanda geçen olumlu cümle örnekleridir.

2.2.2.2. Olumsuz Cümle

Olumsuz cümle yüklemde gösterilen işin, hareketin, durumun, oluşun yapılmadığını, gerçekleşmediğini bildiren cümlelerdir. Olumsuzluk anlamı “ma, -me” olumsuzluk ekiyle “yok, hayır, değil, ne... ne” kelimeleriyle sağlanır. Romanda geçen olumsuz cümle örnekleri şunlardır:

Muhacirin Müdüriyeti'nin nerede olduğunu bilmiyordu. (22/6)

Güzide'nin yanında hiçbir şey yapılamaz. (46/27)

Naciye Hanımın sana kızmaya hakkı yok. (88/24)

Ertesi günü akşamı, Mebrure ile hizmetçiden başka kimse yoktu. (99/7)

Zaten karışılmasından hoşlanmazdı da... (109/14)

Yemek sonuna kadar düğün hikâyesi bitmedi. (117/21)

Ben çocuk değilim. (129/20)

Biraz evvelki hasta değildi. (155/6)

Cevap vermiyordu. (164/1)

Ağlamamak için ne çektiğimi bilemezsiniz. (189/19)

Gözleri birdenbire seçemedi. (196/2)

2.2.2.3. Soru Cümlesi

Yüklemde gösterilen işin, hareketin, oluşun, durumun yapılıp yapılmadığını, gerçekleşip gerçekleşmediğini soru yoluyla bildiren olumlu ya da olumsuz cümlelere soru cümlesi denir. Bu cümleler, bir soruya cevap isteyen cümlelerdir. Türkçede cümleler genellikle soru edatı “mı, mi, mu, mü” ile soru anlamı kazanır. Fakat bunun dışında, soru ifade eden kelimeler ve soru edatlarıyla da soru anlamı verilebilir. Soru cümlelerinin hem olumlusu hem de olumsuzunu yapılabılır.

Ne dersiniz? (20/19)

Mebrure Hanım, Nevin yok **mu**? (33/25)

Neden mi diyeceksin? (60/12)

Nereye? (62/18)

Müdür-i umumî bey geldi **mi**? (71/5)

Bizim yaptığımızı duyuyorlar **mı**? (78/21)

Sana Siyret hiçbir şey söylemedi **mi**? (92/22)

Fahri Bey, Manisa’da dağlara çıkar **mıydınız?** (114/25)

Siz **nereye** seyahat etmek istersiniz? (124/28)

Ah, **kimdi** acaba? (127/3)

Müdür Bey **nerede?** (139/29)

Hastalığı **nedir?** (150/20)

O orta kanepede oturan siyahlı kadın **mıydı** Nazmiye Hanım? (185/29)

Behiç’i tevkif ederler **mi**? (188/16)

Mebrure Hanım, bu genç arkadaşı tebrik etmemize izin **verir misiniz?** (208/13)

2.2.3. Yüklemnin Yerine Göre Cümleler

2.2.3.1. Kurallı (Düz) Cümle

Yüklemi sonda bulunan cümledir. Dilimizin söz dizim özelliğine göre asıl öge sonda yardımcı ögeler de başta bulunur. Yardımcı ögeden ana ögeye doğru yol alan ve yüklemi sonda bulunan cümleler kurallı (düz) cümlelerdir.

Romanda geçen kurallı (düz) cümle örnekleri şunlardır:

Mebrure derin bir nefes alarak **cevap verdi.** (15/13)

Muhacîrin İdaresi’ni bulmakta **güçlük çekmedi.** (22/13)

Saçlarında ak olduğunu **hatırlamıyordu.**(33/1)

Dans bitince yeni gelenlere hatır **sordular.** (43/8)

Bu gece beni **korkutuyor.** (47/10)

Nizamettin Bey endişeli yüzünü **kaldırdı:** (51/6)

Anadolu'nun en sevdiğim yerlerinden biri de **orasıdır.** (69/33)

Çocuk bu parayı alırken yabancından alır gibi **tereddüd içinde idi.** (73/7)

Nazmiye Hanım, bu sitem fırtınasının geçmesini **bekliyordu.** (91/14)

Bana Manisa'yı ne güzel **hatırlattınız.** (115/3)

Yarın sizinle Çamlıca'ya **gidelim.** (116/16)

Behiç, o güne kadar, Mebrure'ye ciddi, samimi halûk, milliyetperver görünmeye **muvaffak olmuştu.** (119/15)

Karışık imza **okunmuyordu.** (128/19)

Uzak bir yerden koşa koşa gelen bir adam gibi Nadir, göğsünü sıkıştıran nefes darlığıyla güç söz **söylüyordu.** (149/29)

Vücudumu bir sarsıntı **yakaladı.** (168/2)

Mebrure, sabahleyin geç **uyandı.** (192/26)

2.2.3.2. Devrik Cümle

Yüklemi sonda bulunmayan cümlelere devrik cümle denir. Bu tür cümleler anlatım bakımından bozuk değildir. Romanda geçen devrik cümle örnekleri şunlardır:

Manisa **rüya gibidir** Mebrure Hanım... (70/1)

Bunları **kim için söylüyorsun** baba? (76/9)

Nedir o? (132/15)

Belma bugün **ölüdür**, dostlar!...(186/30)

Etrafına **bakındı**, coşkunluğunu ifade edebilecek müthiş kelimelerden birini kendisine hatırlatması için. (187/18)

Bunu size hiç **ödeyemeyeceğim** efendim. (199/18)

2.2.4. Yapılarına Göre Cümleler

Yapılarına göre cümle çeşitleri konusunda ilim adamları ve araştırmacılar arasında bir birliktelik bulunmamaktadır. Bu birlikteliğin olmamasının sebebi, birleşik cümlelerin nasıl olması gerektiği konusundadır (Karahan, 1991: 61-72.)

Leyla Karahan, yapısına göre cümleleri a. basit, b. birleşik b.1. şartlı birleşik, b.2. iç içe birleşik, c. bağlı cümleler c.1. ki'li bağlı cümleler, c.2. diğer bağlama

edatlarıyla kurulan bağılı cümleler, ç. sıralı cümleler olarak ayırmaktadır (Karahana, 1991: 61).

Aynı yazara göre yapısında zarf-fiil, sıfat-fiil, isim-fiil veya bu tür kelimelerden yapılmış bir kelime grubu bulunan cümleler de “basit cümle” dir. Çünkü bu kelime ve kelime grupları yargı bildirmezler (Karahana, 1991: 61).

Tuncer Gülensoy, yapılarına göre cümleleri; yalın cümle, birleşik cümle, temel cümle, yan cümle, bağlaçlı yan cümle, dilekli yan cümle, şartlı yan cümle, edatlı yan cümle, sorulu yan cümle, ikilemeli yan cümle, ara cümle, girişik cümle, sıralı cümle (bağımlı sıralı, bağımsız sıralı), devrik cümle, kesik cümle olarak ele almaktadır (Gülensoy, 1992: 149-161).

M.Metin Karaörs, “Türkçede yapı bakımından aslı olarak ‘fiil cümlesi’ ve ‘İsim cümlesi olmak üzere iki çeşit cümle vardır. Bir de bu aslı cümle çeşitlerinin genişletilmiş şekillerinden ibaret olan birleşik cümle tipleri kullanılmaktadır.” açıklamasından sonra yapılarına göre cümleleri; 1. Fiil cümlesi, 2. İsim cümlesi, 3. Şartlı birleşik cümle, 4. Ki’li birleşik cümle, 5. İç içe birleşik cümle olarak beşe ayırmaktadır (Karaörs, 1993: 44-45).

Tahsin Banguoğlu, birleşik cümle için “Anlam ve şekil ilişkileri olan birden fazla yargının bir araya gelmesiyle kurulmuş cümleye birleşik cümle (phrase composee) adını veriyoruz.” açıklamasını yapmaktadır (Banguoğlu, 1995: 547).

Yazar, yapılarına göre cümleleri basit ve birleşik cümle olarak ayırmaktadır. Basit cümleler a. Fiil cümlesi, b. İsim cümlesi, c. Saplama cümlesi olarak ayırır. Birleşik cümleyi anlam ve şekil açısından iki başlıkta inceler. Anlam açısından birleşik cümleyi; a. Yan yana birleşik cümle, b. Alt alta birleşik cümle olarak ele alır. Şekil açısından birleşik cümleyi; 1. Tümleme birleşik cümle (a. Tümleme şart cümlesi, b. İlinti zamiri cümlesi, c. Bağlam cümlesi), 2. Karmaşık birleşik cümle (a. Ad-fiil cümlesi, b. Sıfat-fiil cümlesi, c. Zarf-fiil cümlesi) olarak inceler (Banguoğlu, 1995: 547-585).

İsmet Cemiloğlu, cümleleri “basit cümleler, birleşik cümleler” olmak üzere iki başlıkta toplamakta ve birleşik cümleleri ise “şartlı birleşik cümle, ki’li birleşik cümle ve iç içe birleşik cümle” olmak üzere üç bölümde ele almaktadır. Ayrıca “çün” veya “çünkü” edatlarıyla kurulan cümleleri de dördüncü bir birleşik cümle olarak ele almaktadır (Cemiloğlu, 1994: 57).

Muhsine Börekçi, cümleleri yapılarına göre önce 1. İsim cümlesi, 2. Fiil cümlesi olarak ikiye ayırmaktadır. İsim cümlelerini a. Basit isim cümleleri, b. Birleşik isim cümleleri olarak incelemektedir. Birleşik isim cümlelerini de 1. Girişik birleşik isim cümleleri, 2. Bağlı birleşik isim cümleleri, 3. Karmaşık birleşik isim cümleleri, 4. Şartlı birleşik isim cümleleri, 5. Ki'li birleşik isim cümleleri, 6. Sıralı birleşik isim cümleleri, 7. İç içe birleşik isim cümleleri olarak sınıflandırmaktadır. Fiil cümlelerini de aynı şekilde ama fiil hâlleriyle incelemektedir (Börekçi, 1988: 143-181).

Murat Kılıç, yapılarına göre cümleleri; 1. Basit cümle, 2. Birleşik cümle olarak ikiye ayırmaktadır. Birleşik cümleyi; a. Girişik birleşik cümle, b. Ki'li Birleşik cümle, c. Karma birleşik cümle, d. İç içe birleşik cümle, e. Şartlı birleşik cümle, f. Sıralı birleşik cümle olarak değerlendirmektedir. Sıralı birleşik cümleleri; a. Bağımlı, bağlı sıralı birleşik cümle, b. Bağımlı, bağımsız sıralı birleşik cümle, c. Bağımlı, bağlı, bağımsız sıralı birleşik cümle, d. Bağımsız, bağlı sıralı birleşik cümle, e. Bağımsız, bağımsız sıralı birleşik cümle, f. Bağımsız, bağlı, bağımsız sıralı birleşik cümle olarak belirtmektedir (Kılıç, 1999: 6-7).

İhsan Sabri Çebi, cümleleri yapılarına göre beş grupta ele almaktadır. 1. Basit cümle, 2. Birleşik cümle, 3. Bağlı cümle, 4. Sıralı cümle, 5. Sıralı-bağlı cümle olarak ayırmaktadır. Birleşik cümleyi ise 1. Şartlı birleşik cümle, 2. Ki'li birleşik cümle, 3. İç-içe birleşik cümle olarak üçe ayırmaktadır.

Çebi, ki'li birleşik cümleleri incelerken yardımcı cümlenin asıl cümle içerisinde yaptığı göreve göre dörde ayırır: 1. Yardımcı cümlenin asıl cümlenin öznesi olması, 2. Yardımcı cümlenin asıl cümlenin nesnesi olması, 3. Yardımcı cümlenin asıl cümlenin zarfı olması, 4. Yardımcı cümlenin asıl cümlenin yüklemine açıklaması.

Aynı yazar, iç içe birleşik cümleyi: a. Yardımcı cümlenin asıl cümle içinde nesne olarak görev yaptığı iç içe birleşik cümle, b. Yardımcı cümlenin asıl cümlenin bir unsuru içinde görev yaptığı iç içe birleşik cümle olarak incelemektedir (Çebi, 1994: 89-93).

Meriç Harmancı, yapılarına göre cümleleri; 1. Basit cümleler (a. Basit isim cümleleri b. Basit fiil cümleleri), 2. Birleşik cümleler (1. Şartlı birleşik cümleler, 2. Ki'li birleşik cümleler), 3. İç içe birleşik cümleler, 4. “Çün”lü veya “çünkü”li birleşik cümleler olarak sınıflandırmaktadır. Şartlı birleşik cümleleri; a. Geniş zamanın şartının geçmiş zaman şartı yerine kullanılması, b. Şartın istek kipiyle karşılanması olarak ele almaktadır. Ki'li birleşik cümleleri ise a. Yardımcı cümlenin özne olarak kullanılması b. Yardımcı

cümlenin nesne olarak kullanılması, c. Yardımcı cümlenin zarf olarak kullanılması, d. Farklı hususiyetle olan ki'li birleşik cümleler olarak eserinin cümlelerini incelemektedir (Harmancı, 2001: 58).

Fuat Bozkurt, "birimler" bölümünde tümceleri yapı bakımından yalın ve birleşik olmak üzere ikiye ayırır. Türkçede yaklaşık on tür yan tümce saptandığını buna göre yan tümce birimlerini ve birleşik cümle türlerini şöyle sıralar: 1. Sıralı tümce, 2. Bağlı tümce, 3. "Ki" bağlaçlı tümce, 4. İlgeçli tümce, 5. Soru ekli tümce, 6. Değil koşaçlı tümce, 7. İç-içe tümce, 8. Koşullu tümce, 9. Eksilteli tümce, 10. Ara sözlü tümce (Bozkurt, 1995: 181-198).

Türkân Kodal, yapılarına göre cümleleri; 1. Basit cümleler (a. Basit isim cümleleri, b. Basit fiil cümleleri), 2. Birleşik cümleler (a. Şartlı birleşik cümle, b. İç içe birleşik cümleler, c. Ki'li birleşik cümleler, ç. Diğer bağlama edatlarıyla kurulan bağlı cümleler, d. Ara sözler (unsurlar)), 3. Sıralı cümleler, 4. Kesik cümleler olarak dörde ayırmaktadır (Kodal, 1997: 155-175).

"Yüksek Öğretimde Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım" adlı kitapta ise "Bir düşünceyi, bir duyguyu, bir hareketi, bir olayı, bir durumu tam olarak bir yargı ifadesiyle anlatan kelime veya kelime grubudur" diyerek cümlenin tanımını vermektedir. Cümle öğelerini belirttikten sonra yapılarına göre cümleleri; 1. Basit cümle, 2. Sıralı cümle (a. Bağımlı sıralı cümle, b. Bağımsız sıralı cümle), 3. Bağlı cümle, 4. Birleşik cümle (a. Şartlı birleşik cümle, b. İç içe birleşik cümle, c. Ki'li birleşik cümle, d. Girişik cümle), 5. Eksilteli cümle, 6. Ara cümleli cümleler olarak altı başlıkta ele almaktadır.

Eserde, girişik cümleye yer verilmemesine rağmen şöyle bir açıklama bulunmaktadır. "Esasen bu yapıdaki kuruluşlar, tam bir yargı bildirmediikleri için cümle değil kelime grubu yapısındadır (Özkan,M., O.Esin ve H.Tören 2001: 528-594).

Yusuf Tepeli, yapılarına göre cümleleri; 1. İsim cümleleri, 2. Fiil cümleleri olarak ele almaktadır. İsim cümlelerini a. Basit isim cümleleri, b. Birleşik isim cümleleri olarak incelemektedir. Birleşik isim cümlelerini de 1. Girişik birleşik isim cümleleri, 2. Bağlı birleşik isim cümleleri, 3. Karma birleşik isim cümleleri, 4. Şartlı birleşik isim cümleleri, 5. Ki'li birleşik isim cümleleri, 6. İç içe birleşik isim cümleleri olarak sınıflandırmaktadır. Fiil cümlelerini de aynı şekilde ama fiil hâlleriyle incelemektedir (Tepeli, 1988: 70-116).

Özlem Kafa, yapılarına göre cümleleri dörde ayırmakta ve 1. Basit cümleler, 2. Birleşik cümleler (a. Şartlı birleşik cümleler, b. Ki'li birleşik cümleler, c. İç içe birleşik cümleler), 3. Bağlı cümleler, 4. Sıralı cümleler olarak ele almaktadır. Bağlı cümleleri a. ve edatıyla bağlanan cümleler, b. Diğer edatlarla bağlanan cümleler (ancak, lâkin, belki edatlarıyla bağlananlar) olarak incelemektedir (Kafa, 2000: 32-36).

Vecihe Hatiboğlu, cümleye 'tümce' adını vermektedir. Yapılarına göre tümceleri; Yalın tümce (1. Ad tümcesi, 2. Eylem tümcesi), Bileşik tümce (1. Bağlaçlı yan tümce, 2. Dilekli yan tümce, 3. Koşullu yan tümce, 4. İlgeçli yan tümce, 5. Olumsuzluk koşacıyla yan tümce, 6. Sorulu yan tümce, 7. İkilemeli yan tümce, 8. Kalıplaşmış yan tümce) olarak sınıflandırmaktadır (Hatipoğlu, 1963: 146-152).

Gülşah Oktay, yapılarına göre cümleleri; 1. Basit cümleler (a. Basit isim cümleleri, b. Basit fiil cümleleri), 2. Birleşik cümleler (a. Şartlı birleşik cümleler, b. İç içe birleşik cümle), 3. Bağlı cümleler (a. Ki'li bağlı cümleler, b. Diğer bağlama edatlarıyla oluşan cümleler) olarak üç başlık altında ele almaktadır. (Oktay, 1997: 72-80)

Cengiz Alyılmaz, yapılarına göre cümleleri; a. Basit cümle, b. Birleşik cümle (1. Girişik birleşik cümle, 2. Bağlı birleşik cümle, 3. Karma birleşik cümle, 4. Şartlı birleşik cümle, 5. Ki'li birleşik cümle, 6. İç içe birleşik cümle, 7. Sıralı birleşik cümle) olarak incelemektedir (Alyılmaz, 1998: 58).

Abdurrahman Takirdaroğlu, yapılarına göre cümleleri; 1. İsim cümleleri, 2. Fiil cümleleri olarak ikiye ayırmaktadır. İsim cümlelerini 1. Basit isim cümlesi, 2. Birleşik isim cümlesi olarak incelemektedir. Birleşik isim cümlelerini de a. Girişik birleşik isim cümlesi, b. Bağlı birleşik isim cümlesi, c. Karma birleşik isim cümlesi, d. Şartlı birleşik isim cümlesi, e. Ki'li birleşik isim cümlesi, f. İç içe birleşik isim cümlesi, g. Sıralı birleşik isim cümlesi olarak sınıflandırmaktadır. Fiil cümlelerini de de aynı şekilde ama fiil hâlleriyle incelemektedir (Takirdaroğlu, 1988: 51-92).

M.Kaya Bilgegil, yapılarına göre cümleleri 1. Basit cümleler, 2. Birleşik cümleler (1. Girişik birleşik cümleler, 2. Şartlı birleşik cümleler, 3. Sıralı birleşik cümleler, 4. Bağlı cümleler, 5. Ki bağlacıyla kurulan cümleler) olarak sınıflandırmaktadır. Ayrıca "ara cümlecığı" ve "karmaşık cümle" şeklinde iki ayrı cümle şeklini de bunlara eklemektedir (Bilgegil, 1984: 73-97).

Haydar Ediskun, yapılarına göre cümleleri; 1. Basit cümleler, 2. Birleşik cümleler (1. Girişik birleşik cümleler, 2. Şartlı birleşik cümleler) olarak incelemektedir.

Biçimlerine göre cümleleri ise “sıralı cümleler”, “bağlı cümleler” olarak incelemektedir (Ediskun, 1985: 379-387).

Burhan Paçacıoğlu, yapılarına göre cümleleri; a. Basit cümle, b. Birleşik cümle (1. Şartlı birleşik cümle, 2. Ki’li birleşik cümle, 3. İç-içe birleşik cümle, 4. Girişik birleşik cümle), c. Bağımsız birleşik cümle (1. Sıralı cümleler, 2. Bağlı cümleler) olarak ele almaktadır. Sıralı cümleleri; a. Bağımsız sıralı cümle, b. Bağımlı sıralı cümle olarak incelemektedir (Paçacıoğlu, 1997: 181-198).

Şimdiye kadar verilen örneklerden ve yapılan açıklamalardan hareketle dilbilimcilerinin cümlenin tarifinde görüş birliğine vardıkları ve bir sonuca bağlanan en büyük kelime grubu olarak cümleyi gösterdikleri görülmektedir. Cümlenin tanımındaki bu ortak görüşün yanında yapılarına göre cümleler incelendiğinde bu görüşler arasında çeşitli farkların olduğu ve bu farkların daha çok birleşik cümlelerin tanımı ve sınıflandırılmasında bulunduğu görülmektedir.

2.2.4.1. Yapılarına Göre Cümleler Konusunda Yapılan Araştırmaların Genel Değerlendirmesi

Yapılan bütün bu araştırmalar göz önüne alındığında Türkçenin grameri üzerine çalışan dilbilimcilerin cümlenin tarifi konusunda birleşmekle beraber cümlenin yapısı konusunda fikir birliğine varamayarak görüş ayrılığına düştükleri görülmektedir.

İsim-fiil grubu, sıfat-fiil grubu, zarf-fiil grubu içeren cümleleri bazı araştırmacılar basit cümle bazıları da birleşik cümle olarak değerlendirmektedir. Bu kelime gruplarını M.Kaya Bilgegil, Haydar Ediskun, Tuncer Gülensoy, Vecihe Hatipoğlu, Jean Deny, “birleşik veya girişik birleşik cümle” olarak değerlendirmektedir. Muharrem Ergin, İhsan Sabri Çebi, M.Metin Karaörs ise bu kelime gruplarını cümlenin bir ögesi olarak kabul etmişlerdir.

İsim-fiil grubu, sıfat-fiil grubu, zarf-fiil grubu içeren cümleleri birleşik cümle olarak değerlendiren dilbilimcilere göre fiilimsiler yarım yargı veya yan yargı bildiren kelimelerdir. Bu sebeple bu kelimeler temel cümleye bağlanan birer yan cümle, cümlemsi veya cümleciktir. Bu yargıları sonuca bağlayan unsur yüklemidir. Birden fazla yargı taşıdıklarından dolayı birleşik cümle oldukları ifade edilir.

Fiilimsiler cümle içerisinde isim, sıfat, zarf görevi yapan ve yargı bildirmeyen kelimelerdir. Esas yargıya bir cümle unsuru olarak katkıda bulunan kelime grubudur.

Birleşik cümleler, en az iki çekimli fiilden meydana gelir. Fiilimsiler kip ifadesi taşımadıklarından ve çekimli bir fiil olmadıklarından dolayı bir cümle değildirler.

Sıralı cümle ve bağlı cümle konusunda da farklılıklar vardır. Cümle türlerini pek çok araştırmacı yapı bakımından cümleler ya da biçimine göre cümleler kategorisine dâhil ederken bazı araştırmacılar ise birleşik cümle çeşitlerinden biri olarak değerlendirmektedirler. Bu tür cümleleri eğer birleşik cümle türü içine alınması “şartlı, ki’li, iç içe birleşik” cümlelerin yapı ve manalarında karışıklık meydana getirmektedir. Muharrem Ergin, M. Metin Karaörs ise müstakil cümleler olarak değerlendirmektedir.

Araştırmacıların iç içe birleşik cümle konusundaki değerlendirmeleri de aynı doğrultudadır. Nevide Balkan, İhsan Sabri Çebi, Halil İbrahim Delice, Leyla Karahan, Murat Kılıç... gibi araştırmacıların çoğu bu cümle çeşidini birleşik cümle içerisinde değerlendirirken Metin Harmancı gibi bazı dilbilimciler ise müstakil cümleler olarak değerlendirmişlerdir.

Ki’li cümleleri Leyla Karahan bağlı cümle içerisinde ele alırken, Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli birleşik cümle içinde ele alırlar.

2.2.4.2. Basit Cümle

Basit Cümle bir temel cümle ve onu tamamlayan unsurlardan oluşur. Böyle bir cümle gramer kitaplarında “basit, yalın, yalınç” terimleriyle tanımlanmaktadır. “Bir tek yargıdan ibaret ve bir tek yüklemi olan...” (Banguoğlu, 1995: 523), “Bir tek yargı anlatan...” (Gencan, 1962: 114), “Yapısında isim ve fiil cinsinden tek yüklem bulduran cümle...” (Karahan, 1991: 61) şeklinde tanımlanmıştır. Görüldüğü gibi tanımlar tek bir yargı temelinde birleşmektedir. Fakat fiilimsileri “yan yargı” kabul eden bazı dilciler cümle içinde bulunan fiilimsilerin de “yardımcı cümle” oluşturduğunu düşünmektedirler. Dolayısıyla içinde isim fiil, sıfat fiil ve zarf fiil eki almış kelime veya kelime grubu bulduran cümleleri bazı dilciler doğrudan “girişik cümle” (Atabay 1981: 110) adıyla ayrı bir başlıkta değerlendirirken bazıları da “birleşik cümle” içinde “girişik cümle” (Bilgegil, 1984: 74) olarak ele almışlardır.

“Şartlı, ki’li ve iç içe birleşik cümlelerde en az iki çekimli fiil etrafında toplanmış iki cümle olmakla birlikte bu cümlelerden biri yardımcı, diğeri asıl cümle durumundadır. Bu cümleleri birleşik cümle kabul edip isim fiil grubu, sıfat fiil ve zarf fiil gruplarıyla yapılan cümleleri ise basit (yalın) cümle kabul etmek gereklidir” (Karaörs, 1993: 29-38).

Biz de çalışmamızı oluştururken Leyla Karahan'ın görüşünü esas alıp, yapısında zarf-fiil, sıfat-fiil, isim-fiil veya bu tür kelimelerden yapılmış bir kelime grubu bulunan cümleleri yargı bildirmedikleri için basit cümle olarak aldık.

Romanda konuyla ilgili olarak geçen örnekler şunlardır:

Mebrure hayretle bakıyordu. (13/3)

Gecenin ilk esmer gölgeleri meydanı doldurdu. (27/3)

Mebrure sofraya oturarak gündüzkü sergüzeştini anlatmaya başladı. (28/7)

Genç kız ayağa kalktı. (30/17)

Kabul saat altıda başlayacaktı. (36/27)

Mebrure odasında yalnız kalınca pencerenin önündeki koltuğa kendini bıraktı.
(61/22)

Belma sesini çıkarmadı. (74/13)

Mustafa Efendi sinirli sinirli güldü. (80/22)

Nazmiye Hanım için mühim bir saniye idi. (90/28)

Hiçbir kayda, şarta tâbi olmadan kızınızı alacağım. (95/4)

Öğleden sonra Nadir'e söz vermişti. (107/20)

Kırmızı koltuğu gösteriyordu. (110/22)

Yer ve saat tayin ettiler. (116/31)

Hırçın bir hava yüzlerine çarptı. (121/37)

Sonra gözlerini pencereye yaklaştırdı. (125/31)

Evdoksiya, Mebrure'nin telâşını anlayacak kadar köşkün iç yüzünü bildiği için
acı acı gülümsedi. (127/31)

Nevin sustu. (131/24)

Memurlar hiçbir şey bilmiyorlardı. (140/6)

Beni sabahleyin evden aradılar. (150/31)

Bu bir sene geçince, Melikey'le münasebete başladı. (158/30)

Simsiyah karanlıkta hiç cevap gelmedi. (165/32)

Genç Adam, hemen hastanın nabzını yakaladı. (173/33)

İki sarsıntıdan sonra kapı yavaşça açıldı. (182/17)

Mebrure, sabahleyin geç uyandı. (192/26)

Genç kız mektubu okudu. (202/20)

Nadir genç kıza bakıyordu. (208/8)

2.2.4.3. Birleşik Cümleler

Birleşik cümleler, bir ana cümle ile cümlenin anlamını tamamlayan bir veya daha fazla yardımcı cümle ile kurulan bir cümle çeşididir. “Birleşik cümle, içinde tek bir temel yargıyla yeteri kadar yargı bulunan bir cümledir” (Ediskun, 1985: 381). Türkçede üç çeşit birleşik cümle vardır:

- 1.Şartlı Birleşik Cümle
- 2.Ki’li Birleşik Cümle
- 3.İç içe Birleşik Cümle

2.2.4.3.1. Şartlı Birleşik Cümle

Yan cümlecği kendinden sonraki cümlecğin şartı, sebebi, tahmini olan birleşik cümleye şartlı birleşik cümle denir. Bu cümlelerde yardımcı cümle önce, temel cümle sonra gelir. Bu diziliş şekli Türkçenin söz dizimi kuralına uygun bir diziliştir. Metinde geçen şartlı birleşik cümlelere şu örnekler verilebilir.

Gelmezsen ölürüm. (47/36)

Siz **çıkmasanız** ben çıkıyorum. (57/24)

Elinizi **uzatmasanız** darılacağım. (58/1)

Böyle birşey **duyarsam** pek fena muamele yaparım. (74/9)

Deli **olmaktansa** aptal olmak hayırlıdır. (75/12)

Kelime-i şهادet getir **desem** şaşırırsın. (76/20)

Ben **istesem** kendim alamaz mıyım? (80/24)

Bu ümit de **azalırsa**, muhite uymaya mahkûm kalmaz mı? (82/14)

Ben yürüyüp **gimeseydim** acı şeyler işitecektim. (88/19)

İcap **ederse** annem de ona yardım eder... (131/18)

Mebrure’nin şikayetli gözlerine **bakılırsa**, bu ihtiyara vazifesini çabuk yaptırmak için pek zahmet çektiği anlaşılıyordu. (175/13)

Artık köşke **gitmezsem**, nereye sığınabilirim? (190/24)

Bilseniz şimdi ben neyim? (203/18)

2.2.4.3.2. Ki’li Birleşik Cümle

İki cümlenin birbirine “ki” edatıyla bağlanmasından oluşan birleşik yapıdaki cümlelerdir. Ki’li birleşik cümlede temel cümle başta yan cümle ise sonda bulunur. Kuruluşu bakımından Türkçenin söz dizimine uygun değildir. “Ki” bağlacının

bulunduğu cümleleri bazı dilbilimciler birleşik cümle bazılarıysa bağlı cümle olarak değerlendirmektedir.

Gülşah Oktay, “ki” bağlacıyla kurulan cümleyi bağlı cümleler kısmında ki’li birleşik cümle olarak ele almaktadır (Oktay, 1997: 79-80).

Vecihe Hatipoğlu ki’li cümle için “Birleşik tümcelerde, temel cümleye çekimli eylemden sonra aldığı “ki” bağlacıyla bağlanan, temel cümledeki anlamı açıklayan ve nedenler bildiren tümceye bağlaçlı yan tümce denir.” ifadesiyle bağlaçlı yan tümcenin, birleşik cümlelerin bir unsuru olduğunu belirtmiştir (Hatipoğlu, 1972 : 386).

Haydar Ediskun, bu cümle türünü bağlı cümle olarak ele almış, “Dilimizdeki ‘ki’ bağlacıyla kurulmuş cümleler aslında Türkçe olmayan cümlelerdir açıklamasından sonra ki’li cümlelerin özelliklerini sıralamıştır (Ediskun, 1985: 386).

Leyla Karahan, “ki” bağlama edatı, cümleler arasında bağlantıyı sağlayan edatların en işlek olanlarından biridir. Ki, bir cümleyi bir cümleye / cümle topluluğuna, bir cümle topluluğunu da bir başka cümleye / cümle topluluğuna bağlayarak bunlar arasında açıklama, sıralama, karşılaştırma, sebep, sonuç, amaç gibi anlamlar çerçevesinde ilişkiler kurar” şeklinde açıklayarak onu bağlı cümlelere dâhil etmiştir (Karahan, 1991: 85).

Metinden ki’li birleşik cümlelere verilecek bazı örnekler şunlardır:

Şu kadının başını bahriye neferinin göğsüne öyle dayayışı var **ki** pek hoşuma gidiyor. (17/25)

Dikkat etti **ki** kardeşini senelerdenberi ilk defa bugün, içini sızlatan bir merhametle seviyordu. (73/12)

Düşününüz **ki** mel’un başka bir adam namına sahte il muhaber tanzim ettiriyor, o adam namına bir han satıyor, parasını yiyor, sonra elini kolunu sallayarak buralara kadar sokuluyor. (87/24)

Bu işi bu gece kararlaşmalı **ki** ben de rahat uyku uyuyayım, gecikmesine tahammül edemem. (92/29)

Köşke girince hizmetçiden öğrendi ki Naciye Hanım kendisini salonda bekliyor. (93/14)

Zira pek iyi takdir edersiniz **ki** mes’ut bir aile kurmak güç birşeydir. (98/6)

Şuna emin olunuz **ki** Fahri’nin oturduğu odanın bir ağaç kabuğundan farkı yoktur. (109/28)

Kabul et **ki** Behiç’in evlenmesi benim hiç işime gelmez. (129/35)

İsterim **ki** Nevin'de, bazı hoppalıklarını bırakarak, senin gibi ciddiyet içinde sevimli olabilirsın. (136/22)

Zannederim **ki** bu haberlerle hep alâkadarız. (183/13)

Ve nihayet, uzak bir yerden gelmesi ümit edilen bir sevgiliyi rıhtımda beklerken, vapurun yaklaştığını gören bir âşığın helecanı da bu nevidendir **ki** insanı üç dört dakika içinde bir kalp hastalığına yakalatabilir. (195/32)

2.2.4.3.3. İç İçe Birleşik Cümle

Bir cümlenin, başka bir cümlenin içerisinde yer almasıyla meydana gelen, yeni tarzdaki cümlelere iç içe birleşik cümle denir. İçteki cümle yardımcı cümle, dıştaki cümle ise asıl cümle olarak değerlendirilir. İç cümle, dış cümlenin herhangi bir ögesi durumundadır. “Bil-, gör-, san-, zannet-, addet-, hisset-, duy-, işit-, um-, say-”, gibi fiiller bir cümleyi kendilerine bir cümle unsuru olarak alabilirler. İç içe birleşik cümlenin romanda geçen bazı örnekleri şunlardır:

“Banyoyu yak!” dedi. (14/5)

Mutlaka sağdır diyemem. (24/14)

“Korkarım” diyorum. (46/1)

“Okumuyorum” dedim size ... (56/9)

“Haydi git de çikolata al” dedi. (73/8)

“Yalandır, Siyret Güzide'yi almaz, aldatacaktır”, diyordu. (97/36)

“Mukabil taaruz nedir” anlar mısın? (104/20)

Bu mükâlemeye, “âdeta fikirlerin musikisidir” denebilirdi. (115/32)

“Siz bir seyyah gibisiniz.” dedi. (121/29)

Hem, biraz da erkekleri kendime bağlamasını bilirim zannediyorum. (130/25)

Bana “misafirler gelirse sen de mektebe git” dedi. (152/31)

Behiç'in odasında bir uzun koltuk vardır, bilir misin? (158/12)

Yavaş yavaş onun gönlünü belki alırım sanıyordum. (163/34)

“Ne var?” dedim. (164/10)

Basit bir zabıta vak' ası ... dedi. (184/16)

Korktuğum şey nedir biliyor musunuz? (192/3)

“Yoksa Anadolu'ya beraber gidecek bir arkadaşımız mı var?” diye sordu. (207/31)

2.2.4.4. Sıralı Cümle

Anlam bakımından birbirine bağılı olan ve kendi içerisinde tek başına bir yargı bildiren, en az iki cümleden oluşan ve birbirlerine virgöl ya da noktalı virgülle bağlanan cümlelere sıralı cümle adı verilir. Romanda geçen sıralı cümle örnekleri aşağıda sıralanmıştır:

Başka gün giyersin, acelesi yok, çabuk gidip gelmeni ben de isterim. (21/19)

Oturunuz canım, resim kolay, hem ben pek yorgunum. (30/30)

Haniya karaciğer hastalığından ölen bir muharrir vardı, bir sürü gazeteler falan çıkarırdı, söyleyin şunun ismini yahu ... (40/1)

Elindeki mendili didikleyerek, dudaklarını ısırarak yürüyor, gittikçe sinirleniyordu. (49/23)

Mahmutpaşa' da büyük bir mağazası vardı; onu sattı. (66/23)

Ablasını görünce hiç yerinden kıılmıdamadı, gülmedi. (72/30)

Salih eline geçen resmi bir toplu iğne ile bu duvara ilişitirir, yeni bir resmin eskilerden birini yarı yarıya kapatmasına ehemmiyet vermezdi. (79/36)

Çepeçevre dağlar arasında Manisa, akşamları morarak susar; ince rüzgârlarla dağılan seyrek ezan seslerinden sonra belde, sonsuz bir sükûta dalar, karanlık basınca, yamaçtaki evlerde cılız petrol lambalarının titrek ışıkları görülür. (114/29)

Behiç koluma girdi, kulağıma eğildi: (166/34)

Hatice cevap veremiyor, artık kısa kısa, çiy, keskin çığlıklarla sığıyor, boğulur gibi hırıldıyordu. (172/12)

Güzide ellerini çırpıyor, küçük başını fazla uyutan bir şarap sersemliğiyle oraya buraya koşuyor, düşünceli görünen Behiç'i kolundan çekiyordu. (180/31)

Öyle demeyiniz, ben daha köşktekilere karşı hiçbir şey kabul etmiş değildim. (190/4)

Tiyatroya gitsinler, çalgılı kahveye de gitsinler, kızmam. (193/32)

Tam vaktinde geldin hanım, biraz evvel yukarı çıktı, koş odasına girmeden yakala, sofadadır şimdi. (194/21)

Bak evlâdım, benim babam titiz, geçimsiz bir adamdı, beni sık sık döverdi. (203/33)

2.2.4.5. Bağlı Cümle

Birbirlerine ama, amma, fakat, lakin, ve, da, de, vb. edatlarla bağlanan, aralarında bir anlam bütünlüğü olan cümlelere denir. Romandaki bağlı cümle örnekleri şunlardır:

Benim bildiğim İhsan Efendi tornacıdır, amma bir kere içeride kâtiplere sor.
(32/15)

Şimdi her şey bitti de bu mu kaldı? (40/21)

Yine birşey kaynatıyorsunuz amma farkına varamadım. (42/2)

Behiç, tabii biraz da hürmetkâr Mebrure'yi dışarıya çağırdı ve hemen elini tutup hafifçe sürükledi. (48/17)

Mebrure, çabucak elini çekmek üzere elini uzattı, fakat Behiç tutmadı: (58/2)

Anladık amma Salih reis, ben gençliğimde sizin gibi eğlenmezdim. (78/19)

Karakoldan çıkmıştır amma, bunun hiç ehemmiyeti yok. (84/8)

Nadir, ağzını yarı açarak Behiç' e şaşkın şaşkın baktı ve güldü. (104/18)

Bu doğrudur ve onları kurtarmak lâzımdır. (114/3)

Düşündü ve kabul etti. (116/30)

Bu gezintiyi biraz istiyor ve bu arzusuna biraz da hayret ediyordu. (121/18)

Alt çene, aşağıya sarkarak bir iki defa sallandı ve sola doğru çarpılarak hareketsiz kaldı. (177/29)

Hakikati biraz değiştirmiş, fakat bunun farkında olmamıştı. (190/8)

Birşey tahmin etmişti, amma, yanılmaktaki mahcubiyetten korkuyordu.
(199/31)

Ben babamı daima sevdim, fakat bu derece sevdiğimi bilmiyordum. (203/30)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. CÜMLE TAHLİLLERİ

-1-

Kız can sıkıntısıyla dudaklarını ısırđı. (6/26)

Cümlenin Öğeleri

Yüklem: ısırđı

Özne: kız

Zt: can sıkıntısıyla

Bln: dudaklarını

Cümlenin Çeşidi

Yapısına Göre: Basit cümle

Yüklemine Göre: Fiil cümlesi

Anlamına Göre: Olumlu cümle

Unsurların Sıralanışına Göre: Kurallı cümle

Kelime Grupları

can sıkıntısıyla: Belirtisiz isim tamlaması

-2-

Vücudundaki uyuşukluk devam ediyordu, fakat uyku ihtiyacı kalmamıştı.
(11/37)

Cümlenin Öğeleri

Yüklem: devam ediyordu

Yüklem: kalmamıştı

Özne: vücudundaki uyuşukluk

Özne: uyku ihtiyacı

Cdu: fakat

Cümlenin Çeşidi**Yapılarına Göre:** Bağlı cümle**Yüklemlerine Göre:** Her iki cümle de fiil cümlesi**Anlamlarına Göre:** Birinci cümle olumlu, ikinci cümle ise olumsuz cümle**Unsurların Sıralanışına Göre:** Her iki cümle de kurallı cümle**Kelime Grupları****yücutundaki uyuşukluk:** sıfat tamlaması**devam et:** isimle yapılan birleşik fiil**uyku ihtiyacı:** belirtisiz isim tamlaması**-3-**

Mebrure, memuru takip etti, alt kata indiler, genç kızın ilk girdiği kaleme yürüdüler, evvelki memur kızı görünce yerinden kalktı. (24/19)

Cümlenin Öğeleri**Yüklem:** takip etti**Yüklem:** indiler**Yüklem:** yürüdüler**Yüklem:** kalktı**Özne:** Mebrure**G.Özne:** onlar**G.Özne:** onlar**Özne:** evvelki memur**Zarf :** kızı görünce**Dt:** alt kata**Dt:** genç kızın ilk girdiği kaleme**Dt:** yerinden**Bl:** memuru**Cümlenin Çeşidi****Yapılarına Göre:** Sıralı cümle**Yüklemlerine Göre:** Her dört cümle de fiil cümlesi

Anlamına Göre: Her dört cümle de olumlu cümle

Unsurların Sıralanışına Göre: Her dört cümle de kurallı cümle

Kelime Grupları

takip et: isimle yapılan birleşik fiil

alt kat: sıfat tamlaması

genç kızın ilk girdiği kalem: sıfat tamlaması

genç kızın ilk girdiği: sıfat-fiil grubu

genç kız: sıfat tamlaması

evvelki memur: sıfat tamlaması

kızı görünce: zarf-fiil grubu

-4-

İlk hamlede muvazenesini kaybeden Mebrure, bir yastık hafifliğiyle Behiç'in dizlerine düşüverdi. (30/35)

Cümlenin Öğeleri

Yüklem: düşüverdi

Özne: İlk hamlede muvazenesini kaybeden Mebrure

Zarf: bir yastık hafifliğiyle

Dt: Behiç'in dizlerine

Cümlenin Çeşidi

Yapısına Göre : Basit cümle

Yüklemine Göre: Fiil cümlesi

Anlamına Göre: Olumlu cümle

Unsurların Sıralanışına Göre: Kurallı cümle

Kelime Grupları

ilk hamlede muvazesini kaybeden Mebrure: sıfat tamlaması

ilk hamle: sıfat tamlaması

bir yastık hafifliğiyle: edat grubu

bir yastık: sıfat tamlaması

Behiç'in dizleri: belirtili İsim tamlaması

düşüver: birleşik fiil

-5-

Birkaç gün var ki dostlarımdan hep sizin bahsinizi işitiyorum. (38/15)

Cümlenin Öğeleri

Yüklem: işitiyorum

Yüklem: var

Cdu: ki

Özne: Birkaç gün

G.Özne: ben

Dt: dostlarımdan

Zarf: hep

Bl: sizin bahsinizi

Cümlenin Çeşidi

Yapılarına Göre : Ki' birleşik cümle

Yüklemlerine Göre: Birinci cümle isim, ikinci cümle fiil cümlesi

Anlamalarına Göre: Her iki cümle de olumlu cümle

Unsurların Sıralanışına Göre: Her iki cümle de kurallı cümle

Kelime Grupları

birkaç gün: sıfat tamlaması

sizin bahsiniz: belirtili isim tamlaması (iyelik grubu)

-6-

Yavaş yavaş, piyanonun etrafında, Naciye Hanımla yanındaki erkeğin oturduğu kanepede, odanın diğer bir köşesinde davetliler birkaç gruba ayrıldı. (43/12)

Cümlenin Öğeleri

Yüklem: ayrıldı

Özne: davetliler

Dt: Naciye Hanımla yanındaki erkeğin oturduğu kanepede, odanın diğer bir köşesinde

Dt: birkaç gruba

Zarf: yavaş yavaş

Cümlenin Çeşidi

Yapısına Göre: Basit cümle

Yüklemine Göre: Fiil cümlesi

Anlamına Göre: Olumlu cümle

Unsurların Sıralanışına Göre: Kurallı cümle

Kelime Grupları

Yavaş yavaş: tekrar grubu

piyanonun etrafı: belirtili isim tamlaması

Naciye Hanımla yanındaki erkeğin oturduğu kanepede: sıfat tamlaması

Naciye Hanımla yanındaki erkek: bağlama grubu

yanındaki erkek: sıfat tamlaması

erkeğin oturduğu: belirtili isim tamlaması

Naciye Hanım: ünvan grubu

odanın diğer bir köşesi: belirtili isim tamlaması

diğer bir köşe: sıfat tamlaması

bir köşe: sıfat tamlaması

birkaç grup: sıfat tamlaması

-7-

Elini kapının topuzuna götürürken öyle garip, tuhaf, çocukça bir hareketle kaşlarını kaldırdı ki şu mânayı ifade edebiliyordu: (57/30)

Cümlenin Öğeleri

Yüklem: kaldır

Yüklem: ifade edebiliyordu

Cdu: ki

G.Özne: o

G.Özne: o

Zt: elini kapının topuzuna götürürken

Zarf: öyle garip, tuhaf, çocukça bir hareketle

Bln: kaşlarını

Bln: şu mânayı

Cümlenin Çeşidi

Yapılarına Göre: Ki' birleşik cümle

Yüklemlerine Göre: Her iki cümle de fiil cümlesi

Anlamlarına Göre: Her iki cümle de olumlu cümle

Unsurların Sıralanışına Göre: Her iki cümle de kurallı cümle

Kelime Grupları

Elini kapının topuzuna götürürken: zarf-fiil grubu

kapının topuzu: belirtili isim tamlaması

öyle garip, tuhaf, çocukça bir hareketle: edat grubu

öyle garip, tuhaf, çocukça bir hareket: sıfat tamlaması

garip, tuhaf, çocukça bir hareket: sıfat tamlaması

tuhaf, çocukça bir hareket: sıfat tamlaması

çocukça bir hareket: sıfat tamlaması

bir hareket: sıfat tamlaması

şu mânâ: sıfat tamlaması

ifade et: isimle yapılan birleşik fiil

-8-

Sen benim Mebrure ile meşgul olduğumu zannedersen aldanırsın! (59/10)

Cümlenin Öğeleri

Yüklem: zannedersen

Yüklem: aldanırsın

Özne: sen

G.Özne: sen

Bln : benim Mebrure ile meşgul olduğumu

Cümlenin Çeşidi

Yapılarına Göre: Şartlı birleşik cümle

Yüklemlerine Göre: Her iki cümle de fiil cümlesi

Anlamlarına Göre: Her iki cümle de olumlu cümle

Unsurların Sıralanışına Göre: Her iki cümle de kurallı cümle

Kelime Grupları

benim Mebrure ile meşgul olduğum: belirtili isim tamlaması (iyelik grubu)

meşgul ol: isimle yapılan birleşik isim-fiil grubu

benim Mebrure ile: edat grubu

zannet: isimle yapılan birleşik fiil

-9-

“Ben aktris olacağım. Evimi barkımı terk edeceğim, ailemden, anamdan, babamdan nefret ediyorum!” diyordun. (60/21)

Temel Cümlenin Öğeleri

Yüklem: diyordun

G.Özne: sen

Bsn: Ben aktris olacağım. Evimi barkımı terk edeceğim, ailemden, anamdan, babamdan nefret ediyorum

Yüklem: aktris olacağım

Yüklem: terk edeceğim

Yüklem: nefret ediyorum

Özne: ben

G.Özne: ben

G.Özne: ben

Dt: ailemden, anamdan, babamdan

Bln: evimi barkımı

Cümlenin Çeşidi

Yapılarına Göre: İç içe birleşik cümle (yan cümlenin birincisi basit, diğer cümle ise sıralı cümle)

Yüklemlerine Göre: Her dört cümle de fiil cümlesi

Anlamlarına Göre: Her dört cümle de olumlu cümle

Unsurların Sıralanışına Göre: Her dört cümle de kurallı cümle

Kelime Grupları

aktiris ol: isimle yapılan birleşik fiil

(benim) evim: tamlayanı düşmüş belirtili isim tamlaması (iyelik grubu)

(benim) barkım: tamlayanı düşmüş belirtili isim tamlaması (iyelik grubu)

terk et: isimle yapılan birleşik fiil

(benim) ailem: tamlayanı düşmüş belirtili isim tamlaması (iyelik grubu)

(benim) anam: tamlayanı düşmüş belirtili isim tamlaması (iyelik grubu)

(benim) babam: tamlayanı düşmüş belirtili isim tamlaması (iyelik grubu)

nefret et: isimle yapılan birleşik fiil

-10-

Böyle bir şey duyarsam pek fena muamele yaparım. (74/9)

Cümlenin Öğeleri

Yüklem: duyarsam

Yüklem: yaparım

G.Özne: ben

G.Özne: ben

Bsn: böyle bir şey

zt: pek fena

Bsn: muamele

Cümlenin Çeşidi

Yapılarına Göre: Şartlı birleşik cümle

Yüklemlerine Göre: Her iki cümle de fiil cümlesi

Anlamlarına Göre: Her iki cümle de olumlu cümle

Unsurların Sıralanışına Göre: Her iki cümle de kurallı cümle

Kelime Grupları

Böyle bir şey: sıfat tamlaması

pek fena muamele: sıfat tamlaması

-11-

Mustafa Efendi sinirli sinirli güldü : (80/22)

Cümlenin Öğeleri

Yüklem: güldü

Özne: Mustafa Efendi

Zt: sinirli sinirli

Cümlenin Çeşidi

Yapısına Göre: Basit Cümle

Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

Anlamına Göre: Olumlu Cümle

Unsurların Sıralanışına Göre: Kurallı Cümle

Kelime Grupları

Mustafa Efendi: ünvan grubu

sinirli sinirli: tekrar grubu

-12-

Mebrure pekiyi anlar ki bu hayatın sonu berbattır. (82/8)

Cümlenin Öğeleri

Yüklem: anlar

Yüklem: berbattır

Özne: Mebrure

Özne: bu hayatın sonu

Cdu: ki

Zarf: pek iyi

Cümlenin Çeşidi**Yapılarına Göre:** Ki'li birleşik cümle**Yüklemlerine Göre:** Birinci cümle fiil, ikinci cümle isim cümlesi**Anlamlarına Göre:** Her iki cümlede olumlu cümle**Uysurların Sıralanışına Göre:** Her iki cümle de kurallı cümle**Kelime Grupları****pek iyi:** sıfat tamlaması**bu hayatın sonu:** belirtili isim tamlaması**bu hayat:** sıfat tamlaması**-13-**

Salih bu işten yakayı kurtarırsa sen fena bir tehlikeye düşersin zannederim.

(84/1)

Temel Cümlenin Öğeleri**Yüklem:** zannederim**G.Özne:** ben**Bsn:** salih bu işten yakayı kurtarırsa sen fena bir tehlikeye düşersin**Yan Cümlenin Öğeleri****Yüklem:** kurtarırsa**Yüklem:** düşersin**Özne:** salih**özne:** sen**Dt:** bu işten**Dt:** fena bir tehlikeye**Bl:** yakayı**Cümlenin Çeşidi****Yapılarına Göre:** İç içe birleşik cümle (Yan cümlesi şartlı birleşik cümle)**Yüklemlerine Göre:** Her üç cümle de fiil cümlesi

Anlamlarına Göre: Her üç cümle de olumlu cümle

Unsurların Sıralanışına Göre: Her üç cümle de kurallı cümle

Kelime Grupları

bu iş: sıfat tamlaması

fena bir tehlike: sıfat tamlaması

bir tehlike: sıfat tamlaması

zannet: isimle yapılan birleşik fiil

yakayı kurtarmak: Birleşik fiil

-14-

Ben bunu evvelce bilseydim, bu eve sokar mıydım? (87/27)

Cümlenin Öğeleri

Yüklem: bilseydim

Yüklem: sokar mıydım?

Özne: ben

G.Özne: ben

Bln: bunu

Dt: bu eve

Zarf: evvelce

Cümlenin Çeşidi

Yapılarına Göre: Şartlı birleşik cümle

Yüklemlerine Göre: Her iki cümle de fiil cümlesi

Anlamlarına Göre: Birinci cümle olumlu, ikinci cümle soru cümlesi

Unsurların Sıralanışına Göre: Her iki cümle de kurallı cümle

Kelime Grupları

bu ev: sıfat tamlaması

-15-

Siyret ayaklarını biraz geri çekerek müstehzi bir kelime fısıldadı ki işitilmedi.

(94/3)

Cümlenin Öğeleri

Yüklem: işitilmedi

Yüklem: fısıldadı

Cdu: ki

Özne: Siyret

G.Özne: o

Zarf: ayaklarını biraz geri çekerek

Bsn: müstehzi bir kelime

Cümlenin Çeşidi

Yapılarına Göre : Ki'li birleşik cümle

Yüklemlerine Göre: Her iki cümle de fiil cümlesi

Anlamlarına Göre: Birinci cümle olumlu, ikinci cümle olumsuz cümle

Unsurların Sıralanışına Göre: Her iki cümle de kurallı cümle

Kelime Grupları

ayaklarını biraz geri çekerek: zarf-fiil grubu

müstehzi bir kelime: sıfat tamlaması

bir kelime: sıfat tamlaması

-16-

Behiç, lâtife ile: “çıldırılmıştır!” dedi, fakat kimse gülmedi. (105/12)

Cümlenin Öğeleri

Yüklem: dedi

Yüklem: gülmedi

Özne: behiç

Özne: kimse

Cdu: fakat

Zarf: lâtime ile

Bsn: çıldırmıştır

Yan Cümlelerin Öğeleri

Yüklem: çıldırmıştır

G.Özne: o

Cümlelerin Çeşidi

Yapılarına Göre: Bağlı cümle (Birinci cümlesi iç içe birleşik cümledir)

Yüklemlerine Göre: Her iki cümle de fiil cümlesi

Anlamlarına Göre: Birincisi olumlu, ikinci cümle ise olumsuz cümle

Unsurların Sıralanışına Göre: Her iki cümle de kurallı cümle

Kelime Grupları:

latife ile: edat grubu

-17-

Bu doğrudur ve onları kurtarmak lâzımdır.(114/3)

Cümlelerin Öğeleri

Yüklem: doğrudur

Yüklem: lâzımdır

Özne: bu

Sözde Özne: onları kurtarmak

Cdu: ve

Yapılarına Göre: Bağlı cümle

Yüklemlerine Göre: Her iki cümle de isim cümlesi

Anlamlarına Göre: Her iki cümle de olumlu cümle

Unsurların Sıralanışına Göre: Her iki cümle de kurallı cümle

Kelime Grupları

Kelime grubu yoktur.

-18-

“Zarfin yazısı titrek bir elden çıkmış” dedi. (128/12)

Temel Cümlenin Öğeleri

Yüklem: dedi

G.Özne: o

Bsn: zarfin yazısı titrek bir elden çıkmış

Yan Cümlenin Öğeleri

Yüklem: çıkmış

Özne: zarfin yazısı

Dt: titrek bir elden

Cümlenin Çeşidi

Yapılarına Göre: İç içe birleşik cümle

Yüklemlerine Göre: Her iki cümle de fiil cümlesi

Anlamlarına Göre: Her iki cümlede olumlu cümle

Unsurların Sıralanışına Göre: Her iki cümle de kurallı cümle

Kelime Grupları

zarfin yazısı: belirtili isim tamlaması

titrek bir el: sıfat tamlaması

-19-

Cebinden Fahri'nin mektubunu çıkardı: (135/5)

Cümlenin Öğeleri

Yüklem: çıkardı

Gizli Özne: o

Dt: cebinden

Bln: Fahri'nin mektubunu

Cümlenin Çeşidi**Yapısına Göre:** Basit cümle**Yüklemine Göre:** Fiil cümlesi**Anlamına Göre:** Olumlu cümle**Unsurların Sıralanışına Göre:** Kurallı cümle**Kelime Grupları****Fahri'nin mektubunu:** Belirtili isim tamlaması**-20-**

Nadir, kendisinde görülmiyen bir telâşla, merdivenleri ikişer ikişer çıkıyor, genç kıza hiç dikkat etmiyordu. (149/12)

Cümlenin Öğeleri**Yüklem:** çıkıyor**Yüklem:** dikkat etmiyordu**Özne:** nadir**G.Özne:** o**Zarf:** kendisinde görülmiyen bir telâşla**Zarf:** ikişer ikişer**Zarf:** hiç**Dt:** genç kıza**Bln:** merdivenleri**Cümlenin Çeşidi****Yapılarına Göre:** Sıralı cümle**Yüklemlerine Göre:** Her iki cümle de fiil cümlesi**Anlamlarına Göre:** Birincisi olumlu, ikinci cümle ise olumsuz cümle**Unsurların Sıralanışına Göre:** Her iki cümle de kurallı cümle**Kelime Grupları****kendisinde görülmiyen bir telâşla:** edat grubu

kendisinde görülmeyen bir telâş: sıfat tamlaması
bir telâş: sıfat tamlaması
ikişer ikişer: tekrar grubu
genç kız: sıfat tamlaması
dikkat et: isimle yapılan birleşik fiil

-21-

Bana “misafirler gelirse sen de mektebe git” dedi. (152/31)

Temel Cümlenin Öğeleri

Yüklem: dedi
G.Özne: o
Dt: bana
Bsn: misafirler gelirse sen de mektebe git

Yan Cümlenin Öğeleri

Yüklem: gelirse
Yüklem: git
Özne: misafirler
Özne: sen
Cdu: de
Dt: mektebe

Cümlenin Çeşidi

Yapılarına Göre: İç içe birleşik cümle (yan cümlesi şartlı birleşik cümle)
Yüklemlerine Göre: Her üç cümle de fiil cümlesi
Anlamlarına Göre: Her üç cümle de olumlu cümle
Unsurların Sıralanışına Göre: Her üç cümle de kurallı cümle

Kelime Grupları

Cümlede herhangi bir kelime grubu yoktur.

Bütün salon halkı, masanın dört yanında, günün en mühim haberini büyük bir memur ağzından işitmek isteyen gazeteciler gibi dizildiler. (183/27)

Cümlenin Öğeleri

Yüklem: dizildiler

Özne: Bütün salon halkı

Dt: masanın dört yanında

Zt: günün en mühim haberini büyük bir memur ağzından işitmek isteyen gazeteciler gibi

Cümlenin Çeşidi

Yapısına Göre: Basit cümle

Yüklemine Göre: Fiil cümlesi

Anlamına Göre: Olumlu cümle

Unsurların Sıralanışına Göre: Kurallı cümle

Kelime Grupları

bütün salon halkı: belirtisiz isim tamlaması

bütün salon: sıfat tamlaması

masanın dört yanı: belirtili isim tamlaması

dört yan: sıfat tamlaması

günün en mühim haberini büyük bir memur ağzından işitmek isteyen gazeteciler gibi: edat grubu

günün en mühim haberini büyük bir memur ağzından işitmek isteyen/gazeteciler: sıfat tamlaması

günün en mühim haberini büyük bir memur ağzından işitmek: isim-fiil grubu

günün en mühim haberi: belirtili isim tamlaması

en mühim haber: sıfat tamlaması

mühim haber: sıfat tamlaması

büyük bir memur ağzı: belirtisiz isim tamlaması

bir memur ağzı: sıfat tamlaması

memur ağzı: belirtisiz isim tamlaması

-23-

Nadir, sakindi, gözlerinin altı hafif bir tebessüm kıvrımıyla buruşmuştu.
(187/22)

Cümlenin Öğeleri

Yüklem: sakindi

Yüklem: buruşmuştu

Özne: nadir

G.Özne: o

Zarf: hafif bir tebessüm kıvrımıyla

Bln: gözlerinin altı

Cümlenin Çeşidi

Yapılarına Göre: Sıralı cümle

Yüklemlerine Göre: Birinci cümle isim, ikinci cümle fiil cümlesi

Anlamlarına Göre: Her iki cümle de olumlu cümle

Unsurların Sıralanışına Göre: Her iki cümle de kurallı cümle

Kelime Grupları:

gözlerinin altı: belirtili isim tamlaması

hafif bir tebessüm kıvrımıyla: edat grubu

hafif bir tebessüm kıvrımı: sıfat tamlaması

hafif bir tebessüm: sıfat tamlaması

bir tebessüm: sıfat tamlaması

-24-

Hakikati biraz değiştirmiş, fakat bunun farkında olmamıştı. (190/8)

Cümlenin Öğeleri

Yüklem: değiştirmiş

Yüklem: farkında olmamıştı

G.Özne: o

G.Özne: o

Cdu: fakat

Bln: hakikati

Bln: bunun

Cümlenin Çeşidi

Yapılarına Göre: Bağlı cümle

Yüklemlerine Göre: Her iki cümle de fiil cümlesi

Anlamlarına Göre: Birinci cümle olumsuz, ikinci cümle olumlu cümle

Unsurların Sıralanışına Göre: Her iki cümle de kurallı cümle

Kelime Grupları

bunun farkı: Belirtili isim tamlaması

-25-

Birşey tahmin etmişti, amma, yanılmaktaki mahcubiyetten korkuyordu. (199/31)

Cümlenin Öğeleri

Yüklem: tahmin etmişti

Yüklem: korkuyordu

G.Özne: o

G.Özne: o

Cdu: amma

Dt: yanılmaktaki mahcubiyetten

Bsn: birşey

Cümlenin Çeşidi

Yapılarına Göre: Bağlı cümle

Yüklemlerine Göre: Her iki cümle de fiil cümlesi

Anlamlarına Göre: Her iki cümlede olumlu cümle

Unsurların Sıralanışına Göre: Her iki cümle de kurallı cümle

Kelime Grupları**tahmin et:** isimle yapılan birleşik fiil**yanılmaktaki mahcubiyet:** sıfat tamlaması

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. PEYAMİ SAFA'NIN ÜSLUBU

Üslup, yazarın dilin rehberliğinde parçadan bütüne ama şuurlu bir şekilde giderek güzelliği keşfetmesi, gerçeğe varması anlamına gelir. Üslup, bir edebî eseri ölümsüz kılan en temel ögedir. Bir metindeki kelime ve cümle seçimi, söyleyişteki farklılıklar üslubun belirleyici özellikleridir. Üslubun oluşumunda bir sanatçının kişisel beğenileri, yaşadığı milletin ve kültürünün etkileri, içinde bulunduğu edebî anlayış ve bağlı olduğu akımın özellikleri, kullandığı dil ve işlediği konunun özellikleri belirgin rol oynar. Edebî eser üslup, tür, konu, toplum ilişkisi içerisinde büyür, gelişir ve ölümsüzlüğe ulaşır.

Edebî metinde ifade, edebî dil ve üslup arasında çok önemli bir ilişki vardır. “Edebiyat terimlerinin çoğunda olduğu gibi, üslûbun da efrâdını cami, ağyârını mâni bir tanımını yoktur; birçok tanım denemeleri vardır. Ancak bunların hiçbiri üslûbun tam ve kesin bir ifadesi olmamakla birlikte, her biri onun çeşitli yönlerini tanımamıza yardım edecek niteliktedir” (Çoban, 2004: 13).

“Arapça bir kelime olan üslûbun Latince karşılığı stylustur. Fransızcada style, İngilizcede stil şekillerinde kullanılmaktadır. Önceleri sert yüzeyleri kazıyarak çizmeye yarayan sivri uçlu bir nesne anlamına gelen kelime, Fransızcada dolma kalem anlamındaki stylo şekline bürünmüştür. Dilimizde çok eskiden beri kullanılan üslûbun, style karşılığı bir edebiyat terimi olarak kullanılması çok yenidir. Namık Kemal, Süleyman Paşa ve Münif Paşa'da beyanla karşılanan terim, Recaizade Mahmut Ekrem tarafından üslûp şeklinde değiştirilip her şahsın fikir, duygu, düşünce ve hayallerini anlatmadaki hususi tarzı olarak tarif ve izah edilmiştir.” (Çoban, 2004: 13).

Üslup, edebiyat yapıtının en önemli niteliğidir. Edebiyat tasvirini, coğrafya tasvirinden ayırır, ancak, üslubun olduğu yerde, edebiyat olayından söz açabiliriz. Üslup, edebiyat türlerinin anlatımını sağlar, edebiyatta ise biçim anlamına gelir. Üslup; sanatçının özel yapış yolu; yazarın duyuş, düşünüş ayrılığı; cümlelerinin uzunluğu, kısalığı; kelimeleri seçişi, yazısının âhengindeki ayrılıklardır. “Üslûp için; ifade tarzı, usul, tarz, yol da denilebilir. Üslup, insanın özünden doğar. Edebî eserler, ancak üslupların kuvvetiyle ölümsüzlüğe erişirler. Gerçekler karşısında bulunan bir sanatçının

gerçekleri kavrayışından ve anlatımından ortaya çıkan üslûp, sanatın da kendisi sayılır. Sanatçı üslûbu derecesinde kişiliğini kazanır” (Karaalioğlu, 1964: 59).

Bütün bu anlatılanlardan hareketle denilebilir ki üslûp bir sanatçının kendine has tutumu ve söyleyiş şeklidir. Bir sanatçının sahip olduğu üslup, onun hayata bakış açısını, yaşama şeklini ve dünya görüşünü dile yansıtmıştır. Fransız yazar Buffon'un üslûp için söylediği “Le style c'est l'homme-meme” (Recaizade Mahmut Ekrem'in çevirisiyle “Üslûb-u beyân aynıyle insandır.”) (Çoban, 2004: 14) sözüyle, üslûbun sanatçının kişiliğini ve karakterini yansıtan bir materyal olduğunu belirtir. Bundan dolayı üslup bir sanatçının şahsiyeti niteliğinde olup onun tanınmasında önemli bir faktördür.

Bir sanatçının üslubu tespit edilirken, üslup üzerinde incelemeler yapılırken metni oluşturan dil birliklerinin o metinde yüklendikleri görevleri, kazandıkları anlamları ve okuyan kişide uyandıracakları etkileri göz önünde bulundurmak gerekir. Sanatçının üslûbunun belirlenmesinde sanatçının kullandığı deyimler, yöresel ifadeler ve eserlerindeki kelimelere yüklediği anlamlar da önemli rol oynamaktadır.

Edebîliği meydana getiren dildeki mecazlar, eş anlamlılık, eş seslilik, çok anlamlılık üslubu hazırlayan unsurlardır. “Günlük dilden ayrı özellikler taşıyan ve edebîliği oluşturan kelimelerin ses ve çağrışımları zıt anlamları da bunlara eklenir. Daha kısa bir ifadeyle, edebiyat anlam yüklü bir dildir. Büyük edebiyat, en yalın anlamıyla, olabildiğince yüksek düzeyde anlama yüklü dildir” (Çoban, 2004: 20).

Bunun dışında yazarın anlatımında kullandığı dil, romanındaki şahısları konuşurma teknikleri, cümleyi kuruş biçimi, yazarın üslûbu hakkında bilgiler veren diğer unsurlardandır. Üslup, büyük ölçüde dilin mahsulüdür. Çünkü üslubun şekillenmesinde yazarın mizacı, fikri ve dünya görüşü önemli rol oynar. Dil söz konusu mizaç, fikir ve dünya görüşü gibi kıymetlerle şahsi kimlik kazanır ve üslûp da bu sayede varlık sahasına çıkar.

Roman, bir bakıma ayrıntıların sentezidir. İnsan, vaka, mekân, zaman, eşya ve dil, nihayet teknik planda bakış açısı, anlatıcı, anlatım teknikleri... gibi unsurlar birer ayrıntıdır. Romancı bunları kullanarak bir senteze gider. Dil, bu senteze gitmede, romancı için asıl vasıta mevkiindedir. Çünkü romanın terkiibinde yer alan nesnelere “varlık şuuru” kazandıran dildir. Üslup, her ne kadar dile bağlı bir hadise ise de, yalnız ve mutlak surette dilin mahsulü değil, romanın terkiibini kuran unsurların mahsulüdür, Daha doğrusu, üslûp, romana vücut veren unsurlar ile romana dinamizm kazandıran

ifade tekniklerinin teşkil ettiği -tabir caizse- romanın “kollektif şuuru”dur (Tekin, 1989: 62).

Ece Özbaş, Peyami Safa'nın üslup özellikleri ile ilgili olarak şöyle der: “Peyami Safa romanlarında kendine özgü üslûbuyla da dikkat çeker. İlk romanından itibaren üslûp konusunda oldukça dikkatli ve özenli davranmış, romanın bir dil ve üslûp sanatı olduğuna inanmıştır. Safa hemen her romanında içeriğin seyrine ve ruhuna uygun bir üslûp uygulamayı temel ilke olarak kabul etmiştir. Üslûba canlılık veren içerik ve düşüncedir. Romanlarında düşünce unsuru yönlendirici konumdadır. Roman kahramanları sahip oldukları düşüncenin şevkiyle harekete geçerler, ilişki ve iletişim ağını kurarlar. Sonuçta “dil”, “düşünme” ve “içerik” beraberliğine “mizaç”tan gelen renk ve çizgi farklılığı da ilave olunca Safa'nın üslûp tarzı ortaya çıkar” (Özbaş, 2002: 34).

Edebiyatımızın üslubu kusursuz kullanması bakımından önde gelen şahsiyetlerinden biri de hiç şüphesiz Peyami Safa'dır. Peyami Safa hemen hemen tüm eserlerinde, üslûp kusursuzluğuna ulaşmayı amaçlamıştır. Doğu-Batı çatışması, alafrangalık özentisi gibi toplum sorunlarını öne alan romanlar yazmasına rağmen yazar, üslûbundaki sadelik ve doğallığın vermiş olduğu ihtişamla dikkati çeker. “Sözde Kızlar”, Peyami Safa'nın sosyal çürüme, ahlâk düşüklüklerini ele aldığı en güzel romanlarından biridir. Romanda yer alan cümlelerin anlam ve dilbilgisi bakımından incelenmesi sonucunda yazarın üslup özelliklerine dair aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır. Yaptığımız her yorum eserden alınan örnek cümlelerle desteklenmiştir.

Bu bölümde “**Sözde Kızlar**” romanında yer alan kelimelerin anlam özelliklerinin kullanılma düzeyleri tespit edilmeye çalışılmış, bu yapılırken adı geçen kavramlar hakkında açıklamalar yapılmış ve bu açıklamalarla birlikte romandan alınan örneklere yer verilmiştir.

Romanın anlam özellikleri bakımından incelenmesi sonucunda Peyami Safa'nın dil ve üslûbuyla ilgili şu bilgilere ulaşılmıştır:

Peyami Safa, romanda “Oğlan nur topu gibi idi” (40) ve “Hayvanlar, her vakitki gibi levent başlarını havada silkerek ufka doğrulttular ve arabayı, bir saman yığını gibi hafifçe, gürültüsüzce süratle çekip götürdüler.” (7) cümlelerinde olduğu gibi halk tarafından bilinen benzetmelerin yanı sıra “.....Yerlilere mahsus ince ve güzel âdetlerden konuştular.” (115) “Çepeçevre dağlar arasında Manisa, akşamları morararak susar; ince rüzgârlarla dağılan seyrek ezan seslerinden sonra belde, sonsuz bir sükûta

dalar, karanlık basınca, yamaçtaki evlerde cılız petrol lambalarının titrek ışıkları görülür.” (114) cümlelerinde olduğu gibi kendine has benzetmeleri de kullanmaktadır. Yazar romanda kullandığı benzetmeleri genelde herkesin anlayabileceği bir şekilde dile getirmiştir.

Söz sanatlarının edebî eserlerin anlaşılmasında ve yorumlanmasında önemli bir yeri olduğu göz ardı edilemez bir gerçektir. Edebî eserlerde mana ve fikri daha iyi anlatmak, açıklamak, zevkle okunmasını sağlamak ve ifadeyi derinleştirmek için sıklıkla söz sanatlarına başvurulur. Sözcüklerin her zaman gerçek manalarında kullanılması duygu ve düşünceleri, hayalleri anlatmaya yetmeyebilir. Bu yüzden edebi sanatlara başvurularak, anlatılmak istenen durumun daha iyi ifade edilmesi sağlanır. “**Sözde Kızlar**” romanında yazarın söz sanatlarına yer verdiği görülmektedir. Söz sanatlarından özellikle mecaza dayalı sanatlara ağırlık verilmiştir. Romanda “Nazmiye Hanım, bu sitem *fırtınasının* geçmesini bekliyordu.” (91) “Öteki, şarapnelle vurulmuş gibi insanı birdenbire çöktüren *sert* bir ıstırabın sadmesiyle arkaya doğru sendeledi.” (142) “Çünkü senden iki *kuyruk acısı* var...” (146) örneklerinde mecaz sanatı kullanılmıştır. Aynı şekilde “Sinemanın bitmesini bekleye bekleye sabrı tükenen arabacı...”(5) “Mecliste bir sükût başladı.” (43) Örneklerinde mecazı mürsel sanatının kullanıldığı görülmektedir. Bu maksatla mana üzerinde oyunlar yapılarak, sözün güzelleştirilmesi yoluna gidilmiştir. Yine romanda teşhis sanatı kullanılmış olup “Kira arabacısı, genç kıza dönerek, neş’esiz bir sesle...” (7) “Çingırağın sesi, karanlık yolun boşluğunda uzana uzana yürüdü...” (8) “Büyük kapının arkasında, boğuk bir hırıltı ile anahtar döndü...” (9) gibi örneklerle cansız varlıklara canlılık kazandırılmaya çalışılmıştır.

Yazar, anlatımında “Mebrure derin bir nefes alarak cevap verdi.” (15) “O eve de ilk gidişimdi, sen Türk hayatından acı acı şikayet ediyor, bana Viyana hakkında bir sürü suallar soruyor...” (60) “Behiç’le bu meseleyi inceden inceye konuşmadım.” (92) “Ufukta kehribar sarısı yılankavi parıltılar vardı.” (117) cümlelerinde olduğu gibi dilin aktarma unsurlarından yararlanmışır. Yazar, bu romanında dilin bütün zenginliğini gözler önüne sermiş ve anlatımı güçlendirmiştir.

Peyami Safa, anlatım gücünü arttırmak için, pekiştirme, güçlendirme ve kavramları zenginleştirme işlevine sahip ikilemeleri romanda sıklıkla kullanmıştır. Romanda geçen ikilemeler, şahısların yaşamdaki konum ve durumlarını pekiştirme

amacına hizmet etmektedir. Romanda kullanılan isim, sıfat, eş anlamlı sözcük ve yansımali seslerin bir araya gelmesi ile oluşan ikilemeler şunlardır:

1. Aynı anlamlı sözcüklerin yalın halleri ile kurulan ikilemeler:

“dikkatli dikkatli (6), ağır ağır (9), dalga dalga (40), sık sık (48), hayran hayran (60), kıs kıs (70), bucak bucak (137), yavaş yavaş (178), tekrar tekrar (179), sinirli sinirli (181), ciyak ciyak (201) , hüngür hüngür” (204/6)

2. Aynı anlamlı sözcüklerin ek alması ile oluşturulan ikilemeler:

“Sendeliye sendeliye (7), titreye titreye” (184)

3. Eş ve yakın anlamlı sözcüklerle kurulan ikilemeler:

“bitmez tükenmez (5), dağ taş (22), uslu akıllı (83), eşe dosta (151), deli divane” (198)

4. Anlamları zıt/karşıt sözcüklerden kurulan ikilemeler:

“karı erkek (5), sağa sola (35), karı koca (39), büyükten küçüğe (62), aşağı yukarı (83), sabahtan akşama (85), iyiyi kötüden (88), yerden göğe (91), kadın erkek (142), ana baba” (203)

5. İlave ile oluşturulan ikilemeler:

“büsbütün (62), bomboş (65), çarçabuk (68), kapkara (111), bembeyaz (118), bambaşka (125), dimdik” (133)

Ayrıca aşağıda verilen örnek cümlelerde de yazar ikilemeleri ve pekiştirmeleri kullanmıştır:

“Arabacı Nafi Bey’in nerede oturduğunu düşünürken, adam tanıyan gözlerle kadına dikkatli dikkatli baktı.” (6)

“Nadir, bu iki yeni dosta bakıyor, “Süphanallah” diyerek kıs kıs gülüyordu.” (70)

“Nevin, genç adamın konunu tutmuş, titreye titreye bağııyordu.” (184) örneklerinde olduğu gibi ikileme ve pekiştirme kullanmıştır.

Romanda yazar tarafından terimlere de yer verilmiştir:

“**Dans** bitince yeni gelenlere hatır sordular.” (43)

“Yavaş yavaş, **piyanonun** etrafında, Naciye Hanımla yanındaki erkeğin oturduğu kanepede...”(43)

“Doktor, **ilâcı** akıtalım...” (176)

Anlam bilgisi öğelerinin kişinin üslubu üzerindeki etkisi azımsanamayacak boyuttadır. Sanatçının üslûbunu ortaya çıkarmada onun eserlerindeki kelimelere

yüklediği anlamlar, kullanmış olduğu atasözleri ve deyimler, yöresel ifadeleri ne şekilde kullandığı önemli bir rol oynar. Peyami Safa'nın üslûbunun oluşumunda anlam bilgisi unsurlarının önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir.

Eserlerinde deyimlere fazlasıyla yer veren yazar, kendi milletinin değerlerini ve dil zenginliklerini son derece iyi bilir ve bunlara fazlasıyla vâkıftır. Kişinin yaşama dair tavırlarını ve dünyayı algılama şeklini yansıtan deyimler, dilde tasarrufu da sağlar. Peyami Safa, kültürel bilinç dışının yansımaları olan deyimler ile az sözle çok ve derin çağrışımları anlatımına taşır. Kültürel belleğin sözselsel ifadesi olan deyimlere romanında yer veren Safa anlatım gücünü arttırmak istemiştir:

“Fakat salondan içeriye, bir keçi yavrusu gibi koşa koşa, sıçraya sıçraya telaşla, heyecanla, yüzü kızarmış, gözleri parlamış bir genç kız girdi.” (41)

“Gece vakti el sıkmaya lüzum yok.” (57)

“Nadir'in parmağı ağzında kalmıştı...” (70)

“Akli başında, iyiyi kötüden ayıracak bir kız...” (88)

“Yoksa cür'et edemezdim dedi.” (100)

“Eğer sen cesaret vermeseydin, Fahri sana bu mektubu yazmazdı.” (129)

Recâizâde Mahmut Ekrem 1981 yılında yazdığı “Talim-i Edebiyat” adlı kitabında üç türlü üsluptan bahseder. Bunlar sırasıyla Âli (Yüce) Üslûp, Müzeyyen (Süslü) Üslûp ve Sade Üslûp'tur (Kabaklı, 1994:128). Peyami Safa “**Sözde Kızlar**” romanında kendi yazıldığı dönemdeki diliyle ele aldığımızda anlaşılmayan benzetmelere, kelimelere ve tabirlere yer vermemiştir. Bundan dolayı romanda yer alan kelimelerin anlamsal özelliklerine ve kullanılan kelime çeşitlerine bakıldığında Peyami Safa'nın üslûbunun süsten uzak ve sade olduğunu söyleyebiliriz.

Yazarın, Türkçenin genel yapısına uygun olarak eserinin büyük bölümünü hareket, dolayısıyla fiil ağırlıklı olumlu, olumsuz şekilleriyle fiil cümlelerinden oluşturduğu göze çarpmaktadır. Bu durumu yazarın Türkçeye hakim olmasına dil ve üslûp konusundaki titizliğine bağlayabiliriz. Bu özellik Safa'nın romanda isim cümlelerine çok fazla yer vermesine engel olmuştur. Eserden seçtiğimiz otuz sayfada yer alan 693 cümleden 210'u isim cümlesidir. Genel cümle sayısı içinde isim cümlelerinin oranı sadece % 30.30 'dur. Bu oranda isim cümlesine yer vermesi yazarın düşünce tezli roman anlayışına aykırı bir durum değildir. Romanda kullanılan isim cümlelerine bazı örnekler verelim:

“Tramvayın kadınlar tarafında yapayalnızdı.”(27)

“Oğlan nur topu gibi idi.” (40)

“Bu gece ziyareti, Behiç’in muvaffakiyetleri sırasına dizilmeye layıktı.” (58)

“Pederimin de Manisa’da ticareti yolunda idi.” (66)

“Söyleyeceğim şey size aittir.” (75)

“Zındığım birisin.” (76)

“Mebrure, köşkün bu değişikliğinden pek memnundu.” (85)

“Postahanedeki memurdur.” (109)

“Hava karanlıktı.” (122)

“Odur.” (127)

“Aşkın bile evvelden çizilmiş programları, muayyen safhaları vardır.” (124)

“Mebrure öyle değildi.” (187)

Peyami Safa “**Sözde Kızlar**” romanının dilini halk diline yaklaştırmak amacıyla konuşma dilindeki ek ve kelimeleri olabildiği kadar yazıda da göstermeye çalışmıştır. Bundan dolayı yazarın isim cümlelerinde ek fiili bitişik kullandığı görülmektedir:

“Salih öfkeli değildi.” (74)

“Hele bu kıza kuvvetle hareket etmek yanlıştır.” (82)

“Mebrure’ye tâbî değil görünüyordular.” (101)

“Behiç dün bir haylazdı.” (131)

“Salih yabana atılacak herif değildir.” (146)

“Haber pek doğru değil.” (154)

“Babamın Bolu’da evi, akrabası vardı.” (159)

“Belma bugün ölüdür, dostlar.” (186)

“Bütün yaşayanlar gibi hareket içindeydi.” (187)

“Öğrenmek için hemen en büyük fedakârlığa hazır.” (208)

Yazar, eserinde olayları anlatırken anlatıma güç kazandırmak için o olayı bizzat kendisi yaşıyormuş gibi anlatır. İsim cümlelerini oluştururken ek fiilin bütün zamanlarını kullanır; ancak romanda özellikle ek fiilin şimdiki zamanıyla oluşturduğu cümlelere yer verir:

“Mebrure hayretle bakıyordu.” (13)

“Mebrure’ye tâbî değil görünüyordular.” (101)

“Tertemiz, saf bir ruh, bu gözlerde kendisine bakılmasına müsaade ediyordu.”

(134)

“Sanki her tarafım, ayrı ayrı benden kopacak, sökülecek, ayrılacak gibi sarsılıyordu.” (168)

“Hasta, hafif hafif sıçrayarak iniliyordu.” (174)

Peyami Safa yazmış olduğu tüm eserlerinde dili ustaca kullanmaya çok önem verir. Romanlarında karakterlerin psiko-sosyal konumlarının belirlenmesinde dil unsurundan büyük ölçüde faydalanan yazar, dili, açıklayacağı meselelerin ağırlığına göre başarıyla kullanır. Bazen öyle farklı kelimeler kullanır ki paragrafın tamamı o kelimeye bağlı olur ve o kelime etrafında döner:

“Bu yeni hayatında tuvaletin büyük bir ehemmiyeti var. Bunun inceliklerini öğrenmelisin, şimdi dikkat et. Ve başladı: Yüzünün bütün derisini kulaklarının arkasına kadar bir krem tabakasıyla sıvadı. Parmaklarının ucunun yüzünün etlerine bastırarak kremi cilde içirmeye çalıştı, mermer taşın üstünde duran krepon sürmeyi eline alarak her iki göz kapaklarının üzerine kuvvetli bir leke sürdü, parmaklarının uciyle bu sürme lekesini dağıtmaya, gözkapaklarını, göz çukurunu, kirpiklerinin etrafını gümüşü gölge ile boyamaya başladı.” (35)

Yazar, romanının incelenen otuz sayfasında bulunan 2716 cümleden 1739’unda tamlamalara yer vermiştir. Bu da cümlelerin % 64.02’üne tekabül etmektedir. Cümlede en az bir tamlamaya yer verdiği gibi, aynı cümle içerisinde hem isim, hem de sıfat tamlaması kullanmıştır. Herkes tarafından bilindiği gibi önemli yazarların ustalığı yaptıkları tasvir gücünde saklıdır. Yazarın anlatımını tamlamalarla güçlendirmesi bir üslup özelliği olarak karşımıza çıkar:

“Moda caddesinde bu kılıkla gezerdi.” (40)

“Zaten heyecan içinde bulunduğu için sesinde, tavırlarında, yüzünde oldukça derinleşen bir hassasiyetin izleri görünüyordu.” (50)

“Bu yirmi yedi, yirmi sekiz yaşlarında, yüzü yanık, gözleri patlak, etleri büklüm büklüm kırışmış, başı, elleri ve ayakları büyük, bütün vücudu titrek, üstü başı dağınık, tuvaletsiz, pantolonu ütüsüz bir delikanlı.” (69)

“Yorgunluğunu söyleyen Mebrure, odasına çekildi, fakat titretici soğuk bir hava yüzüne çarptı.” (117)

“Zavallı Hatice müsaade etmeliydi de mezar taşının üstüne bir Arap şairinin mezarındaki şu cümle yazılmalı...” (205)

Yazarın isim+yardımcı fiil şeklinde oluşturduğu birleşik fiillerde genellikle “etmek” yardımcı fiiline yer verdiğini görüyoruz. Bu etken çatılı yardımcı fiil tercihi yazarın kişiliği ve üslubu hakkındaki tespitlerimizi destekleyici özelliktedir.

“Memur daha nezaketli sözüne devam etti.” (23)

“Fahri, yanık alnının büklümlerinde parmaklarını gezdirerek, muhakeme etti.”
(141)

“Şaşkınlıktan ben de kabul ettim.” (170)

Romanda kullanılan isim cümlelerinin büyük bir kısmının yüklemi “var” sözcüğüdür. Fiil cümlesinden sonra kişinin fikirlerini söylemeye en yatkın cümleler “var”, “yok” yüklemeleriyle oluşturulan isim cümleleridir. Yazar bu sebeple isim cümlelerinde böyle bir tercihe yönelmiştir:

“Geceyarısına birkaç dakika var.” (5)

“Fakat Mebrure Hanımın büyük bir kederi var.” (6)

“Yok mu?” (9)

“Hanımefendi yok, küçük hanımefendi var.” (9)

“Gecikmesinin ehemmiyeti yok.” (21)

“Fakat çeneyi bırakalım, benim bir fikrim var.” (79)

“Yüzünde can sıkıntısı izleri vardı.” (85)

“Size bir mektup var.” (127)

“Tehlike var.” (138)

“Bu satırlarda teselli, şefkat, bu satırlarda ebedî can yoldaşlığı, lekesiz ve kuvvetli rabıta vaitleri vardı.” (139)

Yazar zaman zaman sadece yüklemden meydana gelen cümleler de kurmuş böylece cümle çeşitliliğini arttırarak anlatım gücüne zenginlik katmıştır:

“Durdu.” (16)

“Mırıldanıyor.” (24)

“Reddetti.” (37)

“Keşfedemedim.” (41)

“Çıkmayacağım.” (57)

“Soruyorlardı.” (144)

“Gelmedi.” (149)

“Öldü.” (183)

Peyami Safa “**Sözde Kızlar**” romanında 1435 sıralı cümlelerin çoğunda bir ya da birden fazla basit çekimli fiil kullanmıştır. Ardından sıralı cümleyi oluşturan cümleleri birleşik çekimli kipin ekiyle bağlamıştır. Sıralı cümle oluşturma konusunda adeta bir sistem meydana getiren Safa’nın cümle kurmadaki bu hüneri büyük ölçüde bu sistematik yapıdan kaynaklanmaktadır:

“Elindeki mendili didikleyerek, dudaklarını ısırarak yürüyor, gittikçe sinirleniyordu.” (49)

“Salih eline geçen resmi bir toplu iğne ile bu duvara ilişitirir, yeni bir resmin eskilerden birini yarı yarıya kapatmasına ehemmiyet vermezdi.” (79)

“Genç kıızı her zaman dikkatle dinliyor, sözlerine çok ehemmiyet verir görünüyordu.” (85)

“Nadir kendisinde görülmiyen bir telâşla, merdivenleri ikişer ikişer çıkıyor, genç kıza hiç dikkat etmiyordu.” (149)

“Hatice cevap veremiyor, artık kısa kısa, çiy, keskin çığlıklarla sığıyor, boğulur gibi hırıldıyordu.” (172)

“Güzide ellerini çırpıyor, küçük başını fazla uyutan bir şarap sersemliğiyle oraya buraya koşuyor, düşünceli görünen Behiç'i kolundan çekiyordu.” (180)

“Bak evlâdım, benim babam titiz, geçimsiz bir adamdı, beni sık sık döverdi.” (203)

Romanda devrik cümle yazar tarafından az sayıda kullanılmıştır. Bu durum yazarın Türk düşünce sistemine ve dolayısıyla da Türkçeye hakimiyetinin başka bir göstergesidir. İncelen 693 cümlelerin yalnızca 71'i devrik cümledir. Devrik cümlelerin genel cümle sayısı içerisindeki oranı sadece %10 dur:

“Manisa rüya gibidir Mebrure Hanım...” (70)

“Bunları kim için söylüyorsun baba?” (76)

“Nedir o?” (132)

“Belma bugün ölüdür, dostlar!...”(186)

“Etrafına bakındı, coşkunluğunu ifade edebilecek müthiş kelimelerden birini kendisine hatırlatması için.” (187)

“Bunu size hiç ödemiyeceğim efendim.” (199)

Peyami Safa gerek çok kısa ve gerekse de çok uzun cümleleri bir arada ustalıkla kullanır. Bu durum yazarın üslup konusundaki başarısını gözler önüne serer:

“Pangaltı.” (5)

“Çepeçevre dağlar arasında Manisa, akşamları morararak susar; ince rüzgârlarla dağılan seyrek ezan seslerinden sonra belde, sonsuz bir sükûta dalar, karanlık basınca, yamaçtaki evlerde cılız petrol lambalarının titrek ışıkları görülür.” (114)

“Mebrure Hanım, daima yanlış düşünüyorsunuz, beni tecavüzkâr bir adam sanıyorsunuz, yanıyorsunuz, aldanıyorsunuz, ben size karşı bir kere hata yaptım, bu hatayı tekrar etmek istemem; sizin pek ciddî bir kız olduğunuzu biliyorum, en küçük münasebetsizlikten kaçınıyorum.” (56)

“Hepsi bu.” (5)

“Öyle bir uyanış uyandım ki, ah, Mebrure, bu tavanı basık odamda geçirdiğim geceleri, karyolamı sarsarak, göğsümü yırtarak ağladığım geceleri bütün genç kızlar bilseler; ah Mebrure, benim felâketime habersiz koşan binlerce, müslüman kızına bu karanlık odadan haykırabilsem, kısık ve öksürüklü sesimi duyurabilsem; ah, Mebrure, ne diyeyim?” (156)

“Kapı.” (204)

“Ve tarif ediyordu, herkes alâka gösterdi. Ebe, gözü bağlanarak bir köşe koltuğuna oturtulacak; evvelâ bir kişi, ebenin önüne gelecek; sesini gücü yettiği kadar gizliyerek, meselâ kısık bir nefesle, birkaç kelime söyleyecek, eğer ebe bunu keşfederse kurtulacak ve yerine öteki geçecek, keşfedemezse, önünde duranın vücudunu yoklamaya da salâhiyeti olacak, böylece, her ebe, gözleri bağlı, karşısındakinin kim olduğunu, ya kısık sesinden yahut da vücudunun bir hususiyetinden keşfetmeye çalışacak.” (180)

Peyami Safa'nın dil ve üslubundaki en önemli özellik cümle yapısındaki sağlamlıktır. O dilin olanaklarını çok iyi kullanır ve dilsel açılımları sanatkâr ruhuyla sentezlemede ustadır. Romandan geneli verecek şekilde alınan toplam 30 sayfa ve 693 cümle üzerinde yaptığımız inceleme sonucunda şöyle bir tablo oluştu:

Tablo 1. Romanda Cümle Yapısı

<i>Cümle</i>	<i>İsim Cüm.</i>	<i>Fiil Cüm.</i>	<i>Olumlu Cüm.</i>	<i>Olumsuz Cümle</i>	<i>Soru Cüm.</i>	<i>Kurallı Cümle</i>	<i>Devrik Cümle</i>
693	210	483	594	32	67	622	71

Toplam 693 cümle içinde %69 fiil cümlesi ve %59 basit cümle ve %89 kurallı cümlelerin tespiti kısa ve özlü anlatımı tercih eden yazarın, Türk dilinin genel cümle yapısına bağlı kalma isteğinin, devrik cümlelerin %10 oranında olması ise diyalog yoluyla anlatım tekniğinin bir sonucudur.

Romanı incelediğimizde fiil cümlelerinin daha sık kullanılması, Safa'nın iletmek istediği mesajı sunma biçimiyle ilintilidir. Kullanılan bu fiil cümleleri, öğrenilen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman, şimdiki zaman fiil kiplerinin zamansal işleviyle bağlantılıdır. Fiillerin, zaman, kip ve görünüş üçlüsü içerisindeki amaçlı yerleşimi, anlatımda akıcılığı sağlamak amacıyla yöneliktir:

“Aynanın önüne geçtiler.” (35)

“Behiç’le Siyret, köşkten çıkınca Tepe’ye doğru yürümüşlerdi.” (81)

“Bu gece bir taarruz daha yapacağım.” (46)

“Nadir kendi odasının kapısını açtı.” (65)

“Hele kendi odası pek sinirine dokunuyordu.” (79)

“Behiç’le Siyret, köşkten çıkınca Tepe’ye doğru yürümüşlerdi.” (81)

“Behiç de o gecesini düşünmekle geçirmişti.” (118)

“Mebrure cevap vermiyordu.” (131)

“Gaibi bir şartröz uzatıyordu.” (144)

“Hasta söz söylerken, son derece güçlük çekmeğe başlamıştı.” (171)

“Onun çığlıklarını hatırlıyordu.” (193)

“Mebrure, koltuğa otururken hafif sararmıştı.” (196)

Yazar romanda pekiştirme sıfatlarını kullanarak, anlattığı kişilerin ve durumların yoğunluğunu vurgular:

“Bomboş, bembeyaz, dimdik, kapkara, büsbütün, çarçabuk, kaskatı, kıpkızıl, simsiyah, tostoparlak, kıpkırmızı, kupkuru”

Kullanmış olduğu bu pekiştirme/berkitme sıfatlarının niteliği, kişinin açmazlarını ve yaşama tutunma aşamasındaki yansımalarını gösterir.

Yazar romanda sosyetenin yaşadığı bohem hayatı, biraz da ironik bir yaklaşımla irdelemiştir. Özellikle sosyal hicve geniş yer verdiğini ifade eder. Konuyla ilgili görüşlerini şöyle dile getirir: “Biliniz ki satirik, yani hicvî romanlar bir devrin gayrı tabii hadiselerini sezerek onun tuhaflığını hissettiren eserlerdir... Sözde Kızlar 'ın maksadı bu garabeti ifade etmektir... Sözde Kızlar, devrin çığırından çıkmış ahlakını zevkini, hayatını hicvetmek için yazılmıştır (Ayvazoğlu, 1998: 77).

Salih, babasına Nâfi Bey'in köşkünü alaycı bir tutumla anlatmaktadır:

“Gittiğimiz yer Şişli’de Nâfi Beyler... Namuslu, dindar bir aile... Sana yüz kere söyledim ki bu aile gibi namuslusuna dünyanın hiçbir yerinde tesadüf edilemez.” (77)

Peyami Safa'nın “**Sözde Kızlar**” romanında natüralizm akımından bazı izler bulunmaktadır. Onun natüralist bir romancı olduğunu söylemek yanlış olmaz. Natüralizmin temel ilkelerinden biri olan soyaçekim faktörünün yasak ilişkiler ve aldatma konusunda Safa tarafından dikkate alındığını görmekteyiz. Güzide, annesi gibi ilişki düşkünü bir kızdır, hemen ilk teklifte bir erkekle yatmayı kabul eder. Nevin ve Behiç yine yasak ilişki konusunda annelerinin yolundadır. Olaya diğer açıdan baktığımızda ise Behiç'in bütün zorlamalarına, yine Behiç, Nevin ve Nazmiye hanımın tezgâhlarına karşın Mebrure yasak ilişki ya da tuzağa düşme konusunda taviz vermemiştir. Çünkü o annesiyle aynı karakteri taşımakta ve onunla benzer davranışlar sergilemektedir. Doğuştan bazı özellikler taşıdığı için, İzmir'de Amerikan Koleji'nde okumasına karşın ahlaki açıdan kendisini Türk geleneklerine uygun şekilde yetiştirmiştir. Kalıtımın etkisinin vurgulanmaya çalışıldığı en çarpıcı örnek ise Behiç ve Belma'nın çocuklarının da frengi hastası olarak doğmasıdır. Belma çocuğa hastalığın babasından geçtiğini söyler. Bu da yazarın yukarıda anlatmaya çalıştığımız natüralizmin prensiplerinden biri olan kişilik özelliklerinin anne-babadan geldiğini vurgulamaya çalıştığı yönündeki tezimizi doğrular nitelikteki somut bir örnektir. Belma ve Salih'in babasının tanıtıldığı sahnede, hoca olmasına karşın bu gençlerin babasının da içkili eğlenceli gezintiler düzenleyip roman kadınları ile ilişki yaşadığına değinilmektedir:

“Sakal koyuvermezden evvel yaptığın hovardalıkları annem anlatmakla bitiremiyor. İstanbul’u haraca kesmişsin. Hâlâ mahallenin tazelerinde gözün var. Onlar da senden hoşlanıyorlar. Mustafa Efendi sırttı: - Anladık amma Salih reis, ben gençliğimde sizin gibi eğlenmezdim ... Haydarpaşa’dan bir muhacir arabası kiralar, yirmi kişi içine dolardık. Yanımıza hokkabaz Portakaloğlu ile çengilerini de alırdık, bir altına gelirdi ... Yer içer, eğlenir, her şeyi yapardık. Akşama eve döndüğümüz zaman ağzımızı nane ile yıkar, yine camiye gider, mahallenin ihtiyarlarının elini öper, hovardalığı hiç çaktırmazdık.” (78)

Kişileri bu şekilde davranmaya yönelten nedenlerden birisi de kültürel değişim ve çevre faktörü iken diğerinin kalıtım olduğu açıkça görülmektedir. Kişilerin, kişilik ve ahlak anlayışlarının oluşmasında çevrenin yanı sıra kalıtımın da önemli bir etkisi vardır.

Peyami Safa anlatım tekniği ve kurgu bakımından özgün niteliklere sahip olan bu romanında bir genç kızın macerasıyla yüksek tabakanın içinde bulunduğu ahlakî esas alır ve bireylerin kendi oluş serüvenlerini açıklar. Bunu yaparken de iç monolog, dış monolog, iç çözümlenme, iç diyalog, dış diyalog, tekniklerinden yararlanır. Safa bireylerin yaşama tutunma yönündeki atılımlarını, iç ve dış konuşmalarla metne taşır. İç monologlar Safa'nın üslubunun en önemli belirleyicisidir. İç monolog tekniği, anlatıcı ile okuyucuyu baş başa bırakır.

Peyami Safa'nın “**Sözde Kızlar**” romanında kullandığı tekniklerden biri de iç monologdur. Kahramanların psikolojisini, iç dünyasını, aklından geçenleri aktarmak için kullanılan bu teknik, okuyucuyu, kahramanın iç dünyasıyla karşı karşıya getiren bir yöntemdir. Kişilerin iç dünyalarını, düşüncelerini aracısız olarak okura aktarma imkânı sağlayan iç monolog tekniği Safa'nın üslûbunun bir parçası olarak romanda karşımıza çıkar:

“Behiç’le evlenmek!... Behiç deyince, evvelâ, uzun bir gölge, bir resim, moda gazetelerinde zarif duruşlarını beğendiği gençlere benzeyen biçimli şekillerden biri gözünün önüne geliyordu. Sonra kıvraklığını, gururunu, hodbinliğini, bazan inceliğini ve sevimliliğini hatırlıyordu. Her mecliste etrafına tahakküm eden, alnını hiç eğmeyen, süzük ve yorgun gözleriyle zaman zaman istihzalı, hâkim gururlu, sakin ve şen bakan, garip hareketleriyle müphem zevkler, saadetler vadeden, fakat kirpiklerinin dibinden hiç eksilmeyecek yalancılık ve aldatıcılık buruşuğuyla bu genç, tehlikeli ve cazipti. Kabul ettiği fedakarlığın ehemmiyeti inkâr olunamazdı.” (134)

“Mebrure bunu düşünürken yüzünü avuçlarına gömerek, kendi kendine diyordu:” Ah... Ben onun gibi olamadım, hayır, yengem de aldanıyor, mübalâğa ediyor, ben anneme çekmedim. Ah... Annemin kalbinden bana bir zerrecik fazilet kalsaydı, babamın bugünkü haline tahammül edemez, kendimden geçer, ya hastalanır, öldürdüm yahut ne olursa olsun, dağ taş demez, yollara düşer, memleketin her tarafına karış karış, bucak bucak arıyarak zavallı adamdan bir haber alırdım. Annem benim yerimde olsaydı bunu yapardı hiç şüphesiz , şüphesiz...” (137)

“Ben yaşamıyorum gibiydim, kalbimin üstünde, sanki... ağır bir gülle vardı, güç nefes alıyordum, korkulu rüyalarda olduğu gibi, çenem kilitlenmiş, göğsüm... böyle... sınımsız ezilmiş, sesim çıkmıyordu.” (166)

Bir kişinin karşısındaki insana veya insanlara konuşma fırsatı vermeden, tek taraflı ve uzun bir biçimde sesli olarak konuşması olan dış monolog Safa'nın anlatılarının pek çoğunda kullanılan anlatım ve aktarım tekniğidir:

“Görüyorsun ya... Açıkça Mebrure'ye kur yapıyor. Senin verdiğin teminat hep boşa gitti. Behiç'in söyledikleri de yalan, hep yalan, daima yalan...Beni böyle, hırpalanmış bir mendil gibi lekeliyerek ortaya attı, bin vaatten, bin hileden, dalavereden sonra yapayalnız bırakıyor... Behiç' le evlenmezsem ben ne yapabilirim?... Beş seneden beri her gün, her gece bana izdivaç vaadetti, halbuki gözümün önünde türlü türlü kadınlara sataştı şimdi de Mebrure...” (49)

“Herkesin gözünde günahkârdım, çocuğumu yaşatmıya hakkım yoktu, takatim yoktu, insanlar tarafından değil, Allah tarafından da himaye edilemezdim. Bak, ne günler: Bir Salı, -Salıların uğursuzluğuna çok inanırım- ağrılarım başladı. Siyret'e telefon ettim, Behiç'i çağırttım. Şunu söyleyeyim ki benim gebeliğimden hiç kimsenin haberi yoktu. Köşktekiler, yalnız Boğaziçi'nde bir odada oturduğumu biliyorlardı. Behiç o gece, bir doktor arkadaşıyla geldi. İki gece kaldılar, bir de gizli ebe getirdiler...” (160)

İki ya da daha fazla kişinin sesli ve sözlü olarak konuşması şeklinde geçen dış diyalog, yazarın aradan çekilmesi, okurun metin içindeki kişilerle karşı karşıya kalması ve olaya katılımı bakımından önemlidir:

“- Bonsuar Mebrure Hanım, nasılsınız?

- Mersi, iyiceyim.

- Dün gece sabaha karşı yatağıma girerken, eski “arşiv”lerimi karıştırmak aklıma geldi, kâğıtlar arasında ne bulsam beğenirsiniz?

- Tahmin edemiyorum.

- Sizin resminizi.

- Mebrure pek merak etti:

- Nasıl resim, nasıl resim?

-Küçüklük resminiz. Erkek elbisesiyle çıkmış.

-A...Çok tuhaf... Benim böyle resmim olduğunu hiç hatırlamıyorum.” (29)

“- Sana Mebrure' den bahsettim değil mi?

- Az buz hatırlıyorum

- Tamam... Bir kere taarruza geçtim.

- E ...

- Reddetti.
- Sonra?
- Dün teniste kolum incindi bahanesiyle ona bir masaj yaptırdım.
- Yaptı mı?
- Tabii ...
- Düşer öyleyse.
- Pek düşeyeceğ benzemiyor. İnatçı, fakat nefis ha ...
- Görelim şunu be.” (37)

İç monolog tekniğinin sessiz, sözsüz ve dolaysız düşünme aktarım şekli, iç konuşma/diyalog tekniğinde, sesli-sözsüz ve serbest dolaylı anlatım aktarımına dönüşür.

“**Sözde Kızlar**” romanında iç diyalog tekniğine de yer verilmiştir:

Romanda anlatıcı zarfları karıştırıp, olayın kaynağını ararken kendi kendine konuşur ve yorumda bulunur:

“Burada yok. Bu da değil... İhsan, İhsan... İşte elifler... Yok... inşallah bulunmaz... Zira bunlar fecayi listeleri... işkenceler... Bi şu zarf kaldı... Bakalım... İhsa... İhsa... İhsan Efendi...” (24)

Romanda gerçeği farklı yönleriyle veren Safa, anlatma tekniği olarak; anlatma, gösterme ve tasvir tekniklerini tercih eder. Anlatma tekniğinin ön plana çıkarıldığı romanda Tanrısal anlatıcı olayların aktarımında anlatan konumundadır. Aşağıda verilen örnekte anlatma ve gösterme teknikleri bir arada kullanılmıştır:

“Karyoladan indi, terlikleri giydi, odanın bahçe üstündeki pencerelerinden birini açtı, sabahın taze havasını, ilahi bir şerbet içer gibi, derin derin içine çekti, pencerenin önünde belki bir saat oturdu. Bahçede yüksek, yetişkin çamlar vardı. Bunlardan birinin bol gölgesinde büyük, kahverengi zemin üzerine beyaz benekli, güzel ve cins bir köpek yatıyor. Bu hayvanın şuarsuz, âsude ve kaygusuz yatışını seyretmek Mebrure'nin hoşuna gitti. Köpek yüzükoyun yere uzanmış, başını toprağa dayamış, kuyruğunu kıvrımış, büyük kavgalardan dönüp yorgun düşen bir kaplan gibi ihtişamlı ve soğukkanlı idi.” (12)

Anlatma tekniklerinden biri de tasvir yoluyla anlatımdır. Modern anlatılarda da başvurulan bu teknik, Safa'nın eserlerinde de gözlemlenir:

“Sinemanın kapısında iki siyah, parlak derili, gürbüz hayvaniyle, zarif bir araba duruyor... Büyük hava lâmbalarının aydınlattığı boş caddede tek tük insanlar... Bezin

seslerle dolaşan bir iki satıcı, uzaklardan akseden son tramvay çanları, raylarda yer altından geliyormuş gibi derin bir uğultu...” (5)

Dış görüntünün bir kamera objektifinden odaklanarak anlatıldığı romanda tasvirî üslûp, kurmaca dünyanın gerçekliğini nesnel bir anlatımla gözler önüne serer:

“Bu yirmi yedi, yirmi sekiz yaşlarında, yüzü yanık, gözleri patlak, alınının etleri büklüm büklüm kırışmış, başı, elleri ve ayakları büyük, bütün vücudu titrek, üstü başı dağınık, tuvaletsiz, pantolonu ütüsüz bir delikanlı.” (69)

Safa, ana kılavuz motif anlamına gelen Leitmotiv tekniğini kullanmıştır. Bu teknik, roman şahıslarını belirleyen tipik özellikleri vermede kullanılır:

“İçeriye bir genç girdi... Orta boylu, sarışın, küçük ve yuvarlak başlı. Bıyiksız yüzünde uykusuz gecelerin buruşuklukları, mavi gözlerinde tatlı bir zevk yorgunluğu var.” (18)

Peyami Safa'nın anlatılarına güç katan tekniklerden biri de montaj tekniğidir. Bu teknik esas itibarıyla, bir yazarın başkasına ait olan anonim, ilahi veya ferdi bir söz yahut yazıyı kalıp halinde eserinin terkinde kullanmasıdır.

Romanda kullanılan montaj tekniğinin dağılımı şu şekildedir:

Tablo 2. Sözde Kızlar Romanındaki Montaj tekniğinin Dağılım ve Görünümü

Yazılım Şekli	Anlatıdaki Gösterge Şekli	Terkip Şekli
Normal yazım, küçük harf	Deyim	Kalıp halinde
Normal yazım, küçük harf	Deyim	Kalıp halinde
Normal yazım, küçük harf	Deyim	Kalıp halinde
Normal yazım, küçük harf	Deyim	Kalıp halinde
Normal yazım, küçük harf	Deyim	Kalıp halinde
Normal yazım, küçük harf	Deyim	Kalıp halinde
Normal yazım, küçük harf	Deyim	Kalıp halinde

İncelediğimiz 2716 cümlelerin 193'ünde fiilimsi yer almaktadır. Eserde fiilimsi kullanılan cümlelerin oranı % 7.09 'dur. Türkçedeki fikir cümleleri fiil ve fiilimsi yapılarına dayanarak kendini gösterir. Yazarın fiil cümlelerinin yanında fiilimsi içeren cümleleri de sıklıkla kullanması eserinin düşünce eksenli olmasının bir sonucudur. Tabii olarak düşünceye dayalı eserlerde bu tür cümlelerin yer alması gerekir. Düşüncenin en kolay ifade edildiği cümle türleri, fiilimsi kullanılan cümlelerdir:

“Genç kız, bu ihtiyar askerin heybetli vücuduyla elpençe divan duruşuna, resmin mukavvasından odanın köşesine dikilmiş keskin ve cesur gözlerine, alnının iradeli ve azimli kırışıklıklarına baktı, dikkatle, uzun uzun baktı duvardan ayrılarak ağır ağır üstüne gelir gibi kabaran bu insanın hakikaten sağ olmasını tasavvur etti.” (14)

“En iyisi gazetelerden birine ilân vermek.” (23)

“Şimdi plânı değiştirmek, kıza uslu akıllı görünmenin çaresine bakmak lazım”. (83)

“Bazı, kurşunî bir bulut kümesinin çatlaklarından sızan bembeyaz, gümüş kadar parlak, keskin bir ışık, karanlıklarda bir projektörden çıkan muntazam huzmeler gibi gittikçe genişleyerek boşluğa yayılıyordu.” (118)

“Kendi de bir kadeh yuvarlıyor, likör sarhoşluğunun fena sonucunu hiç düşünmeden, sık ve deli kahkahalar atıyordu.” (146)

“Hasta, güç işitilen bir sesle, dudaklarının ucunu hafifçe kıpırdatıp başını sallayarak Mebrure'nin kulağına eğildi.” (161)

Peyami Safa'nın daha ilk hikâyelerinden başlayarak son romanlarına kadar, konuşma dilini üstün bir başarıyla kullandığını; güzel yazı gösterişlerinden yapmacıklardan, gereksiz söz oyunlarından kaçındığını ve genellikle kısa cümlelerle sade ve kıvrak bir anlatımla romanlarını yazdığını ifade edebiliriz:

“- Kimi istiyorsun?

- Hanımefendiyi...

- Hangi hanımefendiyi?

- Nazmiye Hanım...

- Hanımefendi yok!

- Yok mu?

- Hayır!” (9)

Peyami Safa'nın romanda ara söz ve ara cümlelerden yararlandığı görülmekte; hatta bazen aynı cümlede birden çok ara söze rastlanmaktadır. Aşağıda verilen örneklerde görüldüğü gibi ara sözler genellikle fiilimsi ve tamlamalardan oluşmaktadır. Fiilimsi ve tamlama tercihi yazarın edebî kişiliği ve üslubuna uygun bir tercihtir. Bu ifade şekli yazarın düşüncelerini daha yoğun bir anlatımla verme çabasının doğal bir sonucudur:

“Haydi, sıra sana geldi.” (36)

“Görüyorsun ya...” (49)

“Yahut böyle görünmesini pek iyi biliyordu.” (63)

“Anladık amma Salih reis, ben gençliğimde sizin gibi eğlenmezdim.” (78)

“Fakat anlamadı.” (99)

“Mebrure Hanım, ben bu kızları eksiksiz tanırım.” (113)

“Aman beyim burada Çingeneler vardır, onlar olmalı, her zaman yaparlar.” (126)

“Ah, bu manzarayı görmek isterdim.” (188)

“Daha öğrenemedim efendim.” (194)

“Küçük hizmetçi kız da, gülerek Mebrure’ye bakıyor, dilinin ucuna gelmiş birşeyi söylemek ister gibi görünüyordu.” (202)

“Belma bugün ölüdür, dostlar.” (208)

Eserde Safa, aşırı derecede süslü bir dil kullanmaktan kaçınmış ve söz sanatlarıyla yüklü ağır bir anlatımı tercih etmemiştir. Bu tarzı, yazarın düşünceyi ve içeriği öne çıkararak, içeriğin genel gelişimi ve seyrine uygun bir üslup kullanma amacına bağlayabiliriz:

“Hayvanlar, her vakitki gibi levent başlarını havada silkerek ufka doğrultular ve arabayı, bir saman yığını gibi hafifçe, gürültüsüzce süratle çekip götürdüler. (7)

“Oğlan nur topu gibi idi.” (40)

“Başımdan o kadar vak’a geçtikî etrafımdaki insanlar bana hep tehditkâr görünüyorlar, şu çam ağaçları hattâ kameriyenin etrafını saran taflanlar bile içime korku veriyor...” (47)

Yazar birkaç cümlede farklı söyleyiş yöntemleri kullanmıştır. Bu durum romanın ifade zenginliğini arttırmıştır. Bu farklı kullanışlar Peyami Safa gibi bir üstadın elinde ilk okuyuşta hissedilmeyecek derecede metnin içine sindirilmiştir:

“Fakat umumiyetle zehirlenenlerin imdadına koşulduğu zaman, semmin dahilen ve haricen istimal olunduğuna nazaran icray-ı tedabiri ikiye münkasimdir.”(174)

“Son heceleri daha keskinleşerek, uzanan, kulaklarını tırmalıyan bu “Hatice... Hatice... Hatice...”lerden sonra, kadın, yerde, kanlı ve pıhtılı kusmuk birikintilerini görerek yatağın kenarına arka üstü düştü, bayıldı.” (178)

Peyami Safa romanda bazen aşamalı durumları içeren cümleler de kurar:

Ertesi gün sabaha karşı, güneş daha yeni doğarken gözleri açıldı. (11)

“Sonbaharın sisli bir günü idi.” (83)

“Mevsim gene ilkbahardı.” (159)

“Koşunuz, Belma kendini zehirledi.” (172)

“Hasta, birden yorularak sustu...” (175)

Romana roman kahramanlarının kişilik özellikleriyle ilgili üslûp açısından bakıldığında; romanının başkahramanı Mebrure Amerikan kolejinde gördüğü eğitimin etkisiyle, kültür ve eğitim açısından son derece donanımlıdır. Batı modeliyle kendini son derece yetiştirmiş, ahlaki açıdan Türk toplumunun benimsemiş olduğu değerlere bağlı bir yaşam sürdürme çabası içindedir. Köşk sakinlerinin “hoppa, delice ve biraz iğrenç bir hayat” yaşadıklarını düşündüğü için bakış açısı bunlara karşı olumsuzdur:

“Mebrure için bu köşk, büyükten küçüğe, kadından erkeğe, teklifsizden yabancıya kadar hep sefih, zevk düşkün, hafif meşrep insanlarla dolu.” (61)

“Mebrure pek iyi dikkat etti ki, bütün bu insanlar şu evde, yalnız birbirlerine zevk, eğlence ve heyecan vermek için yan yana gelmişlerdi. Bu maksada yürümek için başkaları tarafından kudsî tanınan herşeyi hurafe sanıyorlar, korkmadan çiğniyorlardı.” (62)

Yazar, romanda dönemin sosyal yapısına ait özellikleri günlük yaşantı yoluyla verdiği gibi bunların kültürel alt yapısını da kullandığı kelimelerle öne çıkarır:

Sanatçı romanda yeni karşılaştığımız birtakım sözcükleri kullanmıştır:

“İyi amma... kabil... değil.” (6)

“Mebrure, vücutça, hisçe, fikirce yorgun, ezik, bitkin, halsiz, mecalsiz sandalyelerden birine kendini bıraktı.” (11)

“Bu hayvanın şuursuz, âsude ve kaygusuz yatışını seyretmek Mebrure’nin hoşuna gitti.” (12)

“Muhacirîn Müdüriyeti’nin nerede olduğunu bilmiyordu.” (22)

Romanda “Mebrure bu adamdan korkuyordu, bunu kendi kendisine itiraf etti.” (63)

“Yarın sizinle Çamlıca’ya gidelim. (116) cümlelerindeki gibi temel anlamlı kelimeler değişmeceli anlatımın olmadığı, doğrudan anlatımın gerçekleştiği cümlelerde yer almıştır. Bu tür kelimeler ilk anlamlarında kullanıldıkları için anlatılmak istenenin kolay bir şekilde anlaşılmasına imkân sağlamıştır.

Romanda “Genç kız, âni bir cür’et hamlesiyle, titreyen ellerini çingırağa götürdü, asabî bir hareketle parmaklarını çevirdi. (döndürmek) (8) “ Behiç yarım adım geriledi. (çekilmek)” (19) cümlelerindeki gibi kelimelerin cümlelerin içerisinde kazanmış olduğu yan anlamlar, günümüzde de her zaman kullanılan anlaşılması güç

olmayan yan anlamlardır. Bu tür kelimelerin kullanımı dilin zenginliğini ve akıcılığını göstermektedir.

Yine “Koldan su gibi akacak kadar zayıf değil, ayak vezinlerini bozacak derecede şişman da değil, tam ölçü!... (43) “ Öteki şarapnelle vurulmuş gibi insanı birdenbire çöktüren sert bir ıstırabın sadmesiyle arkaya doğru sendeledi.” (142) cümlelerinde kullanılan benzetmeler aracılığıyla soyut anlatımlar, somut şekle getirilerek okuyucunun romanı daha kolay anlaması sağlanmış, roman ilgi çekici hale gelmiş ve anlatıma estetik bir bütünlük verilmiştir.

“Nevin o hızla kardeşinin odasına koştu, cırtlak sesiyle onu uyandırdı ve Mebrure ile konuştuklarını taze taze anlattı.” (133) “Hasta keskin bir çığlık daha kopardı.” (174) cümlelerindeki gibi çok anlamlı kelimelerin kullanılması kelimelerin anlam zenginliğini ortaya çıkarırken, okuyucuların kelime hazinesinin de fazlasıyla gelişmesine meydan vermektedir.

“Ne bitmez tükenmez, karnakatası, belâlı oyunmuş be... (5), “Şimdi plânı değiştirmek, kıza uslu akıllı görünmenin çaresine bakmak lâzım. (83) cümlelerindeki gibi aynı cümle içerisinde eş anlamlı kelimelerin kullanımı; “Mebrure için bu köşk, büyükten küçüğe, kadından erkeğe, teklifsizden yabancıya kadar hep sefiş, zevk düşkünü, hafif meşrep insanlarla dolu.” (62) “Yerden göğe kadar hakkın var, hepimize kız.” (91) cümlelerinde olduğu gibi aynı cümle içerisinde zıt anlamlı kelimelerin kullanılması anlatımı güçlendirmiştir.

“Çepeçevre dağlar arasında Manisa, akşamları morarak susar...” (114) “Büyük hava lâmbalarının aydınlattığı boş caddede tek tük insanlar.” (5) “Nazmiye, Nevin, Behiç, Siyret Miyret kalmadı.” (74) cümlelerindeki gibi farklı şekillerde oluşmuş ikilemeler (tekrarlar), “Az buz hatırlıyorum.” (37) cümlesindeki gibi biri anlamlı biri anlamsız kelimelerin kullanılması anlatımın etkili olmasını sağlamıştır.

Peyami Safa denince her şeyden önce akla gelen ilk şey üsluptur. Peyami Safa ilk eserlerini yayımlamaya başlayınca Yakup Kadri, onunla ilgili olarak yazdığı bir makalede “Bize üslup getirdi.” demek mecburiyetini hissetmiştir. Bu hüküm, Safa hakkında verilmiş gelişigüzel bir hüküm değildi. Safa’ya göre üslup romanda oldukça önemli olup, romanın belkemiğini oluşturur ki; Mehmet Tekin üslubun hangi özellikler taşıdığını, nereden kaynaklandığını, şu ifadelerle dile getirmektedir: “Romanda üslûp, çokluk içinde birlik anlamına gelir ve bu yüzden hareketin olduğu bölümlerde sade, müşahhas ve canlı; tasvire alt bölümlerde imajlı; tahlile ait yerlerde mücerret bir hâl arz

edebilir ve biz bu durum, üslûpla bir bütün olarak karşımıza çıkar” (Tekin, 2002: 169-173).

Peyami Safa'nın kıvrak ve aynı zamanda basit bir anlatıma sahip olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Yazar eserlerinde herhangi bir tasvir, tahkiye, tahlil yapacağı zaman konuşur gibi yazmayı bir kenara bırakarak daha edebi bir üslup kullanır. Yeryüzündeki bütün büyük yazarlar edebi dilin günlük konuşma dilinden farklı olması ve onu aşması ayrıca edebi dilin seçkin olması konusunda fikir birliğine sahiptirler. “Peyami de aynı düşünceyi şu gerekçeyle paylaşmaktadır: Çünkü umumiyetle konuşma dili insanla tabiat veya eşya arasındaki maddi ve kaba münasebet çerçevesi içinde kalır. Roman veya hikâye yazmaya karar veren gençler bilhassa şu cümlesini beyinlerine kazımalıdırlar: Nesirde konuşur gibiliğin felaketlerinden biri de, genç yazarlarda özel ifade kabiliyetini, şahsi üslubunu ve yaratma imkânlarını yok etmesidir” (Niyazi, 2004: 8).

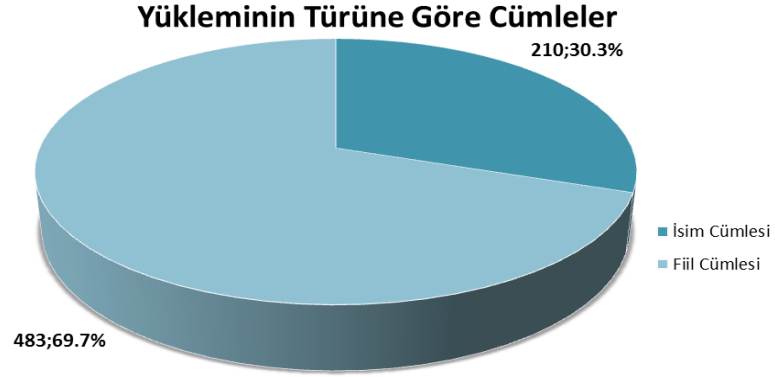
Safa “**Sözde Kızlar**” romanında her şeyi benzer cümlelerle anlatmamış ve değişik tarzda cümleler kurmuştur. Bir yazar her şeyi benzer cümlelerle anlatırsa eser hem sığlaşır hem de monotonlaşır. “Üslûba ait bir vasıf gibi görünen sadelik, hakikatte mananın emrindedir ve plastik değerini ifade ettiği fikir veya ruh halinden alır. Sade olarak ifade edilmesi mümkün bir fikrin dolambaçlı ve çetrefil ifadesi nasıl beceriksizlik sayılabilirse, girift bir cümle yapısına muhtaç bir düşüncenin ve heyecanın sade bir şekilde ifadesiyle, incelikler feda edilerek kabalığa düşülür. Yerine göre sadelik bir meziyet, yerine göre bir kusurdur” (Niyazi, 2004: 8).

Roman kuruluşları çok ustaca olan Peyami Safa, her romanında ayrı bir teknik denemiş, böylece sayısız imkânları yoklamıştır. Vakaları pek güzel sıralamış veya iç içe koymuş, anlatacağı ruh ve fikir zeminlerini dikkatle hazırlamıştır. Her tesadüf, her sonucu, her intihar, cinnet ve kayboluşu önceden hesaplamıştır (Kabaklı 1978: 444).

Romanda toplam 4717 cümle bulunmaktadır. Romandan seçtiğimiz 30 sayfada ise 693 cümle tespit ettik. Bu cümleleri önce yüklem türüne göre, anlamlarına göre, yüklem türüne göre ve yapılarına göre inceledik. Metinde yer alan kelime grupları ile ilgili olarak genel bir değerlendirme çalışması yaptık. Son olarak metindeki cümlelerin kaçır kelimedenden oluştuğunu tespit ettik. Cümle ve kelime grupları üzerinde yaptığımız inceleme ile Peyami Safa'nın üslubunu ve dili nasıl kullandığını belirlemeye çalıştık. İstatiksel bilgileri tablolar halinde gösterdik.

Tablo 3. Yükleminin Türüne Göre Cümleler

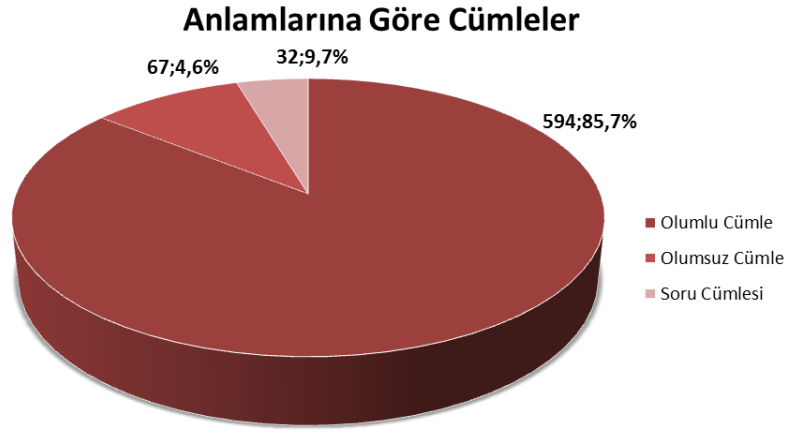
Cümle Türü	Cümle Sayısı	Toplam cümlelere oranı %
İsim Cümlesi	210	30.30
Fiil Cümlesi	483	69.69
Toplam	693	100

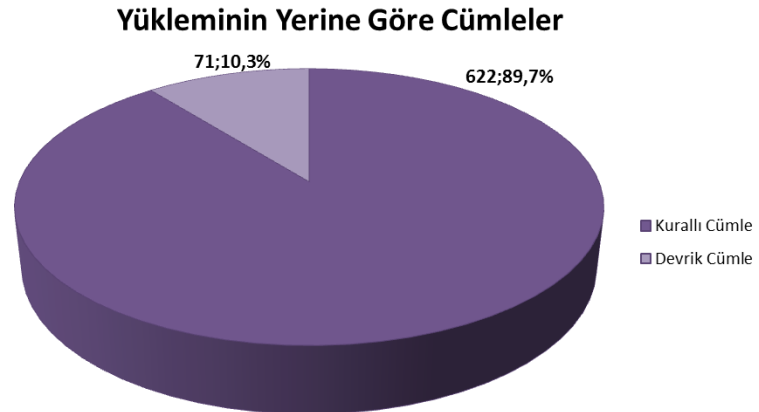
Türkçenin yapısına uygun olarak romanda fiil cümlelerinin daha sık kullanıldığı görülmektedir. Fakat isim cümlelerinin kullanım oranı da yüksektir. Romanın bir düşünce romanı olmasından dolayı açıklama cümleleri de fazlasıyla kullanılmıştır. Bu cümlelerin önemli bir bölümünün yüklemlerinin isim soylu kelime veyahut kelime grubu olması isim cümlelerinin sayısını çoğaltmaktadır.

Tablo 4. Anlamalarına Göre Cümleler

Cümle Türü	Cümle Sayısı	Toplam Cümlelere Oranı
Olumlu Cümle	594	85.71
Olumsuz Cümle	32	9.66
Soru Cümlesi	67	4.61
Toplam	693	100

Tablo 5. Yüklemnin Yerine Göre Cümleler

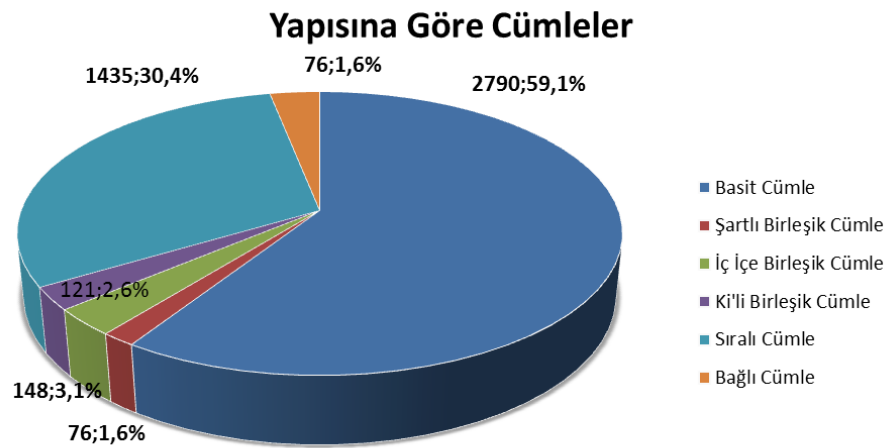
Cümle Türü	Cümle Sayısı	Toplam Cümlelere Oranı
Kurallı Cümle	622	89.75
Devrik Cümle	71	10.24
Toplam	693	100

Peyami Safa yazıda devrik cümleye karşı çıkmasına rağmen şahısların konuşmalarını gerçek bir şekilde verebilmek amacıyla devrik cümleleri kullanır. Yazarla yapılan bir röportajda “Devrik cümleyi, güzel bulduğum için kullanıyorum, dil kurallarından habersiz boyacının, bir simitçinin konuşmasındaki canlılığı, tazeliği sevdiğim için kullanıyorum diyenlere ve bunda ısrar edenlere ne cevap verirsiniz?” sorusuna verdiği, “Ciddi konuşmaya devam edelim...” (Yazoğlu, 1997:152-153) cevabı, yazarın devrik cümle ile ilgili olarak düşüncelerini çok güzel ifade etmektedir.

Tablo 6. Yapısına Göre Cümleler

Cümle Türleri		Cümle Sayısı	Toplam Cümlelere Oranı
Basit Cümle		2790	59.14
BİRLEŞİK	Şartlı Birleşik Cümle	76	1.61
	İç içe Birleşik Cümle	148	3.14
	Ki'li birleşik	121	2.60
Sıralı Cümle		1435	30.40
Bağlı Cümle		147	3.11
Toplam		4717	100

Romanda yer alan cümlelerin yarıdan fazlasının basit cümle olduğu göze çarpmaktadır. Bu cümlelerin büyük bir kısmı ise kısa cümledir. Metnin akıcı olmasında eserdeki cümlelerin büyük kısmının hem basit hem de kısa olması etkili olmuştur. Bu sayede romanın okunması yazar tarafından kolaylaştırılmıştır:

“Nazmiye Hanım için mühim bir saniye idi.” (90)

“Öğleden sonra, Nadir’e söz vermişti.” (107)

“Kırmızı koltuğu gösteriyordu.” (110)

“Yer ve saat tayin ettiler.” (116)

“Hırçın bir hava yüzlerine çarptı.” (121)

“Simsiyah karanlıkta hiç cevap gelmedi.” (165)

“Genç Adam, hemen hastanın nabzını yakaladı.” (173)

“İki sarsıntıdan sonra kapı yavaşça açıldı.” (182)

“Mebrure, sabahleyin geç uyandı.” (192)

“Genç kız mektubu okudu.” (202)

Metinde 147 adet bağlı cümle kullanılmıştır. Yazar en çok “ve” bağlacını kullanmıştır. Bunun yanında “da, fakat, ama, ya, yahut, veyahut, çünkü” metinde cümleleri birbirine bağlamakta kullanılan öteki bağlaçlardır. Bağlaçlarla birbirine bağlanan cümlelerden birinin özellikle ikincisinin önemli bir kısmının bir ya da iki unsurdan meydana gelmesi metinde dikkatimizi çeken önemli bir husustur.

Metindeki diğer bütün cümleler gibi bağlı cümleler de çoğunlukla kısadır. Romanda yer alan bağlı cümleler genelde iki basit cümlenin bağlaçlarla bağlanmasıyla oluşmuştur:

“Bu alkış samimî idi, çünkü Belma’nın heyecanında tabîlik hissedilmişti.” (50)

“Karakoldan çıkmıştır amma, bunun hiç ehemmiyeti yok.” (84)

“Nadir, ağzını yarı açarak Behiç’e şaşkın şaşkın baktı ve güldü.” (104)

“Bu doğrudur ve onları kurtarmak lâzımdır.” (114)

“Düşündü ve kabul etti.” (116/30)

“Bu gezintiyi biraz istiyor ve bu arzusuna biraz da hayret ediyordu.” (121)

“Evdoksiya, elinde kocaman bir demet çiçekle içeriye girdi ve bağırды.” (148)

“Alt çene, aşağıya sarkarak bir iki defa sallandı ve sola doğru çarpılarak hareketsiz kaldı.” (177)

“Boter’in kostümleriyle örtülen bir zilleti ifşa etmek istemişti ve muvaffak oldu.” (188)

“Ben babamı daima sevdim, fakat bu derece sevdiğimi bilmiyordum.” (203)

“**Sözde Kızlar**” romanında 1435 sıralı cümle bulunmaktadır. Sıralı cümlelerin büyük çoğunluğu iki basit cümlenin bir araya gelmesinden oluşmaktadır. Bunun yanında üç ve daha fazla basit cümlenin bir araya gelmesiyle oluşmuş sıralı cümleler de kullanılmıştır. Sıralı cümlelerin bazılarının içindeki cümleler farklı yapıdadır ve içinde aynı zamanda hem birleşik cümle hem de bağlı cümle vardır. Çoğunlukla kısa olduğu göze çarpmakta olan sıralı cümlelerin içinde yer alan cümlelerin çoğunlukla bir veya birkaç unsurdan meydana geldiği görülmektedir.

Eserde, içinde yer alan cümle sayısı en fazla olan sıralı cümlelerden biri, “Yunanlılar girdikten sonra casus diye babamı yakalamak istediler, fakat babam bunu duyunca bize haber vermeden ortadan kayboldu, mağazasını ve beni arkadaşlarından birine bıraktı, hâlbuki Yunanlılar babamın arkadaşını da yakaladılar, mağazamızı zaptettiler, beni de tevkif edeceklerdi, kaçtım, güç halle binlerce zahmetlerden sonra Bursa'ya gittim, merhum annemin üvey dayısı Hüseyin Beyin yanında kaldım, Hüseyin Bey de...” (15) cümlesidir. Bu sıralı cümle 51 kelimenin bir araya gelmesiyle oluşmuştur.

Metinde 148 bileşik cümle vardır. Bu sayıya sıralı ve bağlı cümlelerin içindekiler dâhil değildir. Bu cümlelerin yüklemi “ dedi, söyledi, vb.” olan aktarma cümleleridir. Konuşma ifadelerinin bu kadar yoğun olarak kullanıldığı metinde aktarma cümlelerinin bu kadar az kullanılması yazarın tekniği ile ilgilidir. Yazar kişinin rolünü en aza indirgeyebilmek için “dedi, söyledi” ifadeleriyle oluşturulan cümleleri elinden geldiği kadar az kullanmıştır. İçinde “dedim,” “dedi” ve benzeri kelimeler yer alan metinler anlatım tekniği bakımından zayıf metinlerdir:

“Banyoyu yak!” dedi. (14)

“Yarın... Gündüz... uzun uzun konuşuruz, dedi.” (57)

“Zarfin yazısı titrek bir elden çıkmış” dedi. (128)

“Bana “misafirler gelirse sen de mektebe git.” dedi. (152)

“Nadir: Fedakârlık kelimesi hafiftir, dedi.” (190)

Yazar sıradanlığı ortadan kaldırmak, anlatıcının rolünü zayıflatmak için farklı ifade imkânları kullanmıştır. “dedi, söyledi” ifadelerini yazar her zaman cümlenin sonunda kullanmamış bazen iki cümlenin arasında bazen de birinci cümleden sonra kullanmıştır. Bu durum Safa'nın roman tekniğine verdiği önemi ve roman yazma tekniğinin ne kadar kuvvetli olduğunu gösterir.

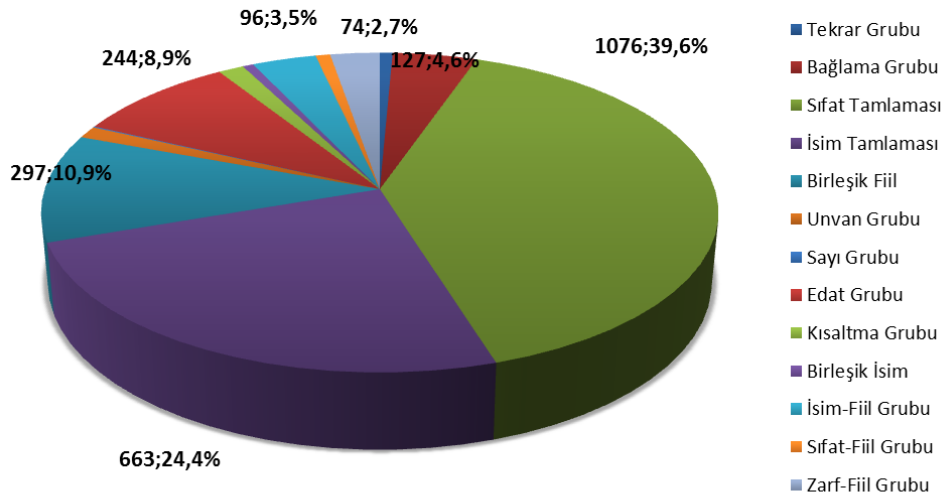
“Behiç: “Eminim” dedi ve ortaya bir Salih bahsi çıktı. (146)

“- Onda da kabahat var, dedi, onda da kabahat var... (193)

Tablo 7. Kelime Grupları

Kelime Grubu Türü	Kelime Gruplarının Sayısı	Toplam Kelime Gruplarına Oranı %
Tekrar Grubu	21	0.77
Bağlama Grubu	127	4.67
Sıfat Tamlaması	1076	39.61
İsim Tamlaması	663	24.41
Birleşik Fiil	297	10.93
Unvan Grubu	34	1.25
Sayı Grubu	5	0.18
Edat Grubu	244	8.98
Kısaltma Grubu	39	1.43
Birleşik İsim	17	0.62
İsim-Fiil Grubu	96	3.53
Sıfat-Fiil Grubu	23	0.84
Zarf--Fiil Grubu	74	2.72
Toplam	2716	100

Kelime Grupları

Eserde kelime gruplarından sıfat tamlamalarının daha fazla kullanıldığı görülmektedir. Sıfat tamlamalarının metinde sıklıkla kullanılması yazarın tasvire önem verdiği işaretidir. Aynı zamanda iyi bir gözlemci olan yazarın resim sanatıyla iç içe olması da bu durumu özetler.

Safa'nın tasvire verdiği önemi gösteren cümlelere şu örnekleri verebiliriz:

“Yarım saat kadar, saçlarını kurutmak, ılık su içinde yumuşayarak banyodan sonra öbek öbek pembeleşen ve sıcak bir buhar ile tüten vücudunu oğmakla oyalandı.” (14)

“Bu yirmi yedi, yirmi sekiz yaşlarında, yüzü yanık, gözleri patlak, alnının etleri büklüm büklüm kırışmış başı, elleri ve ayakları bütün vücudu titrek, üstü başı dağınık tuvaletsiz, pantolonu ütüsüz bir delikanlı.” (69)

“Karanlık, basık tavanlar, inişli yokuşlu taşlıkta bir iki adım attı.” (73)

“Böyle acemi, saf, inatçı bir kızla meşgul olmak hoşuma gidiyor.” (83)

“Mercan, etli ve uzun tüylü bir kedi, minderin üstünde horulduyordu.” (204)

Verilen örneklerden hareketle görülecektir ki Safa bazı cümlelerde bütün varlık ve kavramlar için bir ya da birden fazla sıfat kullanmış, sadece varlığı anlatmakla kalmamış aynı zamanda onun resmini de çizmiştir. Yoğun olarak tasvir cümlelerinin olduğu bölümlerde sık sık benzetmelerden yararlanmakla birlikte imajlı bir dil de kullanmıştır.

Eserde sıfat tamlamasından sonra en çok kullanılan kelime grubu isim tamlamasıdır. Metinde hemen hemen her yapıda isim tamlaması bulunmaktadır. Bazı kaynaklarda karma tamlama olarak isimlendirilen; tamlayanı, tamlananı veya her iki unsuru da sıfatlar tarafından nitelenmiş olan isim tamlamalarını da yazar sıklıkla kullanmıştır:

Pangaltı caddesinin sonları (6)

bahriye neferinin göğsü (17)

Mebrure'nin parayı tutan eli (21)

hassasiyetin izleri (50)

kütüphanenin önü (60)

manastır sükûneti (65)

mektep çantasının üstü (72)

papağan gazetelerinin çiğ boyalı resimleri (79)

bir toz kümesi (83)

bir mahalle beyi (102)

Metinde zarfların çok kullanılması yazarın sadece varlık ya da kavramları değil hareketleri de göz önünde canlandırarak şekilde anlattığını gösterir. Hareket tasvirleri şahsın o andaki ruh halini, karakterini ortaya çıkarmada önemli bir vasıta olduğu için, Safa sıklıkla zarf görevli kelime ve kelime grupları kullanmıştır:

“Mebrure hayretle bakıyordu.” (13)

“Mebrure derin bir nefes alarak cevap verdi.” (15)

“Güzide büsbütün heyecan gelmişti.” (48)

“Mebrure, karşısındaki gence taaccüple bakıyordu.” (69)

“Kapıyı vurmada girdiler.” (110)

“Genç kız gülerken başını eğdi, cevap vermedi.” (200)

Eserde önemli bir yere sahip olan kelime gruplarından biri de sıfat-fiil grubudur. Metinde özellikle “-An” ve “dIk/-dUk” sıfat-fiil ekiyle kurulan sıfat-fiil grupları çoğunluktadır. Bu grubun önemli bir bölümü sıfat göreviyle kullanılmıştır.

kaldırımları dolduran (5)

uykunun buruşturduğ(u) (9)

birbirinin varlığına ehemmiyet vermeyen (22)

camları kırmızı yanan (117)

kurşuni bir bulut kümesinin çatlaklarından sızan (118)

büyük sobadan gelen (196)

Metinde fazla yer tutan kelime gruplarından birisi de birleşik fiillerdir. Bu grupta özellikle anlamca kaynaşmış birleşik fiiller fazla kullanılmıştır. Bu fiillerden deyimleşmiş olanların önemli bir bölümü roman kahramanlarının konuşmalarında geçer:

“Fakat salondan içeriye, bir keçi yavrusu gibi koşa koşa, sıçraya sıçraya telaşla, heyecanla, yüzü kızarmış, gözleri parlamış bir genç kız girdi.” (41)

“Gece vakti el sıkmaya lüzum yok.” (57)

“Akli başında, iyiyi kötünden ayıracak bir kız...” (88)

“Eğer sen cesaret vermeseydin, Fahri sana bu mektubu yazmazdı.” (129)

“Nevin, birdenbire Mebrure'nin elini avucuna alarak aşk saniyelerinde erkeklerle yaptığı gibi dudaklarını azıcık uzattı, gözlerini süzdü...” (129)

“Kısa keseyim...” (169)

Yazar basmakalıp ifadelerin özel ifade kabiliyetini yok ettiğini düşündüğünden kahramanların konuşmaları dışında pek az deyim kullanmıştır. Peyami Safa'ya göre “halk tabirlerinden, atasözlerinden, beylik ifade şekillerinden, basmakalıp üsluptan kaçınmak” iyi bir nesrin özelliklerindedir (Safa, 1970: 93).

Metinde sıklıkla kullanılan kelime gruplarından biri de edat grubudur. Özellikle zaman, sebep, derece, benzerlik, yön ve miktar edatları daha çok kullanılmıştır. “Gibi, kadar, doğru, sonra” edatları ile kurulan edat grupları çoğunluktadır. Ayrıca edat gruplarının çoğu zarf göreviyle kullanılmıştır:

“Hayvanlar, her vakitki gibi levent başlarını havada silkerek ufka doğrultular ve arabayı, bir saman yığını gibi hafifçe, gürültüsüzce süratle çekip götürdüler.” (7)

“Babamı seviyorum, çok seviyorum, hele ortadan kaybolduktan sonra ölesiye seviyorum.” (21)

“Oğlan nur topu gibi idi.” (40)

“Gergin azaları derhal gevşemiş, vücudu bükülmüş, uzun kirpiklerinin arasında gözleri ince siyah bir çizgi kadar küçülmüştü.” (49)

“Arada bir doğan bir aşk tahayyülüne kendini bırakarak, ilk nümayişlerden sonra râşeye kadar giden...” (138)

“Öteki, şarapnelle vurulmuş gibi insanı birdenbire çöktüren sert bir ıstırabın sadmesiyle arkaya doğru sendeledi.” (142)

Peyami Safa kendisiyle yapılan bir röportajda, “Çapraşığı, en küçük unsuru feda etmeden, sade bir şekilde ifade etmeye daima çalışırım. Fakat bunun mümkün olmadığı yerlerde, sadeliğe hiçbir değeri feda etmem.” demektedir (Yazoğlu, 1997: 153).

Peyami Safa röportajında ifade ettiği gibi “**Sözde Kızlar**” romanında da mümkün olduğu kadar kısa ve anlaşılır cümleler kullanmaya çalışmış, zaman zaman da uzun ve karmaşık yapıdaki cümlelere yer vermiştir. Romanın kahramanlarına göre cümlenin uzunluğu ya da kısalığı değişmektedir. Her roman kahramanı kendi kültür düzeyine göre cümle kurar. Türk edebiyatında roman kahramanlarını kendi seviyesine göre konuşturmada hiçbir yazar Safa kadar başarılı değildir. Cümlelerin uzun ya da kısa olmasını içerik belirler. Metinde hareketin ifade edildiği yerlerde cümleler çoğunlukla kısadır. Buna karşın düşüncenin olduğu cümleler genellikle uzundur.

Metinde anlatımın akıcı olmasının nedeni yazarın kısa cümleleri seçmesidir. Bu durum romanın daha kolay okunmasını sağlamıştır. Konuşma cümleleri gerçeğe uygun olup kısadır. Metindeki en uzun cümle 136. sayfadaki 55 kelimedenden oluşan “Yalan

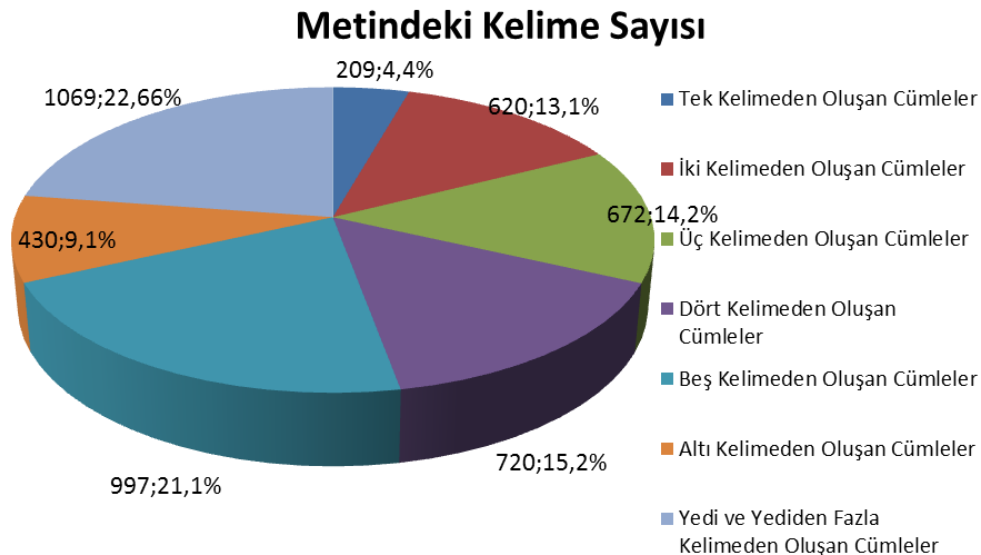
söylemek bilmezdi, küçücük bir hile ile başkalarını aldatmağı beceremezdi, hiç kimseye kini yoktu, hiç kimsenin yalan söyleyebileceğini, kendini aldatabileceğini hatırından geçirmezdi, bütün hayatında, o kadın samur kedisine bile bir fiskecik vurmadı, göz göre göre bir karınca bile ezmedi, geniş ve derin merhametinden insanları değil, en ehemmiyetsiz hayvanları ve küçük böcekleri bile mahrum etmedi.” (136) cümlesidir.

Basit ve birleşik cümleler üzerinde yapılmış olan kelime sayısı incelemesi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 8. Metindeki Kelime Sayısı

Cümledeki Kelime Sayısı	Cümle Sayısı	Toplam Cümlelere Oranı %
Tek Kelimeden Oluşan Cümleler	209	4.43
İki Kelimeden Oluşan Cümleler	620	13.15
Üç Kelimeden Oluşan Cümleler	672	14.25
Dört Kelimeden Oluşan Cümleler	720	15.27
Beş Kelimeden Oluşan Cümleler	997	21.15
Altı Kelimeden Oluşan Cümleler	430	9.10
Yedi ve Yediden Fazla Kelimeden Oluşan Cümleler	1069	22.66
Toplam	4717	100

Taranan 4717 cümlenin 1069 (%22.66) 'unu yedi ve yediden fazla kelimeden oluşan cümleler, 997 (%21.15) 'sini beş kelimeden oluşan cümleler oluşturmaktadır. Tablodan anlaşılacağı üzere tek kelimeden oluşan cümlelerin sayısı azdır. Yazarın uzun cümleleri daha çok kullanması ayrıntıya verdiği önemi gösterir.

SONUÇ

Peyami Safa'nın yüklemine göre cümle çeşitlerinin kullanımına bakıldığında %69.69 oranında fiil cümlelerini kullandığı görülmektedir. 693 cümlenin 483'ünde fiil cümlesi kullanan yazarın, isim cümlelerinin sayısı 210'dur. İsim cümlelerinin kullanım yüzdesi ise %30.30'dur. Oranlara bakıldığı zaman fiil cümlelerinin baskın olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu sonuç yazarın üslubunda hareket, oluş ve kılışa yönelik kelimelerin ağırlıkta olduğunu göstermektedir.

Anlamına göre cümle kullanımında yazarın olumlu, olumsuz ve soru olmak üzere üç çeşit cümleye yer verdiği görülmektedir. Bu cümlelerin çoktan aza doğru kullanım sıralaması olumlu cümle, soru cümlesi ve olumsuz cümle şeklindedir. 693 cümlenin 594'ünde olumlu cümle kullanan yazar, 67 soru cümlesine, 32 olumsuz cümleye yer vermiştir. %85.71'lik orandaki olumlu cümle kullanımı yazarın üslubunda sade ve düz anlatımı tercih ettiğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Soru cümlelerinin olumsuz cümlelerden fazla olması dikkati çeken bir diğer husustur. Yazarın soru cümlelerini kullanması anlamı zenginleştirme, okuyucuda merak duygusu uyandırma, üsluba farklılık katma gibi çabaların sonucu olarak nitelendirilebilir. Olumsuz cümlelere az yer vermesi de yazarın bir başka üslup özelliğini ortaya çıkarmaktadır.

693 cümlenin 622'si kurallı, 71'i devrik cümledir. %89'75'lik kurallı cümle kullanımı yazarın Türkçenin genel söz dizimi kuralına bağlı kaldığını, devrik cümleye itibar etmediğinin göstergesidir. Yazar, üslubuna yön verirken dilin genel söz dizimi kuralından yararlanmıştır.

Yapılarına göre cümle kullanımında ilk sırayı 2790 cümle, %59.14'lük oranda basit cümle almaktadır. Basit cümleyi 1435 cümle, %30.40'lık oranla sıralı cümle, %7.35'lik oranla birleşik cümle takip etmektedir. Safa, Şartlı, İç içe ve Ki'li olmak üzere üç çeşit birleşik cümle kullanmıştır. Bunların içinde en çok kullandığı birleşik cümle türü ise 148 cümle örneği ve %3.14'lük oranla iç içe birleşik cümledir. Yazarın yapısına göre en az kullandığı cümle çeşidi ise 147 kullanım %3.11'lik oranla bağlı cümledir. Yapılarına göre cümlelerin kullanım oranları incelendiğinde yazarın, tek yargılı, filimsi olmayan cümleleri kullanarak bir anlatım üslubu oluşturduğu sonucuna varılabilir.

Bir yazarın eserlerinde kullandığı kelime ve kelime gruplarının sayısı ve oranları, sanatçının üslubu hakkında fikir veren önemli ipuçlarıdır. Konuya bu noktadan yaklaşılacak olursa Peyami Safa'nın kullandığı kelimeler ve kelime grupları da sanatçının üslûbunu belirlemede önem taşımaktadır.

Yazar en çok yedi ve yediden fazla kelimedenden oluşan cümleler kurmuştur. Yazarın tek kelimedenden oluşan cümlelerinin sayısı 209, iki kelimedenden oluşan cümlelerinin sayısı 620, üç kelimedenden oluşan cümlelerinin sayısı 672, dört kelimedenden oluşan cümlelerinin sayısı 720'dir. 997 cümlede beş kelime, 430 cümlede altı kelime, 1069 cümlede yedi ve yediden fazla kelime kullanan yazarın, tespit edilen sayı ve oranlardan hareketle üslubunda uzun cümlelerin etkili olduğu ifade edilebilir.

Romandaki kelime gruplarının kullanımına bakıldığında Peyami Safa'nın tekrar, bağlama, unvan, sayı, edat, kısaltma, isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil, gruplarına, sıfat ve isim tamlamaları ile birleşik isim ve birleşik fiillere yer verdiği görülmektedir. Yazarın en sık kullandığı kelime grubu 1076 örnek, %39.61'lik oranla sıfat tamlamasıdır. Sıfat tamlamalarının kullanım fazlalığı yazarın üslûbunda betimlemelerin geniş yer tuttuğunun göstergesidir. Betimlemelerin fazla olması da Safa'nın gözlem yeteneğinin gücünü göstermesi bakımından dikkate değerdir. Yazar, sıfat tamlamasından sonra en çok isim tamlamasını kullanmıştır. İsim tamlamalarının kullanım oranı %24.41'dir. Bu tespit, yazarın ad soylu kelimeleri kullanmaya özen gösterdiğinin delilidir. Kelime gruplarında üçüncü sırayı %10.93'lük oranla birleşik fiil grubu almaktadır. Yazar, cümlelerini oluştururken edat gruplarına da yer vermiş, isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil gruplarını kullanmıştır. Sanatçının en az kullandığı kelime grupları 21 örnek %0.77 oranla tekrar grubu, 17 örnek %0.62'lik oranla birleşik isim grubu, 5 örnek %0.18 oranla sayı grubudur.

Kelime gruplarının kullanımlarından hareketle, Peyami Safa'nın hemen hemen her sözcük türünü kullanarak kelime grubu oluşturduğunu ve üslubunu sağlamlaştırdığını söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

- Aktan, Bilal (2009), **Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi**, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Alyılmaz, Cengiz (1998), Latifi Tezkiresi'nin Sentaks Yönünden İncelenmesi, (**Yüksek Lisans Tezi**), Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- ,----- (1994) **Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.
- Atabay, Neşe, vd (1981), **Türkiye Türkçesinin Sözdizimi**, TDK. Yayınları, Ankara.
- Atlıhan, Dilek (2008), Peyami Safa'nın Yalnızız Romanında Söz Dizimi İncelemesi, (**Yüksek lisans tezi**), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- Ayvazoğlu, Beşir (1998), **Peyami- Hayatı, Sanatı, Felsefesi, Dramı**, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Balkan, Nevide (1998), Sevinç Çokum'un Hikâyelerinde Sentaks Çalışması, (**Yüksek Lisans Tezi**), Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Banarlı, Nihat Sami (1998), **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul.
- Banguoglu, Tahsin (1995), **Türkçenin Grameri**, TDK Yayınları, Ankara.
- Bakırcıoğlu, Ziya (1997), **Başlangıçtan Günümüze Türk Romanı**, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Beserek, Ahmet (1991), **Türkçede Cümle Yapısı**, MEB Yayınları, İstanbul.
- Bilgegil, M. Kaya (1984), **Türkçe Dil Bilgisi**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Birinci, Necat vd., (1997), **Üniversite Türk Dili ve Kompozisyon Dersleri**, Bayrak Yayınları, İstanbul.
- Bozkurt, Fuat (1995), **Türkiye Türkçesi**, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Börekci, Muhsine, (1988), Âşık Çelebi Tezkiresi'nin Sentaks Bakımından İncelenmesi, (**Yüksek lisans tezi**), Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Cemiloglu, İsmet (1994), **On Dördüncü Yüzyıla Ait Bir Kısas-ı Enbiya Nüshası Üzerinde Sentaks İncelenmesi**, TDK Yayınları, 602, Ankara.
- Çatıkkaş, Ata (2001), **Türk Dili Kılavuzu**, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Çebi, İ. Sabri (1994), On Sekizinci Yüzyıl Osmanlı Türkçesine Ait İki Eser Üzerinde Sentaks İncelemesi (**Doktora Tezi**), Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Çoban, Ahmet (2004), **Edebiyatta Üslûp Üzerine** (Sözün Tadını Dilde Duymak), Akçağ Yayınları, Ankara.
- Delice, Halil İbrahim (2007), **Türkçe Sözdizimi**, Kitapevi, İstanbul.

- Deny, Jean (1943), **Türk Dili Grameri** (Ali Ülvi Elöve Tercümesi), Maarif Yayınları, İstanbul.
- Deveci, Mutlu (2012), **Varoluş ve Bireyleşme Açısından Ferit Edgü Anlatılarında Yapı ve İzlek**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Dizdaroğlu, Hikmet (1976), **Tümce Bilgisi**, TDK. Yayınları, Ankara.
- Ediskun, Haydar (1985), **Türk Dil Bilgisi**, Remzi Yayınevi, İstanbul.
- Eker, Süer (2005), **Çağdaş Türk Dili**, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Ergin, Muharrem (2002), **Türk Dil Bilgisi**, Bayrak Yayınları, İstanbul.
- Fidancı, Mahmut (1996) “Sıralı Cümle”, **Türk Dili**, 1996, S.534, s.1314-1324.
- Gencan, Tahir Nejat (1962), **Dilbilgisi**, TDK Yayınları, Ankara.
- Gezgin, Hakkı Süha (1997), **Edebi Portreler**, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Gül, Halil (2007), Peyami Safa'nın Mahşer Adlı Eseri Üzerine Cümle (Sentaks) Çalışması, (**Yüksek lisans tezi**), Niğde Üniversitesi, Niğde.
- Gülensoy, Tuncer (1992), **Türkçe Dersleri**, Kayseri 1992.
- , ----- (2000), **Türkçe El Kitabı**, Akçâğ Yayınları, Ankara.
- Göze, Ergun (2000), **Peyami Safa**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Harmancı, Meriç (2001), Muhlis ibnü'l-Hafizu'l-Kadi'ya Ait Bir Cami'ü'l-Hikayat Nüshası Üzerinde Sentaks İncelemesi, (**Yüksek Lisans Tezi**), Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.
- Hatipoğlu, Vecihe (1963), Kelime Grupları ve Kuralları, TDAY-Belleten, Ankara.
- , ----- (1972), **Türkçenin Sözdizimi**, TDK. Yayınları, Ankara.
- Hengirmen, Mehmet (1995), **Türkçe Dilbilgisi**, Engin Yayınları, Ankara.
- Kabaklı, Ahmet (1978), **Türk Edebiyatı**, Cilt-3, Edebiyat Cemiyet, İstanbul.
- Kafa, Özlem (2000), Koca Râgıp Paşa ve Azmî-Zâde Haleti'nin Münşeatları Üzerine Mukayeseli Sentaks İncelemesi, (**Yüksek Lisans Tezi**), Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Karaalioğlu, S. Kemal (1964), “**Edebiyat Sanatı**”, İnkılâp ve Aka Kitapevleri, İstanbul.
- Karabörk, Kazım (1995), Şecere-i Türk Üzerinde Bir Sentaks Çalışması, (**Doktora Tezi**), Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Karahan, Leyla (1991), **Türkçede Söz Dizimi**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Karakayalı, Tuğba (2010), İhsan Oktay Anar'ın Amat Adlı Romanında Kelime Grupları, (**Yüksek Lisans Tezi**), Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.

- Karaörs, M. Metin (1993), **Türkçenin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri**, Erciyes Üniversitesi Yayınları No:58, Kayseri.
- Kılıç, Murat (1999), Sehi Tezkiresi Üzerinde Bir Sentaks Çalışması, (**Yüksek Lisans Tezi**), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Maraş.
- Kıyılıoğlu, Necla (1996), Mecmuat-ür Resail'deki İlk Metin Üzerine Sentaks İncelemesi, (**Yüksek Lisans Tezi**) Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Koç, Nurettin (1990), “**Yeni Dilbilgisi**”, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- Kodal, Türkan (1997), Tarık Buğra'nın Hikâyelerinde Sentaks Çalışması, (**Yüksek Lisans Tezi**), Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Korkmaz, Zeynep (2003), **Türkiye Türkçesi Grameri(Şekil Bilgisi)**, TDK Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep vd., (2001), **Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri**, Yargı Yayınları, Ankara.
- Kükey, Mazhar (1975), **Türkçenin Sözdizimi**, Kardeş Matbaası, Ankara.
- Moran, Berna (1997), **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Niyazi, Mehmet “Peyami Safa'nın Üslubu”, **Zaman Gazetesi**, 28 Haziran 2004 S.8.
- Safa, Peyami (1970), **Sanat-Edebiyat-Tenkit**, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- , ----- (2000), **Osmanlıca Türkçe Uydurmaca**, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- , ----- (2005), **Sözde Kızlar**, 25.Baskı, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Şimşek, Rasim (1987), **Örneklerle Türkçe Söz Dizimi**, Kuzey Gazetecilik, Trabzon.
- Oktay, Gülşah (1997), 18.yüzyıla Ait Bir Barbaros Hayreddin Paşa Gazavat-namesi Üzerinde Sentaks incelemeşi, (**Yüksek Lisans Tezi**), Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Özbaş, Ece (2002), **Peyami Safa Hayatı-Sanatı-Eserleri-Eserlerinden Seçmeler**, Hikmet Neşriyat, İstanbul.
- Önal, Mehmet “Edebî Dil ve Üslûp,” Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, yıl.14, Sayı:36, Erzurum 2008,S. 23-47.
- Özkan, Mustafa vd., (2001), **Yüksek Öğretimde Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım**, Filiz Kitabevi, İstanbul
- , ----- vd, (2008), “**Türkiye Türkçesi Söz Dizimi**”, 3F Yayınevi, İstanbul.

- Özkan, M. Ali (2003), Mustafa Kutlu'nun Bu Böyledir Hikaye Kitabı Üzerine Söz Dizimi İncelemesi, (**Yüksek Lisans Tezi**) Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon.
- Paçacıoğlu, Burhan (1997), **Türk Dili ve Kompozisyon**, Esnaf Matbaası, Sivas.
- Takirdaroğlu, Abdurrahman (1988), Kınalızade Hasan Çelebi'nin Tezkiretü's-şu Ara'sı Üzerinde Bir Sentaks Çalışması (**Yüksek Lisans Tezi**), Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Tekin, Mehmet (1989), **Roman Sanatı ve Romanın Unsurları**, Selçuk Üniv. Rek. Yayınları, Konya.
- , ----- (2002), **Roman Sanatı**, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Tepeli, Yusuf (1988), Ali'nin Nesrinde Sentaks, (**Yüksek Lisans Tezi**), Erzurum Üniversitesi, Erzurum.
- Timurtaş, Faruk Kadri (1970), "**Peyami Safa-Seçmeler**", MEB Yayınları, Ankara.
- Tokatlı, Suzan Suzi (2009), Peyami Safa'nın Fatih Harbiye Romanı Üzerine Cümle (Sentaks) Çalışması, (**Yüksek Lisans Tezi**), Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Topaloğlu, Ahmet (1989), **Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü**, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Üçer, Ayhan (2007), Ömer Seyfettin'den Seçme Hikâyeler Adlı Eser Üzerinde Sentaks Çalışması (**Yüksek Lisans Tezi**) Niğde Üniversitesi, Niğde.
- Vardar, Berke (1980), "Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü", TDK. Yayınları, Ankara.
- Yazoğlu, Selma (1997), "**Peyami Safa, Güzel Yazılar-Röportajlar**", TDK Yayınları, Ankara.
- Yüksel, Tahsin (2010), Ömer Seyfettin'in Binecek Şey Hikâyesi Üzerine Sentaks Çalışması (**Yüksek Lisans Tezi**) Niğde Üniversitesi, Niğde.

ÖZ GEÇMİŞ

18.01.1980'de Elazığ'ın Palu ilçesinde doğmuşum. İlk ve orta öğrenimimi Elazığ'da tamamladım. 1998 yılında kazandığım İstanbul Mimar Sinan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden 2002 yılında mezun oldum. 2003 yılında Sivas'ın Doğanşar ilçesinde Türk dili ve edebiyatı öğretmeni olarak göreve başladım. 2008 yılındaki Anadolu Liseleri Öğretmen Seçme Sınavı'nda başarılı olarak Elazığ Anadolu Lisesi'ne Türk dili ve edebiyatı öğretmeni olarak atandım. Şu an Elazığ Merkez Gazi Anadolu Lisesi'nde müdür yardımcısı olarak görev yapmaktayım.